XXXIII. évfolyam X. szám 2000. október Ára: 192 Ft

SZÍNHÁZ

KRITIKAI ÉS ELMÉLETI FOLYÓIRAT

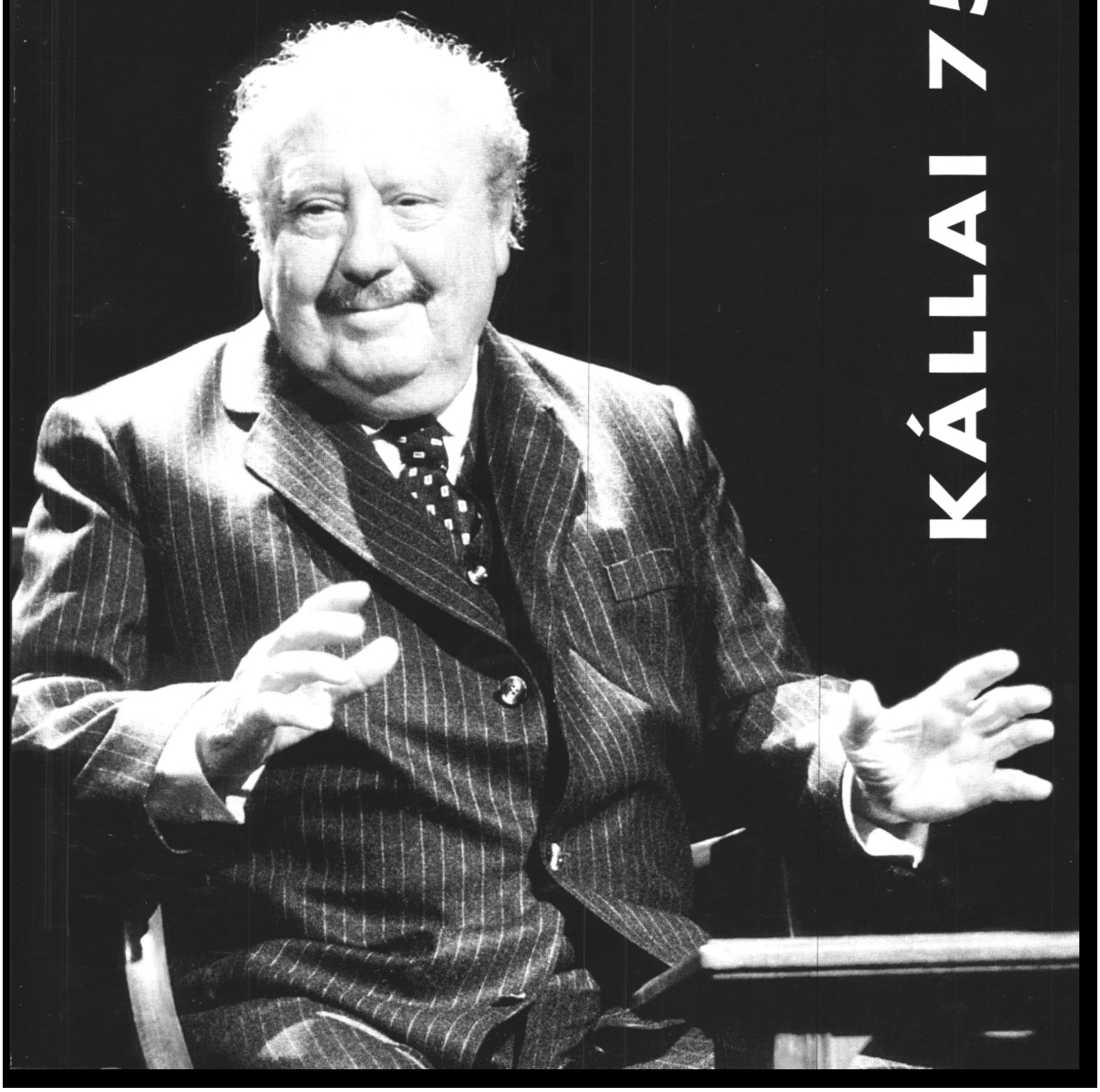

KÁLLAI 75

SZÍNHÁZ
A MAGYAR SZÍNHÁZI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

Kritikusdíj

• A SZÍNIKRITIKUSOK DOA 1999/2000 2

Interjú

• Duró Győző-Nánay István:
KIVÉGZÉS HÁROM FELVONÁSBAN 1 9
(Igazgató[le]váltás Veszprémben)

Köszöntő

• Molnár Gál Péter:
KÁLLAI FERENC, A HETVENÖT ÉVES ROMEO 26

Világszínház

• Koltai Tamás: „ESKÜ ÉS JOG ENNYI?" ..... _ 28
(A Wagner-Ring Bayreuthban)

In memoriam

• Stuber Andrea: MEGŐRZŐDŐ PILLANTÁSOK 32
(Kerekes László 1961-2000)

Színháztörténet

• Kutszegi Csaba: TÁNCOLÓ NO AZ ÉLET 33
• Beregi Oszkár: REINHARDT 36

Drámamelléklet

• Radnóti Zsuzsa: A KIHÍVÁS
(Filó Vera darabja elé)
• Filó Vera: ROB ES TOP PONT MÉG NEVET EGYET
• Bordos Annamária: SZOBADRÁMA

*A CÍMLAPON: Kállai Ferenc a **Radnóti Színház Rokonok** című előadásának Kardics szerepében*
*A **BELSŐ BORÍTÓN:** A **kritikusok ebben** az **évben** a **legjobb** díszlettervező díját Khell **Zsoltnak** ítélték, **többek** között a Bárka Színház Tótferi című előadásának látványáért. A **képen** Lázár Kati és Bíró József látható (Koncz Zsuzsa felvételei)*

Főszerkesztő: KOLTAI TAMÁS
A szerkesztőség: CSÁKI JUDIT • CSOMOR MÁRTONNÉ (szerkesztőségi titkár) • KONCZ ZSUZSA (képszerkesztő)
NÁNAY ISTVÁN (főszerkesztő-helyettes) • SEBŐK MAGDA (olvasószerkesztő) • SZÁNTÓ JUDIT
Szerkesztőség: Budapest XII., Németvölgyi út 6. 1126. Telefon/fax: 214-37-70; 214-59-37; e-mail: szinhaz.folyoirat@matavnet.hu
Kiadó: SZÍNHÁZ ALAPÍTVÁNY, Budapest XII., Németvölgyi út 6. 1126. Telefon: 214-37 70; 214-59-37 www.lap.szinhaz.hu • Felelős kiadó: KOLTAI TAMÁS
Terjeszti a HIRKER Rt. NH. Egyesülés és alternatív terjesztők • Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál és a Levél- és Hírlapüzletági Igazgatóságnál (LHI) Budapest XIII., Lehel út 10/A 1900 közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással HELIR 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra.
Előfizetés egy évre: 1920 Ft • Egy példány ára: 192 Ft • Külföldön terjeszti a Batthyany Kultur-Press Kft.. 1011, Szilágyi Dezső tér 6. Tel./fax: 201-8891
Grafikai tervezés és nyomdai előkészítés: BÖLÖNYI ZSOLT, Pointer Marketing Kft., 1053 Budapest. Ferenciek tere 4. Tel./fax: 317-9940
Nyomás készült: PRINT INVEST nyomda. Budapest
A folyóirat a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Nemzeti Kulturális Alapprogram. a Soros Alapítvány, a József Attila Alapítvány és a Fővárosi Közgyűlés Kulturális Bizottsága támogatásával készül
A lap megjelenését és a kultúrát támogatja a Pannon GSM
Megjelenik havonta

A 1999/2000

A legjobb új magyar dráma: HAMVAI KORNÉL: HÓHÉROK HAVA

A legjobb előadás: A VÁGY (Thália Színház, rendezte: Ascher Tamás)

A legjobb rendező: ASCHER TAMÁS (Hóhérok hava, Katona József Színház)

A legjobb zenés előadás: SWEENEY TODD (Kaposvár, rendezte: Ascher Tamás)

A legjobb alternatív előadás: KÓRHÁZ - BAKONY (Szkéné Színház, rendezte: Pintér Béla)

A legjobb női főszereplő: FULLAJTÁR ANDREA (Kés a tyúkban, Kamra)

A legjobb férfi főszereplő: KOVÁCS ZSOLT (Rokonok, Kaposvár)

A legjobb női mellékszereplő: LÁZÁR KATI (Tótferi, Bárka Színház)

A legjobb férfi mellékszereplő: NÉMEDI ÁRPÁD (Világjobbítók, Kaposvár)

A legjobb díszlet: KHELL ZSOLT

(Sweeney Todd, Kaposvár; Tótferi, Bárka Színház; Hóhérok hava, Katona József Színház; A vágy, Thália Színház)

A legjobb jelmez: FÜZÉR ANNI

(Cselédek, Nyíregyháza; Játék a kastélyban, Kamra; Diszkó disznók, Vígszínház; Macska a forró tetőn, Pesti Színház)

A legígéretesebb pályakezdés: KOCSIS GERGELY (Kés a tyúkban, Kamra)

Különdíj: HAMVAI KORNÉL (Az Iglic fordításáért)

Nem tudni biztosan, csak remélhető, hogy a kritikusdíj az adományozókkal szemben érzett minden - jogos és jogtalan, okos és oktalan - averzió ellenére tud örömet szerezni, örömet jelenteni a díjazottak számára. Hogy egy olyan értékrendet, értékhierarchiát közvetít (tévedés ne essék, nem valami mindenek felett álló normarendszert!), amely büszkén vállalható a barikád mindkét oldalán. Mert sajnos úgy tűnik, barikád az van, jóllehet a szemben álló „táborok" egyike sem tekinthető homogénnek, sem a színháziaké, sem a kritikusoké. Hogy mennyire nem, s hogy mennyire mesterségesen gerjesztett helyzetről van szó, azt bizonyította a válogatás az idei Országos Színházi Találkozóra, amikor is a színészekből, rendezőkből, tervezőkből, dramaturgokból és kritikusokból álló grémium tökéletes harmóniában tudott együttműködni, nagyon különbözőképpen gondolkodva, természetesen más-más megközelítésmódokat érvényesítve, de tartalmas, értelmes vitákban, beszélgetésekben.

S hogy mennyire nem homogén táborokról van szó, azt a kritikusok esetében bizonyítják az egyes szavazatok, és hogy ezek megjelenítéséhez, személyes vállalásához mindenki ragaszkodik, függetlenül a végeredménytől - ami jó esetben ugyancsak vállalható. Ez az idei is jó eset. Olyannyira, hogy hosszú évek óta először nem volt szükség a szavazatok szóródása miatt utólagos egyeztetésre, még a különdíj kategóriájában sem (amely a más kategóriába nem sorolható művészi teljesítményeket hivatott elismerni); az első forduló eldöntötte a díjak sorsát. (Csak emlékeztetőül: minden kategóriában három jelölt állítható, az első jelölés három pontot ér, a második kettőt, a harmadik egyet, s csak az vehet részt a szavazásban, aki legalább hetven előadást látott az adott évadban. Az önkontroll az idén is működött, így adódhatott, hogy bár ugyanannyian szavaztunk, mint tavaly - tizennyolcan -, de nem ugyanazok.)

A szavazás felelősségteljességét jelzi az is, hogy mi mégis megpróbáltunk egyeztetni. Nem az eredmény megmásítása végett, hanem mert - bármily hihetetlen - több értékes művészi teljesítményt szerettünk volna díjazni, mint ahányra a szavazatok összesítése lehetőséget ad. A számok hűvös racionalitása ugyanis eltakarja a majdnem holtversenyeket vagy az egyazon produkció különböző mozzanatait több kategóriában értékelő voksok összességét. Többen szerettük volna díjazni Gothár Péter rendezői-tervezői munkáját *a Kés a tyúkban* előadásáért - a legjobb előadás, a legjobb rendezés, a legjobb díszlet, de még a különdíj kategóriájában is kapott szavazatokat - vagy Börcsök Enikő Iglic-alakítását, illetve néma Kattrinját *a Kurázsi* mamában, összevonva a két alakításra kapott pontokat, ám győzött a ráció szigora: maradtunk a magunk szabta kategóriáknál, nem szaporítva tovább a díjakat, inkább abban bízva, hogy az efféle helyzetek csak erősíthetik a meglévő díjak értékét.

Egy újabb kategória bevezetése azért elhatároztatott, de erre már csak a következő évad végén szavazunk: a gyerekeknek készülő legjobb előadást díjazva szeretnénk nyomatékosan jelezni e terület fontosságát a színházművészet jövője szempontjából. A nézettséget tekintve ugyanis a színház (akár művészet, akár ipar) soha nem fog tudni versenyezni az RTL-lel vagy a TV2-vel, de az is biztos, hogy egy negyven-ötven férőhelyes kis színházteremben akár életre szóló csoda történhet a gyerek vagy felnőtt nézővel. Ennek a minőségigénynek a felkeltése, ébrentartása és kielégítése a színház létének feltétele és értelme - legyen szó könnyű műfajról vagy „magas" művészetről, mi erre szavazunk.

SZŰCS KATALIN a Kritikus

BOGÁCSI ERZSÉBET Népszabadság

A legjobb férfi főszereplő: Ilyés Róbert (Eurüdiké, Zalaegerszeg-Thália Színház) - Gálffi László (Butley, Pécs) - Kamarás Iván (Macska a forró tetőn, Pesti Színház)
Különdíj: Gothár Péter (Kés a tyúkban, Kamra)

Jómagam nem vettem részt azon a beszélgetésen, amelyre céhünk „a szavazást megkönnyítendő" invitált. Úgy vélem, jobb saját kútfőmre hagyatkoznom. De most bajban vagyok, s nem először. Ezelőtt három esztendővel is, a múlt évben is visszaléptem a voksolástól. Tavalyelőtt egy-egy jelesebb teljesítmény kedvéért mégis adtam egy foghíjas listát. Hasonló megoldáshoz folyamodom most is, bár a feladatot elrettentőnek tartom. Az idők során ugyanis megszaporodott a kiadható díjak száma. Tavaly óta tizenhárom kategóriában kellene szavaznom. Mi több: háromszor tizenhárom jelöltet állíthatnék. Tizenhárom első, második és harmadik helyezettet. Három pontot, két pontot és egy pontot érő teljesítményeket. Még ha csak egypontosakat lehetne választanom... Egy szó, mint száz, hol találok én olyan harminckilencet, akit fenntartás nélkül ajánlhatnék? Akiket a legjobbaknak nevezhetnék? Vitathatatlanul jobb híján, s nem a legjobbaknak.

Hiába az öröm, hogy megszaporodott a magyar drámatermés, ha az érdemesebb példányok is rendre elvesznek a dramaturgiai kívánalmak útvesztőiben, laza vagy epikus szerkezeteket használnak, ráadásul koholt nyelvi stílusokat. Az előadások pedig zömmel tegnapi értékek utánnyomatai. Azok is, akik a rendezői mesterség birtokában vannak-voltak, legföljebb látleleteket adnak, nem pedig érdemleges gondolatot, még kevésbé átütő érzelmeket. A hideg szívű színházakban, persze, inkább csak becsülettel kidolgozott alakítások születhetnek, és születnek is szép számmal, kisebb-nagyobb szerepekben, ám ritka a nagy formátumú, megrendítő, mély szereplés. Nem a színészeken múlik. S a tervezőkön sem, hogy inkább csak esztétikus látványt szolgáltatnak, semmint sugallatosan lényegre törőt.

Az efféle kritériumok egykor, e díjak kiadásának első éveiben nem tűntek maximalistáknak. Es lám, ma is teljesíthetők. A férfi főszereplők közül több is megütötte e mércét. Elsőként Ilyés Róbert, akinek Orfeusza elsöprő szenvedélyű. Az angol drámai színészek jellemfestő erejét idézte a Butleyt megelevenítő Gálffi László. Kamarás Iván pedig azt mutatta meg Brick szerepében, bogy a puritán eszközök sem zárják ki a lélek élveboncolását. Kívülük még egyvalakit találtam díjra, mégpedig külön-díjra érdemesnek. Gothár Pétert, aki rendezőként is, tervezőként is jegyezte *a Kés a tyúkban* előadását, amely nem lábszagú, nem tűzi az emberi gyarlóságokat gombos-tűre, mint afféle büdösbogarat. Valójában azt méltányolom, hogy már a darabválasztásával megtalálta azt az empatikus hangvételt, amely az adott színházban sem, de tágabb sugarú körben sem divatozik. Szavazataimat voltaképpen pozitív példáknak szántam. Az ellenpéldák nagyon is a szemünk előtt vannak.

BÓKA B. LÁSZLÓ Népszava

A legjobb új magyar dráma: Hamvai Kornél: Hóhérok hava - Spiró György: Honderű
A legjobb előadás: A vágy (Thália Színház, rendezte: Ascher Tamás) - Az Iglic (Vígszínház, rendezte: Zsótér Sándor) - A Szűz, a Hulla, a Püspök és a kések (Stúdió K., rendezte: Fodor Tamás)
A legjobb rendező: Ascher Tamás (Sweeney Todd, Kaposvár) - Zsótér Sándor (Az Iglic, Vígszínház) - Zsámbéki Gábor (A vihar, Katona József Színház)
A legjobb zenés előadás: Sweeney Todd (Kaposvár, rendezte: Ascher Tamás) - Hegedűs a háztetőn (Zalaegerszeg, rendezte: Bagó Bertalan)
A legjobb alternatív előadás: Kórház - Bakony (Szkéné Színház, rendezte: Pintér Béla)
A legjobb női főszereplő: Fullajtár Andrea (Kés a tyúkban, Kamra) - Börcsök Enikő (Az Iglic, Vígszínház) - Csákányi Eszter (A vágy, Thália Színház)
A legjobb férfi főszereplő: Gálffi László (Butley, Pécs) - Gazsó György (Hóhérok hava, Kamra) Lukáts Andor (A vágy, Thália Színház)
A legjobb női mellékszereplő: Lázár Kati (Tótferi, Bárka) - Básti Juli (Hóhérok hava, Katona József Színház) - Csákányi Eszter (Karikajáték, Kamra)
A legjobb férfi mellékszereplő: Jordan Tamás (Sirály, Radnóti Színház) - Bálint András (Rokonok, Radnóti Színház)
A legjobb díszlet: Horesnyi Balázs (Rokonok, Radnóti Színház) - Ambrus Mária (Az Iglic,

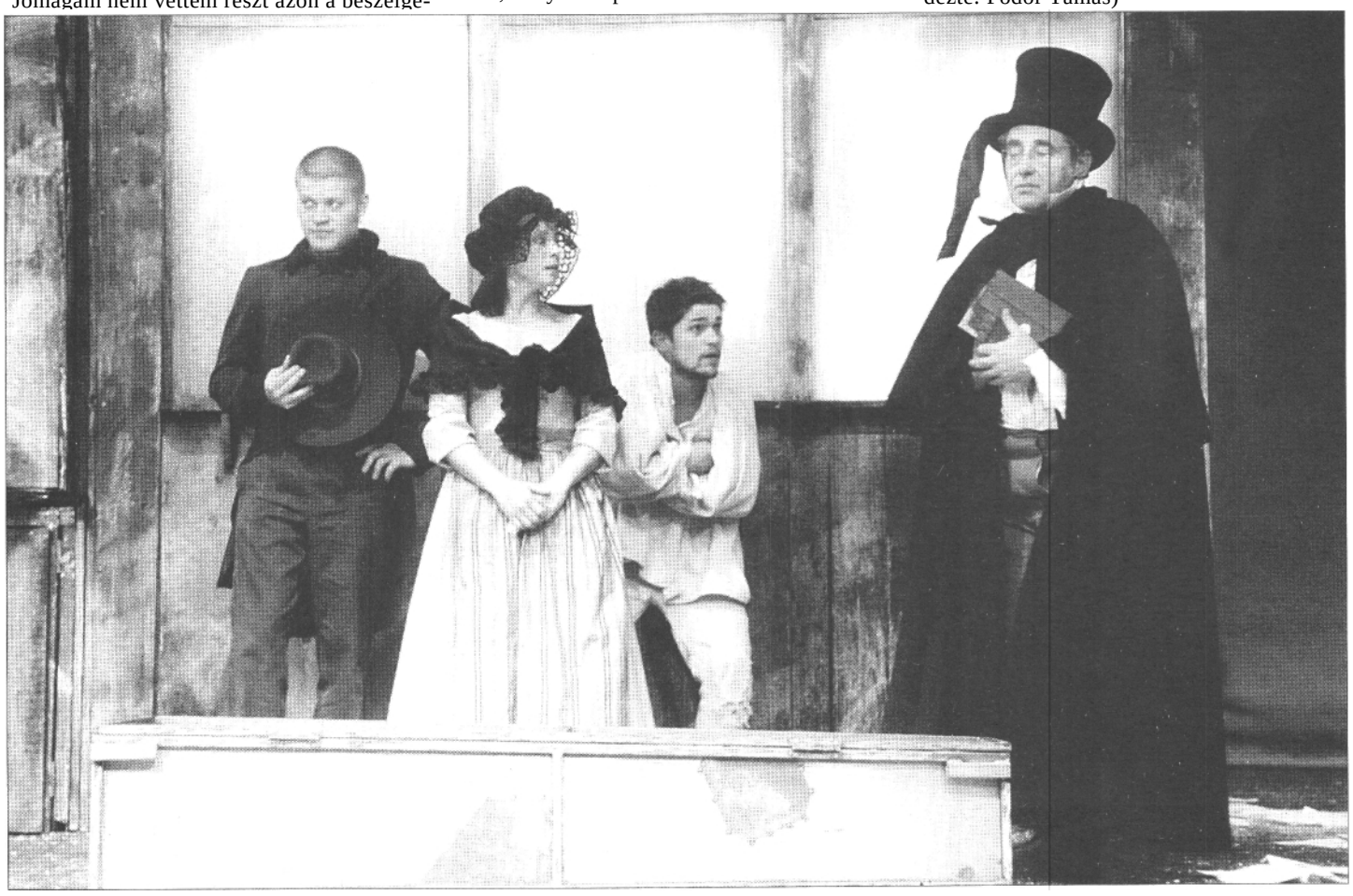

A Hóhérok hava a legjobb új magyar dráma, Ascher Tamás a legjobb rendező díját kapta. Szabó Győző, Szirtes Ági, Nagy Zsolt és Hollósi Frigyes Hamvai Kornél drámájának Katona József színházi előadásában

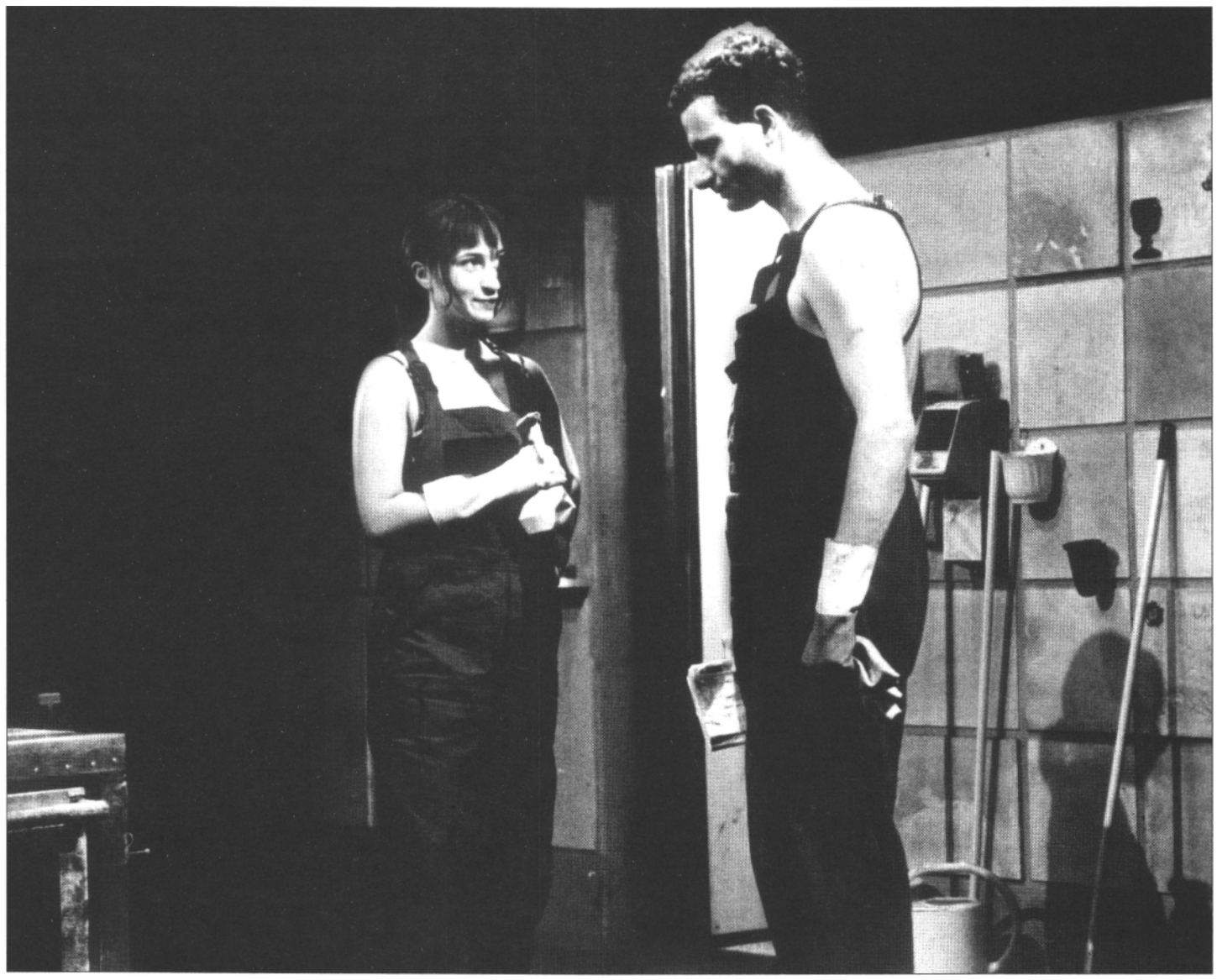

A legjobb előadás Ascher Tamás rendezésében A vágy. A Thália Színház előadásában: Láng Annamária és Kardos Róbert (Schiller Kata felvételei)

Vígszínház) - Khell Zsolt (A vágy, Thália Színház; Sweeney Todd, Kaposvár)
A legjobb jelmez: Füzér Anni (Játék a kastélyban, Kamra; Diszkó disznók, Vígszínház) - Szakács Györgyi (Sirály, Radnóti Színház; Hóhérok hava, Katona József Színház)
A legígéretesebb pályakezdés: Majsai Nyilas Tünde (Az Iglic; Diszkó disznók, Vígszínház)
Különdíj: Hamvai Kornél, Az Iglic fordításáért

BÓTA GÁBOR
Magyar Hírlap

A legjobb új magyar dráma: Spiró György: Szappanopera - Kárpáti Péter: Tótferi - Hamvai Kornél: Hóhérok hava
A legjobb előadás: Kés a tyúkban (Kamra, rendezte: Gothár Péter) - Világjobbítók (Kaposvár, rendezte: Znamenák István) - Hofi - Élelem bére (Madách Kamara)
A legjobb rendező: Ascher Tamás (Sweeney Todd, Kaposvár; Hóhérok hava, Katona József Színház) - Barabás Olga (Peer Gynt, Sepsiszentgyörgy) - Vincze Janos (Szappanopera, Pécs)
A legjobb zenés előadás: Sweeney Todd (Kaposvár, rendezte: Ascher Tamás) - Leonce és Léna (Magyar Állami Operaház, rendezte: Fehér György) - Hegedűs a háztetőn (Zalaegerszeg, rendezte: Bagó Bertalan)
A legjobb alternatív előadás: Kórház - Bakony (Szkéné Színház, rendezte: Pintér Béla) - Akárki a Purgateátrumban (Kovács Géza) - Turka, a táncoló kecske (Levendula Színház)
A legjobb női főszereplő: Fullajtár Andrea (Kés a tyúkban, Kamra) - Molnár Piroska (Sweeney Todd, Kaposvár) - Schell Judit (Mirandolina, Radnóti Színház)
A legjobb férfi főszereplő: Kulka Janos (Hegedűs a háztetőn, Zalaegerszeg; Mirandolina, Radnóti Színház) - Spindler Béla (Sweeney Todd, Kaposvár) - Lipics Zsolt (Szappanopera, Pécs)
A legjobb női mellékszereplő: Lázár Kati (Tótferi, Bárka) - Básti Juli (Hóhérok hava, Katona József Színház) - Bódis Irén (Szappanopera, Pécs)
A legjobb férfi mellékszereplő: Kovács Zsolt (Rokonok, Kaposvár) - Blaskó Péter (Macska a forró tetőn, Pesti Színház) - Derzsi János (A szégyentelenek, Új Színház)
A legjobb díszlet: Gothár Péter (Kés a tyúkban, Kamra) - Khell Zsolt (Tótferi, Bárka; Sweeney Todd, Kaposvár)
A legjobb jelmez: Füzér Anni (Bernarda Alba háza, Katona József Színház; Macska a forró tetőn, Pesti Színház) - Szakács Györgyi (Hóhérok hava, Katona József Színház; Sirály, Radnóti Színház)
A legígéretesebb pályakezdés: Kocsis Gergely (Kés a tyúkban, Kamra)
Különdíj: Újvidéki Színház - Sepsiszentgyörgyi Színház - Balla Margit

Elég sok nézhető és kiváló előadás volt a múlt évadban. Szép számmal akadt volna citromdíjas - bizonyos színházakban akár több is -, ha kiosztásra kerülne ez a dicső cím. Számomra a legnagyobb meglepetéssel az Újvidéki Magyar Színház szolgált, mely öt előadást is hozott Kisvárdára. Olyan eltérő stílusú produkciókat, mint *a Pisti a vérzivatarban*, amely nem aktualizált, mégis a vajdasági helyzet szívszorító víziója volt, vagy mint *a Páratlan páros* című bulvár szinte díszlet nélküli, eleven humorral teli tanyaszínházi változata. A sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház is folyamatosan jól teljesít. A fiatal Barabás Olgának tavalyi *Don Juan*-rendezése után rendkívül figyelemreméltó volt idei *Peer Gyntje*.

A kaposvári társulat szintén jó formát mutat. Végre egy nagyszínpadi produkciójuk is az elsők közé kerülhet: *a Sweeney Todd* azért is örvendetes, mert a statiszták, a zenekar, a főszereplők játéka egyaránt élvezetes, és most az énekhangok sem kínosak. Vincze János folyamatosan magas színvonalon dolgozik, ahogy Spiró *Kvartettjét*, úgy *a Szappan-opera* ősbemutatóját is élménnyé tette. A mai magyar darabok közül az általam díjazottakon kívül érdekes előadás született még Egressy Zoltan *Sóska, sültkrumpli* című groteszkjéből. Es fontos, hogy *a Hóhérok havát* nem pincében, nem padláson, nem sufniban,

hanem a Katonában mutatták be, joggal bízva a szélesebb nézőtábor érdeklődésében. Hogy a Katonánál maradjunk, *a Kés a tyúkban* kamrabeli míves játékáért Gothár Péter-nek a legjobb világításért járó díjat is odaadnám. *A Világjobbítók* kaposvári sziporkája arra példa, miként lehet egy darabzsengéből szellemes, ötletteli, remek színészi játékra alkalmat adó „szikrázó" mutatványt varázsol-ni. Bár Hofi „évezredek" óta játszott *Élelem* béreprodukciója igazán nem tavalyi elő-adás, jobbára csak a keret, a díszlet a régi. Amit mond, vadonatúj, fájdalmas humor, mély, szatirikusan lényeglátó.

A Leonce és Léna operaházi előadásán nem nagy pocakú énekesek ágálnak a rivaldán, hanem igazi zenés színházat láthatunk. *A Hegedűs a háztetőn* Zalaegerszegen pedig azt bizonyította be, hogy egy sokszor édeskés sikermusical is újragondolható, igazi drámává formálható. Az alternatív produkciók közül már az elmúlt szezonban is kiemelkedett Pintér Béla néptáncot a prózával ötvöző *Népi rablét* című előadása, idén a hasonló stílusú *Kórház* - Bakonnyal jelentkezett. Kovács Géza - Kovács Ildikó rendezésében - a vásári bábjáték hagyományait ötvözte filozofikus tartalommal, a világ bármely részén érthető halandzsa nyelvvel. Mindehhez kitűnő színészi játékkal szolgált *az Akárki a Purgateátrumban* előadásában. Szabó Zsuzsa - a sok babért aratott *Hol van a világvége?* után - újabb egyszemélyes színházzal jelentkezett. *A Turka, a táncoló kecske* című improvizatív játékban a közönség minden rezdülésére reagál, érzékkel vonja be a publikumot a mókába, jóízű harsányságot elegyít finom lírával. Balla Margitot pedig a Budapest Bábszínházban bemutatott *Az ember tragédiája* eredeti figuráiért tartom érdemesnek különdíjra.

Értékes színészi alakításokban nem volt hiány. Nem is lehet a megadott keretek között mindenkit felsorolni. Fullajtár Andrea lelki és testi lemeztelenedése megrendítő a Kamrában. Molnár Piroska őskomédiázó kedve frenetikus, amint emberhúsból pitét sütögető, elmagányosodottan szeretetéhes asszonyként mutatkozik *a Sweeney* Toddban. Schell Judit a csábító és a kétségbeesett, a hisztis és a kedves nő minden árnyalatát eljátssza *a Mirandolinában*. Kulka Janos szakít az öblös hangú sztárszínész hagyományával Tevje szerepében, és valóban egy kisember bőrébe bújik. Bódis Irén Szappanopera-beli jelenetében olyan erőteljesen áll járókeretére támaszkodva, parancsolóan követelőzve, mint egy anyacsászárnő. Derzsi Jánost soha nem láttam még ilyen tenyeres-talpasan komédiázni. A bábszínész osztályban végzett Kocsis Gergely pedig *a Kés a tyúkban* tragikomikus előadásában méltó partnere Fullajtár Andreának.

BŐGEL JÓZSEF
Criticai Lapok

A legjobb új magyar dráma: Hamvai Kornél: Hóhérok hava - Kárpáti Péter: Tótferi - Tasnádi István: Világjobbítók
A legjobb előadás: Sweeney Todd (Kaposvár, rendezte: Ascher Tamás) - Hegedűs a háztetőn (Zalaegerszeg, rendezte: Bagó Bertalan) - Dorottya (Beregszász, rendezte: Vidnyánszky Attila)
A legjobb ***rendező:*** **Ascher Tamás (Hóhérok hava, Katona József Színház; A vágy, Thália Színház; Sweeney Todd, Kaposvár) - Gothár Péter (Kés a tyúkban, Kamra) - Máté Gábor (Macska a forró tetőn, Pesti Színház)**
A legjobb zenés előadás: Három nővér (Magyar Állami Operaház, rendezte: Szabó István) - István, a király (Nemzeti Színház, rendezte: Iglódi István) - A falu rossza (Nyíregyháza, rendezte: Schlanger András)
A legjobb alternatív előadás: A Szűz, a Hulla, a Püspök és a kések (Stúdió K., rendezte: Fodor Tamás) - Gázszív (Artus Színház, rendezte: Goda Gábor) - Os K. (Közép-Európa Táncszínház, rendező-koreográfus: Horváth Csaba)
A legjobb női főszereplő: Fullajtár Andrea (Kés a tyúkban, Kamra) - Eszenyi Enikő (A vágy villamosa, Budapesti Kamaraszínház) - Schell Judit (Sirály; Mirandolina, Radnóti Színház) *A legjobb férfi főszereplő:* Kulka János (Hegedűs a háztetőn, Zalaegerszeg; Mirandolina, Radnóti Színház) - Garas Dezső (A vihar, Katona József Színház) - Gálffi László (Butley, Pécs)
A legjobb női mellékszereplő: Börcsök Enikő (Kurázsi mama és gyermekei, Vígszínház) - Nagy Mari (A Kádár házaspár, Új Színház) - Szilágyi Enikő (kamera.man, Debrecen) *A legjobb férfi mellékszereplő:* Bálint András (Rokonok, Radnóti Színház) - Kovács Zsolt (Rokonok, Kaposvár) - Jordán Tamás (Sirály, Radnóti Színház)
A legjobb díszlet: Khell Zsolt (Hóhérok hava, Katona József Színház; Sweeney Todd, Kaposvár) - Csanádi Judit (Othello, Gyula) - Szlávik István (Sirály, Radnóti Színház)
A legjobb jelmez: Szakács Györgyi (Hóhérok hava; A vihar, Katona József Színház) - Bozóki Mara (Sweeney Todd, Kaposvár) - Füzér Anni (Cselédek, Nyíregyháza)
A legígéretesebb pályakezdés: Kocsis Gergely (Kés a tyúkban, Kamra) - Urbanovits Krisztina (Sweeney Todd, Kaposvár) - Forgács Péter (Cselédek, Nyíregyháza)
Különdíj: Hamvai Kornél, Az Iglic fordításáért - Zsótér Sándor, Az Iglic és a Lángarc úttörő rendezéséért - Bozsik Yvette, táncszínjátékok rendezéséért-koreografálásáért
Az évadra egyszerre volt jellemző a már megszokott irányítási, strukturális, formációs

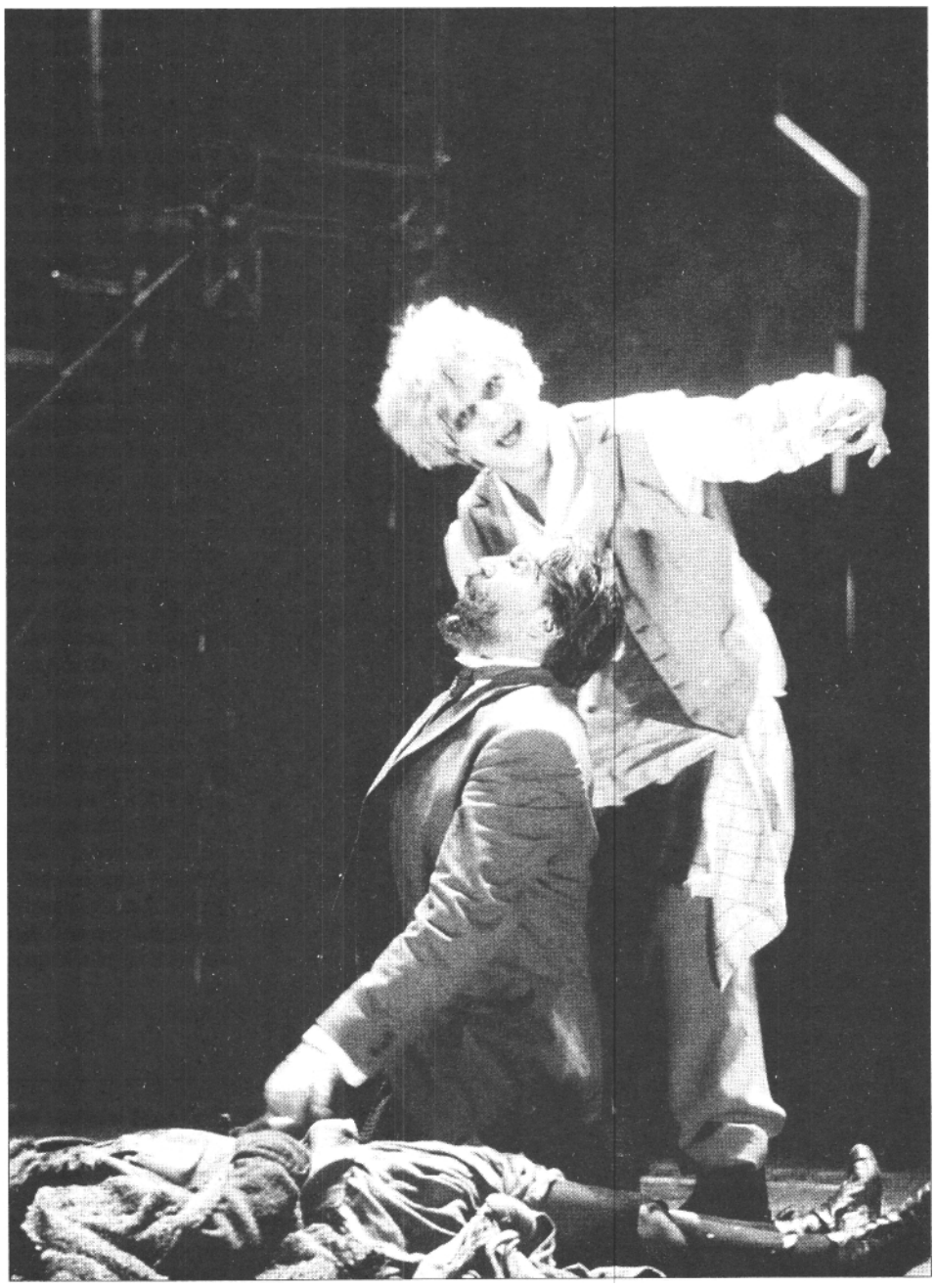

A legjobb zenés előadás: Sweeney Todd. Spindler Béla és Némedi Árpád az Ascher Tamás rendezte kaposvári előadásban (Simarafotó)

és esztétikai pluralizmus és egy ezredfordulós, jövőt előkészítő, a színházművészet különböző működési alapjait, kereteit, szerkezetét, felállását megváltoztató szándék. A fővárosban - sokszor koncepciótlan, tapogatózó - felmérések, elemzések születtek a jövő-beli struktúráról, finanszírozásról, közönségkapcsolatokról, színházmodellekről, kiváltva az érintettek ellenszerveződését. Közben folyamatosan igazolni kellett a korábbi, struktúrát változtató lépések - Thália Színház (mint befogadó színház) és az Új Színház (mint nem művészszínház) - indokoltságát. Az előbbi példátlanul gazdag befogadói programot teljesített: határon túli együtteseket forgalmazott, fesztiválokat, találkozókat segített, illetve bonyolított le, vidéki együtteseket

A legjobb alternatív előadás: Kórház - Bakony. A Szkéné Színház előadását Pintér Béla rendezte

is befogadott - olykor közös vállalkozásban is -, több esetben még alternatív előadások-nak is otthont adott, de saját produkcióra már nem nagyon futotta erejéből, kapacitásából. Az Új Színház váltakozó eredményességgel formálódik társulattá és befogadói, vállalkozó színházzá. Belépett a fővárosi színházi hálózatba a rekonstruált Bárka, „alternatív művészszínházként", váltakozó értékű bemutatókkal, működéssel. Új vezetéssel indult a Nemzeti Színház, s több produkciója - az új közreműködők révén is - magasabb osztályba lépett. A Kerényi Imre igazgató által minden tekintetben levezényelt rekonstrukció a Madách Színház újraindulását hozta a fővárosi évad számára, káprázatos technikai felkészültséggel. Régi és új törekvéseket szintetizáló *Tragédia-*, *Beszterce ostroma-*, *Nyomorultak-*, *Hagyd a nagypapát!-*, *Lugosi*-bemutatóval; a Tolnay Szalonban kamaradarabokkal, írók, képzőművészek, előadóművészek bemutatkozásával, a Madách Stúdióban Herczeg Ferenc, Nagy András, Örkény műveinek kísérletező színrevitelével.

Folytatódott a fővárosban a Katona József Színház (valamint a Kamra) és vidéken a kaposvári Csiky Gergely Színház egymást támogató, közös színházi világképen alapuló, kiemelkedő színházi műhelytevékenysége (az új magyar művekkel, színész-, rendező-és tervezőgenerációkkal való átgondolt foglalkozás). Az új nyíregyházi igazgató, Tasnádi Csaba révén kiváló műhelymunka folytatódott a Móricz Zsigmond Színházban, a Csiky Gergely Színház (Mohácsiék) és a Bárka, valamint a Katona József Színház támogatásával. Más műhelyekkel való kapcsolatok révén több kiváló előadásra *(Eurüdiké, Hegedűs a háztetőn)* futotta a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház erejéből. Szponzori, önkormányzati, anyagi csődtényezők mintegy kiütötték Veszprémben az ottani mozgásszínházi koncepciót és gyakorlatot. Győrött néhány strukturális-vezetésbeli és anyagi zavar, műhelyveszteség ellenére több kiemelkedő értékű prózai, opera-, musical-, operett-bemutató született az emelt realizmus és posztmodernség jegyében. Pécsett nagyjából ugyanez történt Balikó Tamás igazgató, rendező, színész és szövetségesei (idősebbek és fiatalok egyaránt) közreműködésével. Szegeden az új igazgató több csatát -- műhelyépítésit, strukturálisat, közönségkapcsolatit, együttesfejlesztésit és - megtartásit - elvesz-tett, értékeket az operaegyüttes és a Kortárs Balett, valamint *a Gyalog galopp* „termelt". Szolnok önmaga által is okozott kirekesztettsége ellenére nagy színész- és rendezőegyéniségek segítségével értékes *Lüszisztraté-* és Szerelem-bemutatóval rukkolt elő az emelten ábrázoló, illetve az erőteljesen kifejező rendezői-színészi koncepció és gyakorlat révén. Kecskeméten az új igazgató (Bodolay) több tekintetben megújította együttesét és közönségét, Adyval kontaminálva magyarította Wyspianski *Tragédiát*, s Pozsgai és mások segítségével még egy sziporkázó dekonstrukciós operett travesztiára-paródiára *(Égi szerelem)* is sor kerülhetett. A debreceni Csokonai Színház a Horváth Árpád Stúdiószínházban négy új magyar drámának (és rendezőiknek) biztosított utat, ugyanezt tette külföldi klasszikusok esetében a nagyszínházban, magyar klasszikus (Móricz) esetében a Kölcsey Kamaraszínházban (mindhárom játszási helyen fiatalabb generációkhoz tartozókkal is). A Miskolci Nemzeti Színházban Hegyi Árpád Jutocsa igazgató-főrendező Müller Péter Sziámi, Csizmadia Tibor, Tasnádi Csaba és Kerényi Gábor Miklós segítségével sok mindent visszahozott a korábbi eredményekből. A

Megyei Jókai Színház Jókai-, Németh László- és operett-musical bemutatókkal, az utánpótlás nevelésével szerzett nagyobb megbecsülést. Az egri Gárdonyi Géza Színház küzdelmes rekonstrukciós (épület, társulat) évadot zárt.

Az új magyar dráma az előző évad kezdetétől a mostaniba átnyúlóan versenyekkel, pályázatokkal, ösztöndíjakciókkal, rendezők, dramaturgok kreatív közreműködésével sok támogatást kapott, s ez tucatnyi kiemelkedő értékű ősbemutatót eredményezett (Kárpáti: *Tótferi;* Hamvai: *Hóhérok hava;* Spiró: *Honderű, Szappanopera;* Kornis: A *Kádár házaspár;* Tasnádi István: *Világjobbítók;* Forgách András: A *Szűz, a Hulla, a Püspök és a kések;* Szakonyi: *Rokonok;* Nagy András: *A Mester és Margarita;* Thúróczy Katalin többszöri erőteljes jelentkezése; Egressy Zoltán: *Sóska, sültkrumpli).* Az idősebb rendezői karból Zsámbéki, Ascher, Valló, Iglódi, Meczner, Kerényi Imre teremtett jelentékeny színjátékot, a színész-rendezők közül Máté Gábor, Lukáts Andor, Tordy Géza, Al-földi Róbert és Bagó Bertalan mutatott be kiemelkedőt. Mohácsi, Szász Janos, Kiss Csaba, Zsótér Sándor idei rendezései vitatottabbak a szokottnál, ugyanez elmondható a Székely- és a Babarczy-rendezőosztály egyes jelesebb tagjainak (Novák Eszter, Schilling Árpád) produkciójáról is. Az alternatív szín-ház identitászavarokkal küzd, élen a Stúdió K., az R. S. 9. és a Merlin!

BUDAI KATALIN
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

A legjobb új magyar dráma: Tasnádi István: Világjobbítók - Hamvai Kornél: Hóhérok hava - Forgách András: A Szűz, a Hulla, a Püspök és a kések
A legjobb előadás: Sweeney Todd (Kaposvár, rendezte: Ascher Tamás) - A Szűz, a Hulla, a Püspök és a kések (Stúdió K., rendezte: Fodor Tamás) - Világjobbítók (Kaposvár, rendezte: Znamenák István)
A legjobb rendező: Ascher Tamás (Sweeney Todd, Kaposvár; A vágy, Thália Színház) - Gothár Péter (Kés a tyúkban, Kamra), - George Ivascu (Hat szerep szerzőt keres, Újvidék) *A legjobb zenés előadás:* Sweeney Todd (Kaposvár, rendezte: Ascher Tamás)
A legjobb alternatív előadás: Kórház - Bakony (Szkéné Színház, rendezte: Pintér Béla) – Antigoné (Zugszínház)
A legjobb női főszereplő: Börcsök Enikő (Kurázsi mama és gyermekei; Az Iglic, Vígszínház) - Molnár Piroska (Sweeney Todd, Kaposvár) – Csákányi Eszter (A vágy, Thália Színház)
A legjobb férfi főszereplő: Gálffi László (Butley, Pécs) - Szervét Tibor (Rokonok, Radnóti Színház)
A legjobb női mellékszereplő: Moldvai Kiss Andrea (Rokonok, Radnóti Színház) - Mészáros Sára (Tótferi, Debrecen)
A legjobb férfi mellékszereplő: Némedi Árpád (Világjobbítók, Kaposvár) - Lipics Zsolt (Szappanopera, Pécs) - Kardos Róbert (A vágy, Thália Színház)
A legjobb díszlet: Ambrus Mária (Lángarc, Radnóti Színház) - Csanádi Judit (Versekkel kártyázó szép hölgyek, Bárka; A szégyentelenek, Új Színház) - Horesnyi Balázs (Rokonok, Radnóti Színház)
A legjobb jelmez: Berzsenyi Krisztina (Hat szerep szerzőt keres, Újvidék) - Kárpáti Enikő (Versekkel kártyázó szép hölgyek, Bárka) - Bartha Andrea (A vágy villamosa, Budapesti Kamaraszínház)
A legígéretesebb pályakezdés: marosvásárhelyi színiakadémisták (Az ember, állat, erény, Marosvásárhely) - Rusznyák Gábor (Tótferi, Debrecen)
Különdíj: Hamvai Kornél, Az Iglic fordításáért - A Magyar Állami Operaház kórusa, a Peter Grimesért

Indokolnivalóm csak annyiban van, amennyiben választásaim kísértetiesen egybeesnek a budapesti Országos Színházi Fesztivál-ra elhozott darabokkal, illetve közreműködőkkel. Ez csak a véletlen műve, illetve a fesztivál válogatóinak egyfajta - bár nem teljes - visszaigazolása.

Amit igazán mélyen átgondolt am, meghánytam-vetettem magammal, az Kárpáti Péter *Tótferije* volt. Tényleg egészen kivételes darab, különleges mű: nos. mégsem érzem késznek, teljesnek, hibátlannak. Színpadra állításai is jól tükrözték ezt a bizonytalanságot: sem Debrecenben, még kevésbé a Bárkán, nem sikerült megoldani azt, amit nem is nagyon lehetett. Ez így elnagyolt vélemény; aprólékos szövegelemzés kéne, hogy szavaimat alátámaszthassam, ugyanakkor az egy-szeri néző is érzékelhette a szimbolikus világteremtés-dohányzás metaforikus megfeleltetés egyébként gyönyörű középrészének kidolgozatlanságát.

Remek alakítások vannak a fejemben. Összességében azonban hely, idő, mód, személy együttállása számomra - a közel száz látott produkció alapján - egyedül Kroetz A *vágy* című színpadra állításában volt jelen. (Hasonlóan a nyíregyháziak Botho Strausshoz, de az másfél évvel ezelőtti előadás, s ahhoz a periódushoz tartozónak gondolom.) Számtalan problémát lenne jó kibeszélni folyóiratoktól kezdve színészi veszteségekig, kiárusításról elmagányosodásig. De most nem erről esik szó. Örülök, hogy szinte nincs kitölthetetlen rubrika, és szégyellem, hogy nem tudok teljes állású vagy kedvezőbb időbeosztású kritikus kollégáimhoz hasonlóan több száz bemutatót összehasonlítani.

CSÁKI JUDIT
Színház

A legjobb új magyar dráma: Spiró György: Szappanopera - Hamvai Kornél: Hóhérok hava - Kárpáti Péter: Tótferi
A legjobb előadás: A vágy (Thália Színház, rendezte: Ascher Tamás) - Kés a tyúkban (Kamra, rendezte: Gothár Péter) - Vízkereszt (Kaposvár, rendezte: Kelemen József)
A legjobb rendező: Ascher Tamás (Hóhérok hava, Katona József Színház) - Zsámbéki Gábor (A vihar, Katona József Színház) - Zsótér Sándor (Az Iglic, Vígszínház)
A legjobb zenés előadás: Sweeney Todd (Kaposvár, rendezte: Ascher Tamás) - Hegedűs a háztetőn (Zalaegerszeg, rendezte: Bagó Bertalan)
A legjobb alternatív előadás: A csodálatos mandarin (Szeged, koreográfus: Juronics Tamás) - A Szűz, a Hulla, a Püspök és a kések (Stúdió K., rendezte: Fodor Tamás)
A legjobb női főszereplő: Fullajtár Andrea (Kés a tyúkban, Kamra) - Börcsök Enikő (Az Iglic, Vígszínház) - Molnár Piroska (Sweeney Todd, Kaposvár)
A legjobb férfi főszereplő: Gazsó György (Hóhérok hava, Katona József Színház) - Garas Dezső (A vihar, Katona József Színház) - Kulka János (Hegedűs a háztetőn, Zalaegerszeg)
A legjobb női mellékszereplő: Csákányi Eszter (A vágy, Thália Színház; Karikajáték, Kamra) - Lázár Kati (Tótferi, Bárka) - Básti Juli (Hóhérok hava, Katona József Színház)
A legjobb férfi mellékszereplő: Jordán Tamás (Sirály, Radnóti Színház) - Bálint András (Rokonok, Radnóti Színház) - Bezerédi Zoltán (A heilbronni Katica, Kaposvár)
A legjobb díszlet: Ambrus Mária (Az Iglic, Vígszínház; Lángarc, Radnóti Színház) - Khell Zsolt (Hóhérok hava, Katona József Színház; Sweeney Todd, Kaposvár) - Ágh Márton (Világjobbítók; Vízkereszt; A heilbronni Katica, Kaposvár)
A legjobb jelmez: Füzér Anni (Játék a kastélyban, Kamra) - Szakács Györgyi (Hóhérok hava, Katona József Színház; Sirály, Radnóti Színház; A vágy, Thália Színház) - Zeke Edit (Tótferi; Világvevő, Bárka)
A legígéretesebb pályakezdés: Forgács Péter (Cselédek, Nyíregyháza)
Különdíj: Varró Dániel a Kés a tyúkban fordításáért

DÖMÖTÖR ADRIENNE

A legjobb új magyar dráma: Hamvai Kornél: Hóhérok hava - Spiró György: Honderű
A legjobb előadás: Hóhérok hava (Katona József Színház, rendezte: Ascher Tamás)
A legjobb rendező: Mohácsi János (A mandátum, Nyíregyháza)
A legjobb zenés előadás: Sweeney Todd (Kaposvár, rendezte: Ascher Tamás)
A legjobb alternatív előadás: Gázszív (Artus Színház, rendezte: Goda Gábor) - Kórház - Bakony (Szkéné Színház, rendezte: Pintér Béla) - Romance (KOMPmÁNIA, rendezte: Csabai Attila)
A legjobb női főszereplő: Szabó Márta (A mandátum, Nyíregyháza) - Börcsök Enikő (Az Iglic, Vígszínház) - Törőcsik Mari (Honderű, Budapesti Kamaraszínház)
A legjobb férfi főszereplő: Kovács Zsolt (Rokonok, Kaposvár) - Gazsó György (A mandátum, Nyíregyháza) - Gálffi László (Butley, Pécs)
A legjobb női mellékszereplő: Gubik Ági (Macskajáték, Kassa) - Csató Kata (Egy nevetséges ember álma, R.S.9. Stúdiószínház) - Básti Juli (Hóhérok hava, Katona József Színház) *A legjobb férfi mellékszereplő:* Cserhalmi György (Sirály, Radnóti Színház) - Tóth Károly (Körmagyar, Nyíregyháza) - Némedi Árpád (Világjobbítók, Kaposvár)
A legjobb díszlet: Greifenstein János és a társulat (Legszebb mesék, Atlantis Színház) - Ágh Márton (A heilbronni Katica, Kaposvár) - Gothár Péter (Kés a tyúkban, Kamra)
A legjobb jelmez: Szűcs Edit (A mandátum, Nyíregyháza; Marat/Sade, Gyula) - Csabai Attila (Romance, KOMPmÁNIA) - Szakács Györgyi (Hóhérok hava, Katona József Színház)
A legígéretesebb pályakezdés: Vámos Veronika (Tranz Danz) - Még 1 Mozdulatszínház

Különdíj: A nyíregyházi társulat - Juronics Tamás, táncos-koreográfus - Szőke Szabolcs, zenész

GABNAI KATALIN
Színház- és Filmművészeti Egyetem

A legjobb új magyar dráma: Spiró György: Szappanopera - Hamvai Kornél: Hóhérok hava - Forgách András: A Szűz, a Hulla, a Püspök és a kések
A legjobb előadás: Hóhérok hava (Katona József Színház, rendezte: Ascher Tamás) - Mirandolina (Radnóti Színház, rendezte: Valló Péter) - A szégyentelenek (Új Színház, rendezte: Kiss Csaba)
A legjobb rendező: Valló Péter (Mirandolina, Radnóti Színház) - Vincze János (Szappanopera, Pécs)-Tim Caroll (Versekkel kártyázó szép hölgyek, Bárka)
A legjobb zenés előadás: Sweeney Todd (Kaposvár, rendezte: Ascher Tamás) - Hegedűs a háztetőn (Zalaegerszeg, rendezte: Bagó Bertalan)
A legjobb alternatív előadás: Táltosjáték (Kompánia Társulat, Budakeszi, rendezte: Lukács László) - A nagy hűha (Sámán Színház, rendezte: Magyar Eva) - Selejtesek (Elő-Tér Művészeti Iskola, rendezte: Wéber Péter)
A legjobb női főszereplő: Tóth Ildikó (Tótferi; Világvevő, Bárka) - Molnár Piroska (Sweeney Todd, Kaposvár) - Kútvölgyi Erzsébet (Kurázsi mama és gyermekei, Vígszínház)
A legjobb férfi főszereplő: Kovács Zsolt (Rokonok; Világjobbítók, Kaposvár) - Gálffi László (Butley, Pécs) - Kulka János (Mirandolina, Radnóti Színház; Hegedűs a háztetőn, Zalaegerszeg)
A legjobb női mellékszereplő: Csákányi Eszter (Karikajáték, Kamra; A vágy, Thália Színház) – Kiss Mari (A vámpír árnyéka, Madách Színház) - *Lázár* Kati (Tótferi, Bárka)
A legjobb férfi mellékszereplő: Gyabronka József (Tótferi; Versekkel kártyázó szép hölgyek, Bárka) - Jordán Tamás (Sirály, Radnóti) – Szombathy Gyula (Mirandolina, Radnóti Színház)
A legjobb díszlet: Csanádi Judit (Versekkel kártyázó szép hölgyek, Bárka) - Füzér Anni (Cselédek, Nyíregyháza; Bernarda Alba háza, Katona József Színház) - Ambrus Mária (Az Iglic, Vígszínház)
A legjobb jelmez: Füzér Anni (Cselédek, Nyíregyháza; Játék a kastélyban, Kamra; Macska a forró tetőn, Pesti Színház) - Berzsenyi Krisztina (A szégyentelenek, Új Színház)
A legígéretesebb pályakezdés: Tóth Miklós (komáromi és nyíregyházi rendezések) - Rusznyák Gábor (Tótferi, Debrecen) - Forgács Péter (nyíregyházi és főiskolai rendezések)
Különdíj: Ablak-Zsiráf, stúdiós vizsgaprodukció (Bárka, rendező: Simon Balázs) - A nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház műsorfüzetei

Sorrendben haladva inkább arról, ami kimaradt.

A darabtermést más évadokkal összehasonlítva talán gazdagabbnak érezzük majd néhány év múlva, mint most, az évad végén. Tehetséget rejtő, izgalmas mű is - mint például Kárpáti Péter *Tótferije* - kimaradt a felsorolásból. Sajnálom. A Spiró-műben semmi dramaturgiai „újdonság" nincs, *a Hóhérok hava* mesélő színháza sokszor elereszti a néző kezét, Forgách András pedig García Márqueznek köszönheti az alapszerkezetet, mégis szerintem ezek a teljesebb élményt adó művek.

A legjobb rendezést visszaidézve siratom az elszalasztott lehetőséget: nem szavazhattam a nyíregyháziak Máté Gábor által rendezett nagyszerű Botho Strauss-darabjára, *a Viszontlátás trilógiára*, mert az az elmúlt évad utolsó percében került bemutatásra. Számomra ez lehetne az évad legemlékezetesebb rendezői teljesítménye, sőt, talán a legérdekesebb előadása.

A legjobb zenés előadásnál szívem szerint szavaztam volna az Alföldi Róbert által rendezett, méltatlan sorsra jutott *Figaro házasságára*, amelyet a belső-külső fanyalgásnak sikerült ellehetetlenítenie. Ez a játék azonban mégsem nyilvánítható igazán „zenésnek", ezért csak azt remélem, sikerül föltámadnia. Igazan könnyed, zavar nélkül nézhető előadást, amelynél nem kellett volna állandóan bizonygatni előadás közben, hogy bizony, mekkora vállalkozás ez, nem sikerült látnom. *A Sweeney Todd* a Vígszínházban alighanem fele annyit ért, mint otthon, Kaposvárott. A produkció így is vitathatatlanul az évad legjavához tartozik.

Az alternatívoknál nagy elhatározást kellett tennem: a Stúdió K. helyett a Kompániát, Gágyor Péter darabját, *a Táltos játékot* írtam első helyre, mely ebben az évben Kazincbarcikán is elsöprő sikert aratott, s melynek rendezője, a drámatanár Lukács László minden tekintetben kiváló munkát végzett. S itt kell figyelni az új vonalra: jönnek a művészeti iskolák! Wéber Péter rendezése az Elő-Tér Művészeti Iskola hallgatóival ugyancsak jelzi a színházi nevelés erősödését.

Kovács Zsolt kiválóságát évek óta tudjuk. Nem lehet halogatni tovább az első helyre jelölést. Gálffi László ebben a vitatható értékű *Butleyban* Márton András empatikus segítségével hibátlant alkotott. Tökéletes volt. Jobb, mint a darab. Kulka varázsa pedig nem szűnik, akár játszik, akár énekel. Es az adósság: számomra Epres Attila volt az évad újrafelfedezése a kecskemétiek Tragédiájának Luciferjeként. Száraz, erős, különös figuráját jó lenne minél többször látni.

S bár Kútvölgyi Erzsébet körül rendre szétzilálódott az egy székről nézve sajnos befoghatatlan Kurázsi-színpadkép, s bizony, maga az egész este is, megint csak meg kellett állapítani, milyen nagyszerű színésznő. Vajon milyen lenne, ha néha más kollektívákkal is dolgozhatna, ha kilátogatna más rendezők színházába is? Vagy a Víg falainak sugárzását odabent is le lehet valaha győzni?

Heroikus alakításnak érzem az elméretezett előadásban s az azonnal párolgó darabban, a Müller Péter által írt A *vámpír árnyé*kában Kiss Mari rajongó öreglányfiguráját. Nem volt mibe kapaszkodnia. De mindent megtett.

Gyabronka József élete csúcsformáját futja. Mindenben ragyogó. Alakításain látszik a színészi odafigyelés, a belső aprómunka s az alkotótársak teljesítménye fölött érzett, csapatjátékosi, baráti öröm. Ritka dolog ez. S még mindig benne az ígéret: többre is képes.

Ez évi újrafölfedezéseim közé tartozik a saját szakmai pályáján felgyorsult fejlődési szakaszba jutott ragyogó Szombathy Gyula, akit utoljára *a Mirandolina* öreg lovagjaként élvezhettünk. S kimaradt a fölsorolásból Lipics Zsolt, akit minden második évben látni valamiben, amiben fölfénylik, aztán egy év szünet. Most Vincze Jánossal a Spiró-darabban kiválót hoztak létre.

Csanádi Judit fa- és üvegépítménye a japános angol darabban az év legjólesőbb díszlete volt. Nincs benne semmi különös, csak egyszerűen boldogság a közelében lenni, Ráadásul a történetet is jól szolgálja, s nem becsapós, nem furcsálkodik. Hódol az anyagnak, a lakknak, a fának és a mesének. Es vállalja, hogy ezt teszi.

Jelmez- és díszletügyben egyaránt sokszor kellett megjegyezni ebben az évben a nagy tehetségű s most végképp előretörő Füzér Anni munkáit. Berzsenyi Krisztina maradt a maga műfajában, s ruhái az új színházas Goldoni-átiratban most is jellemtanulmányok.

A pályakezdőknél az új rendezőkre muszáj figyelni. A különdíjnál pedig egy eddig soha nem említett színházi produktumot vagyok köteles az ország más régióinak is figyelmébe ajánlani: tessék megnézni a nyíregyháziak kívül-belül ragyogó, állandóan magas színvonalon tervezett, szerkesztett műsorfüzet-sorozatát! Több szerző munkáit látjuk, tehát érezhetően vezetői döntés eredménye ez a példamutató sorozat.

Amúgy pedig kilátástalan viták s méltatlan tévés helyzetekben mutogatott színészek jellemezték ezt az évadot. Az ország nem ismeri a színészeit. Így tudja csak megismerni őket? Ez megalázó és kétségbeejtő.

HOCHENBURGER ÁGNES
Criticai Lapok

A legjobb új magyar dráma: Tasnádi István: Világjobbítók - Spiró György: Szappanopera - Hamvai Kornél: Hóhérok hava
A legjobb előadás: A vágy (Thália Színház, rendezte: Ascher Tamás) - Az Iglic (Vígszínház, rendezte: Zsótér Sándor) - Tótferi (Debrecen, rendezte: Rusznyák Gábor)
A legjobb rendező: -
A legjobb zenés előadás: Sweeney Todd (Kaposvár, rendezte: Ascher Tamás) - István, a király (Nemzeti Színház, rendezte: Iglódi István) - 8 óra munka, 8 óra pihenés (Győr, rendezte: Illés István)
A legjobb alternatív előadás: -
A legjobb női főszereplő: Börcsök Enikő (Az Iglic, Vígszínház) - Fullajtár Andrea (Kés a tyúkban, Kamra) - Csákányi Eszter (A vágy, Thália Színház)
A legjobb férfi főszereplő: Kovács Zsolt (Világjobbítók, Kaposvár) - Gazsó György (A mandátum, Nyíregyháza) - Gálffi László (Butley, Pécs)
A legjobb női mellékszereplő: Molnár Piroska (Sweeney Todd, Kaposvár) - Csoma Judit (A mandátum, Nyíregyháza) - Básti Juli (Hóhérok hava, Katona József Színház; A Manderley-ház asszonya, Játékszín)
A legjobb férfi mellékszereplő: Blaskó Péter (Macska a forró tetőn, Pesti Színház) - Simon Géza (Macskajáték, Győr) - Jordan Tamás (Sirály, Radnóti Színház)
A legjobb díszlet: Khell Zsolt (A vágy, Thália Színház) - Ambrus Mária (Az Iglic, Vígszínház) - Füzér Anni (Diszkó disznók,

Vígszínház)
A legjobb jelmez: Szakács György (A vágy, Thália Színház) - Benedek Mari (Az Iglic, Vígszínház) - Bartha Andrea (A vágy villamosa, Budapesti Kamaraszínház)
A legígéretesebb pályakezdés: Majsai-Nyilas Tünde (Az Iglic, Diszkó disznók, Vígszínház)
Különdíj: Hamvai Kornél, Az Iglic fordításáért

Ha most szabályos évadértékelést vársz tőlem, Nyájas Olvasó, akkor csalódást kell okoznom: csak néhány rövid megjegyzést fűznék a szavazataimhoz.

1. A voksaimmal kiemeltek közül többeket más összefüggésben is említhettem volna. *A Sweeney Todd* és *a Kés a tyúkban* pél

általán nem kedveltem (A *vágy villamosa, Sirály, Macskajáték).* Távolról sem tartom hibátlannak Az *Iglic* előadását sem, de - mint szavazataim halmozódásából kiderül - a „jól megcsinált" produkciókban nemigen bővelkedő évad egyik legjobbjának éreztem.

3. Bár a díjazottakon kívül láttam néhány figyelemre méltó és/vagy szeretni való előadást (ilyen volt többek között a győri Padlásszínház produkciója, A *végzetes szerelem játéka.* a nyíregyházi *Körmagyar* vagy akár - horribile dictu - az ugyanott bemutatott mesejáték, *a Leander és Lenszirom),* az évad egésze meglehetősen nagy hiányérzetet hagyott maga után. Ebből adódik például, hogy nem tudtam kitölteni a szavazólap egyik legfontosabb rubrikáját, „a legjobb rendezés" kategóriáját.

György: Szappanopera
A legjobb előadás: Az Iglic (Vígszínház, rendezte: Zsótér Sándor) - Vízkereszt (Kaposvár, rendezte: Kelemen József) - A Szűz, a Hulla, a Püspök és a kések (Stúdió K., rendezte: Fodor Tamás)
A legjobb rendező: Ascher Tamás (Sweeney Todd, Kaposvár) - Ascher Tamás (Hóhérok hava, Katona József Színház) - Gothár Péter (Kés a tyúkban, Kamra)
A legjobb zenés előadás: Hegedűs a háztetőn (Zalaegerszeg, rendezte: Bagó Bertalan) - Csókos asszony (Pécs, rendezte: Böhm György) *A legjobb alternatív előadás:* Kórház - Bakony (Szkéné Színház, rendezte: Pintér Béla) - Vak meglátta, hogy kiugrott (Atlantis Szín-ház, rendezte: Horgas Ádám) - A hosszú

Fullajtár Andrea a legjobb női főszereplő és Kocsis Gergely a legígéretesebb pályakezdő díját kapta a Kés a tyúkban dinű Kamra-előadásban nyújtott teljesítményéért (Schiller Kata felvétele)

dául „éremesélyes" lett volna a legjobb előadás kategóriájában is; Gazsó György remekelt *a Hóhérok hava* főszerepében is; Kovács Zsolt a legjobb férfi mellékszereplő címéért is versenybe szállhatott volna a kaposvári *Rokonok* Polgármesterének gyilkosan ironikus portréjával; Börcsök Enikő pedig emlékezetes alakítást nyújtott egy nem éppen szívem szerinti előadás, *a Kurázsi mama* néma Kattrinjaként is.

2. A „helyezettek" egy része - egyéni teljesítménye okán - egyébként is olyan produkciókhoz kötődik, amelyeket amúgy egy-

Ebben a szezonban ugyanis egyszer sem éreztem azt, hogy *itt és most* valami nagyon fontosat, valami váratlanul időszerűt monda-na egy mégoly jól ismert darab. Pedig szín-házba járni nem utolsósorban ezért muszáj.. .

KOLTAI TAMÁS
Színház

A legjobb új magyar dráma: Hamvai Kornél: Hóhérok hava - Forgách András: A Szűz, a Hulla, a Püspök és a kések - Spiró

nyár II. (Szentkirályi Pince)
A legjobb női főszereplő: Eszenyi Enikő (A vágy villamosa, Budapesti Kamaraszínház) - Varga Zsuzsa (Vízkereszt, Kaposvár) - Fullajtár Andrea (Kés a tyúkban, Kamra)
A legjobb férfi főszereplő: Kulka János (Mirandolina, Radnóti Színház; Hegedűs a háztetőn, Zalaegerszeg) - Lipics Zsolt (Szappanopera, Pécs) - Wendler Attila (Carmen, Magyar Állami Operaház)
A legjobb női mellékszereplő: Börcsök Enikő (Kurázsi mama és gyermekei; Az Iglic, Vígszínház) - Lázzár Kati (Tótferi, Bárka) - Pap

Lujza (Hegedűs a háztetőn, Zalaegerszeg)
A legjobb férfi mellékszereplő: Anger Zsolt - Znamenák István - Nagy Viktor (Vízkereszt, Kaposvár)
A legjobb díszlet: Khell Zsolt (Sweeney Todd, Kaposvár) -Ágh Márton (Világjobbítók, Kaposvár) - Szegő György (A Szűz, a Hulla, a Püspök és a kések, Stúdió K.)
A legjobb jelmez: Adriana Grand (Hegedűs a háztetőn, Zalaegerszeg) - Szakács Györgyi (Hóhérok hava, Katona József Színház) - Szűcs Edit (Vízkereszt, Kaposvár)
A legígéretesebb pályakezdés: Kocsis Gergely (Kés a tyúkban, Kamra) - Gyuriska János (Diszkó disznók, Vígszínház)
Különdíj: Varró Dániel, a Kés a tyúkban fordításáért - Kerényi Gábor, a Sweeney Todd karmestere

miért nem mondjuk azt, hogy szubjektíve két előadást tartottunk „a legjobbnak", és azokat díjazzuk? Így megspórolhatnánk magunknak sok számítástechnikai nehézséget, ami az egyik kategóriából a másikba történő „átszavazásból" adódik.

Például nem lennék meglepve, ha akadnának, akik Zsótért *Az* Iglicért *a* legjobb *előadás* rendezőjeként jelölnék (ami majdnem ugyanaz, mintha a legjobb *rendezésért* tennék ugyanezt). Magam Az *Iglicet* mint színdarabot nem tudom komolyan venni, de elismerem, hogy Zsótér „kitalálta" a színpadon - ezért jár a rendezői díj. Az előadás abszolút főszereplője Börcsök Enikő, ezért nevetséges mellékszereplődíjra érdemesíteni - mégis azt teszem, érzékeltetve, hogy mint szakmai teljesítményt nagyra tartom, de a szerep fregoli

tam, hogy a zenés kategóriában a színvonalas szórakoztató kommerszet kell jutalmazni. A *Sweeney Todd* aligha az a fajta. Csakhogy a Hegedűssel Bagó Bertalan épp egy bulvárpiacra dobott Broadway-musicalt - noha az átlagnál sokkal jobbat - emelt magasabb, drámai szintre. Nyugodtan szavazhatnék rá a legjobb előadás kategóriában. Miért nem teszem? Azért, hogy nagyobb esélye legyen díjat kapni. Fordított értelemben ugyanezért *nem* halmozom el „saját" díjaimmal Ascher Tamást, aki minden kétséget kizáróan toronymagasan az év rendezője volt (vesd össze: *a Sweeney Todd* mellett A *vágy, a Hóhérok hava);* az úgyis lehetetlen, hogy „valahol" ne kapjon díjat, s hadd essen fény kívüle is a kiemelkedő teljesítményekre.

Mindezek után miért nem teszem a Stúdió

A legjobb férfi főszereplő: Kovács Zsolt. Képünkön: Kocsis Pállal a kaposvári Rokonokban (Simarafotó)

Érzem a kategóriák börtönét. Egyre inkább úgy látom, hogy minősítési szempontjaink, de legalábbis besorolási automatizmusaink revízióra szorulnak. Nemrég, gyönge pillanatomban elárultam egy kitűnő színésznőnek (Csoma Juditnak), hogy a legjobb előadás és a legjobb rendezés kategóriáját csak azért választottuk szét, hogy több díjat adhassunk. Tudom én, hogy a dolog nem egészen így áll, hiszen a két előadástípus *elméletileg* szignifikánsan megkülönböztethető (gyakorlatilag már nem mindig!), de egyrészt ezt még a kritikus kollégák közül se gondolja mindenki így, másrészt sok esetben valóban nehéz esztétikai alapon kimutatni a különbséget. Szubjektív alapon, persze, könnyebb - de akkor

természetű epizódok sorozata, amely (legalábbis számomra) alkalmatlan arra, hogy gondolatilag, szellemileg betöltsön egy teljes színházi estét. Paradox módon az előadás mint műegész „megteremtődik" gondolatilag, különben nem jelölhetném rendezői díj-ra. Egyértelmű a kategóriák relativitása, hasonlóan azokhoz az esetekhez, amikor Csehov-szerepek minősülnek mellékszerepnek. (Számomra a Csehov-szereplők jelentős része főszereplő.)

Miért a legjobb *előadás a Sweeny Todd,* és miért nem a legjobb *zenés* előadás? - kérdezem magamtól. Es miért a legjobb zenés előadás a zalaegerszegi *Hegedűs a háztetőn?* Nem tudom a választ. Régebben úgy gondol-

K. García Márquez-adaptációját az alternatív kategória első helyére? Ott esetleg nyerhet, míg máshol... Azért, mert idáig már nem tudnám követni magam, ez végképp ellentmondana a meggyőződésemnek. A Stúdió K. nem alternatív színház. A *Szűz, a Hulla...* nem alternatív előadás. Erős a kételyem az iránt is, hogy a Pintér Béla-féle *Kórház - Bakony* alternatív volna. Mitől? Nem főfoglalkozású színészek játsszák? Hanem kik? Másrészt ki mondja meg, hogy annak a színésznek, aki műsorokat vezet a televízióban (vagy annak a műsorvezetőnek, aki színházban játszik), melyik a fő foglalkozása? Vagy talán a Szkénébe rétegközönség jár? Mint a Kamrába? Hát a Madáchba nem rétegközönség jár?

A réteg vastagságán vagy minőségén múlik az alternativitás? Nézőpont kérdése: a Szkéné felől nézve nekem a Madách az alternatív.

Egyszóval nem tetszik a rendszer. A saját rendszerünk. A saját szavazólapom se tetszik. De momentán nem tudok jobbat.

KOVÁCS DEZSŐ
Kritika

A legjobb új magyar dráma: Hamvai Kor-nél: Hóhérok hava - Tasnádi István: Világjobbítók - Spiró György: Honderű
A legjobb előadás: Hóhérok hava (Katona József Színház, rendezte: Ascher Tamás) *A legjobb rendező:* Gothár Péter (Kés a tyúkban, Kamra) - Alföldi Róbert (Figaro házassága, Tivoli Színház) - Schilling Árpád (Bernarda Alba háza, Katona József Színház)
A legjobb zenés előadás: -
A legjobb alternatív előadás: -
A legjobb női főszereplő: Fullajtár Andrea (Kés a tyúkban, Kamra)
A legjobb férfi főszereplő: Darvas Iván (Lugosi, Madách Színház)
A legjobb női mellékszereplő: Varjú Olga (Körmagyar, Nyíregyháza) - Horváth Lili (Figaro házassága, Tivoli Színház)
A legjobb férfi mellékszereplő: Némedi Árpád (Világjobbítók, Kaposvár) - Kocsis Gergely (Kés a tyúkban, Kamra)
A legjobb díszlet: Gothár Péter (Kés a tyúkban, Kamra)
A legjobb jelmez: Bartha Andrea (Figaro házassága, Tivoli Színház)
A legígéretesebb pályakezdés: -
Különdíj: Kornis Mihály, A Kádár házaspár című alkotásáért

Az évad újdonsága a sikeres magyar bemutatók meglepően magas száma. Nemcsak a színre került új magyar drámák esztétikai színvonala volt figyelemre méltó, hanem az is, hogy ezúttal jelentős teret és szerepet kaptak e darabok egy-egy színház műsortervében, ami igencsak örvendetes jelenség.

A legjobb előadás, illetve a legjobb rendezés kiválasztása az idén sem volt könnyű; a rendezői produkció szinte mindig egy-egy sikeres előadás ensemble-munkája révén értelmezhető, az általam kiemelt előadások mindegyike egyaránt mutatott rendezői, színészi, dramaturgiai, tervezői stb. erényeket.

Az Új Színház Kornis-bemutatója (A Kádár házaspár), úgy vélem, összes ellentmondásával együtt is messze túlmutatott egy színházi évadon.

NÁNAY ISTVÁN
Színház

A legjobb új magyar dráma: Hamvai Kornél: Hóhérok hava - Borbély Szilárd: kamera.man - Forgách András: A Szűz, a Hulla, a Püspök és a kések
A legjobb előadás: Hóhérok hava (Katona József Színház, rendezte: Ascher Tamás) - Peer Gynt (Sepsiszentgyörgy, rendezte: Barabás Olga) - Az Iglic (Vígszínház, rendezte: Zsótér Sándor)
A legjobb rendező: Ascher Tamás (A vágy, Thália Színház) - Juronics Tamás (A csodálatos mandarin, Szegedi Kortárs Balett) - Gothár Péter (Kés a tyúkban, Kamra)
A legjobb zenés előadás: Sweeney Todd (Kaposvár, rendezte: Ascher Tamás) - Hegedűs a háztetőn (Zalaegerszeg, rendezte: Bagó Bertalan) - Vérnász (Sepsiszentgyörgy, rendezte: Bocsárdi László)
A legjobb alternatív előadás: Ős K. (Közép-Európa Táncszínház, rendező-koreográfus: Horváth Csaba) - Tricks & Tracks (Frenák Pál és társulata) - A Szűz, a Hulla, a Püspök és a kések (Stúdió K., rendezte: Fodor Tamás)
A legjobb női főszereplő: Börcsök Enikő (Az Iglic, Vígszínház) - Lázár Kati (Tótferi. Bárka) - Básti Juli (Hóhérok hava, Katona József Színház)
A legjobb férfi főszereplő: Kulka János (Hegedűs a háztetőn, Zalaegerszeg) - Darvas Iván (Lugosi, Madách Színház) - Kovács Zsolt (Rokonok, Kaposvár)
A legjobb női mellékszereplő: Szirtes Ági (Bernarda Alba háza, Katona József Színház)
Sólyom Katalin (Butley, Pécs) - Kátya Alikina (Dorottya, Beregszász)
A legjobb férfi mellékszereplő: Gyabronka József (Tótferi; Versekkel kártyázó szép hölgyek, Bárka) - Némedi Árpád (Sweeney Todd; Világjobbítók, Kaposvár) - Szabó Tibor (Vérnász, Sepsiszentgyörgy; Svejk, Temesvár)
A legjobb díszlet: Csanádi Judit (Versekkel kártyázó szép hölgyek, Bárka; A szégyentelenek; Othello, Új Színház) - Bartha József (Peer Gynt, Sepsiszentgyörgy) - Nagy Viktória (kamera.man, Debrecen)
A legjobb jelmez: Zeke Edit (több munkája) - Kárpáti Enikő (Versekkel kártyázó szép hölgyek, Bárka) - Földi Andrea (Mese, Ladányi Andrea és társulata)
A legígéretesebb pályakezdés: Szorcsik Krisztina (Hat szerep keres egy szerzőt, Újvidék) - Gubik Ágnes (Macskajáték, Kassa) - Mészáros Sára (Tótferi, Debrecen)
Különdíj: Hamvai Kornél, Az Iglic fordításáért - Dresch Dudás Mihály, a Közép-Európa Táncszínház Szarvashajnal című előadásának zenéjéért - Nagy András, A Mester é Margarita adaptációjáért

Az évad olyan volt, amilyen - nem minősítem. A harminckilenc határon túli, harmincöt fővárosi, huszonhat alternatív, huszonhárom vidéki, tizenhét külföldi, kilenc báb- és öt nyári produkciót nézve gyakran azzal vigasztaltam magam: biztosan azok az előadások jobbak, amelyeket valamilyen oknál fogva nem láttam.

Azonban ez a nem minősített évad is bíz néhány, a konkrét előadásokon túlmutató jellegzetességgel. Mindenekelőtt viszonylag sok új magyar bemutatóra került sor. A mennyiségen van a hangsúly, mert az esetek többségében vagy a darabok, vagy az előadásuk hiányérzetet hagyott bennem. Ez tulajdonképpen még arra a drámára is igaz, amelyet olvasva rendkívül szerettem, és újraolvasva is változatlanul izgalmasnak és ígéretesnek tartok; Kárpáti Péter *Tótferijére* gondolok, amelynek egyik rendezése sem tudott érvényes színi megoldást találni a mű dramaturgiai váltására.

Elgondolkodtató, hogy a legjobb előadás, rendezés és zenés produkció kategóriák élére ugyanazt a nevet írtam: számomra az év rendezője Ascher Tamás volt. Szavazataimmal vissza szerettem volna igazolni, hogy az idén a változatlanul biztos befutónak számító Zsótér Sándor és Gothár Péter mellett ismét bizonyított Bagó Bertalan, és komolyan számolni kell a két sepsiszentgyörgyi alkotóval: Barabás Olgával és Bocsárdi Lászlóval. Es a többiek?

Az alternatív kategóriába sorolható produkciók számbavételénél feltűnt, hogy mennyivel erősebb a tánc- és mozgásszínház, mint a prózai. Ez tulajdonképpen évek óta így van, de ennyire pregnánsan eddig még nem ütközött ki. Nagyon erős évada volt a Közép-Európa Táncszínháznak, amelynek *Szarvaskirályát* éppúgy díjazhatnám, mint az *Os K.-t*, amelyre végül is szavaztam. Azokon kívül, akikre voksoltam, a Picaro Együttes *Kórház - Bakonya* (Pintér Béla), az Atlantis Színház *Legszebb mesékje* (Greifenstein János), az (M)Színház *Világ Büféje* (Illés Edit), a Sámán Színház A *nagy hűhája* (Magyar Eva), a KOMPmANIA Táncszínház *Romance-sza* (Csabai Attila), de még a Mozgó Ház vitatható *Tragédia-jegyzetek-je* (Hudi László) is azt mutatják, hogy bár a hivatásos szakmából sokan szeretnék leírni az alternatív színházat - nem lehet.

A szavazás mostani rendje lehetőséget ad arra, hogy az évad előadásaiból akár tizenöt színészi alakítást is kiemelhessünk. Sajnálom azokat, akik úgy gondolják: túl sok a rubrika, s kevés az értékelhető művészi teljesítmény. Hiszen a színészi alakítások közül ebben az évben is jóval több olyanra emlékszem, amely joggal bekerülhetett volna a legjobbak négyszer (vagy ötször) hármas keretébe, tehát szigorú szűrőt kellett alkalmaznom. Így sajnálatomra díjazottaim közül kimaradt Bertalan Agnes *(Hóhérok hava)*, Molnár Piroska *(Sweeney Todd)*, Fullajtár Andrea *(Kés a tyúkban)*, Csákányi Eszter (A vágy és *Bernarda Alba háza)*, Pelsőczy Réka *(Bernarda Alba háza)*, Ladányi Andrea *(Os K.)*, Mezey Kinga *(Pisti a vérzivatarban)*, Molnár Gizella *(Vérnász)*, Nagy Cecilia és Ilyés Róbert *(Eurüdiké)*, Bálint András és Szervét Tibor *(Rokonok)*, Gazsó György *(Hóhérok hava)*, Gálffi László *(Butley)*, Szikszai Rémusz *(Tótferi)*, Anger Zsolt *(Világjobbítók)*, Hajdú Szabolcs és Váta Loránd *(Peer Gynt)*, Juronics Tamás *(A csodálatos mandarin)*, Horváth Csaba *(Szarvalkirály; Os K.)*, a bábos Kovács Géza *(Akárki a Purgateátrumban)* és Pályi János *(Szegény ördög)*.

Citromdíjamat megosztom azon színházak között, amelyek egymással versengtek: melyikük tudja jobban lényegéből kiforgatni és elsekélyesíteni Az *ember tragédiáját*.

P. MÜLLER PÉTER
Magyar Színházi Intézet
Pécsi Tudományegyetem

A legjobb új magyar dráma: Kárpáti Péter: Világvevő - Hamvai Kornél: Hóhérok hava *A legjobb előadás:* Kés a tyúkban (Kamra, rendezte: Gothár Péter) - Lángarc (Radnóti Színház, rendezte: Zsótér Sándor) - A vágy (Thália Színház, rendezte: Ascher Tamás)
A legjobb rendező: Schilling Árpád (Bernarda Alba háza, Katona József Színház) - Zsótér Sándor (Az Iglic, Vígszínház) - Hargitai Iván (York napsütése, Pécs)
A legjobb zenés előadás: -

A legjobb alternatív előadás: -
A legjobb női főszereplő: Börcsök Enikő (Az Iglic, Vígszínház) - Fullajtár Andrea (Kés a tyúkban, Kamra) - Csákányi Eszter (A vágy, Thália Színház)
A legjobb férfi főszereplő: Kulka János (Mirandolina, Radnóti Színház) - Szervét Tibor (Lángarc, Radnóti Színház) - Darvas Iván (Lugosi, Madách Színház)
A legjobb női mellékszereplő: Básti Juli (Hóhérok hava, Katona József Színház) - Csákányi Eszter (Bernarda Alba háza, Katona József Színház) - Moldvai Kiss Andrea (Lángarc, Radnóti Színház)
A legjobb férfi mellékszereplő: -
A legjobb díszlet: Csanádi Judit (Versekkel kártyázó szép hölgyek, Bárka) - Ambrus Mária (A tavasz ébredése, Pesti Színház) - Gothár Péter (Kés a tyúkban, Kamra)
A legjobb jelmez: Varga Klára (Bernarda Alba háza, Katona József Színház) - Dőry Virág (Mirandolina, Radnóti Színház) A legígéretesebb pályakezdés: -
Különdíj: Duró Győző, a York napsütése dramaturgiai munkájáért - Kamondy Agnes, az Egy nagyváros dzsungelében zenéjéért - Márkos Albert, a Hóhérok hava zenéjéért

SÁNDOR L. ISTVÁN
Ellenfény

A legjobb új magyar dráma: Kárpáti Péter: Tótferi
A legjobb előadás: Tótferi (Debrecen, rendezte: Rusznyák Gábor) - Kés a tyúkban (Kamra, rendezte: Gothár Péter) - Vízkereszt (Kaposvár, rendezte: Kelemen József)
A legjobb rendező: Gothár Péter (Kés a tyúkban, Kamra) - Forgács Péter (Cselédek, Nyíregyháza) - Keszég László (Háztűznéző, Kaposvár)
A legjobb zenés előadás: Sweeney Todd (Kaposvár, rendezte: Ascher Tamás)
A legjobb alternatív előadás: Os K. (Közép-Európa Táncszínház, rendező-koreográfus: Horváth Csaba)
A legjobb női főszereplő: Varga Zsuzsa (Vízkereszt, Kaposvár) - Fullajtár Andrea (Kés a tyúkban, Kamra) - Varjú Olga és Pregitzer Fruzsina (Cselédek, Nyíregyháza)
A legjobb férfi főszereplő: Sebestyén Aba (Tótferi, Debrecen) - Gyuricza István (Vízkereszt, Kaposvár) - Lipics Zsolt (Szappanopera, Pécs)
A legjobb női mellékszereplő: Lázár Kati (Tótferi, Bárka) - Szabó Márta (Körmagyar; A mandátum, Nyíregyháza) - Horváth Margit (Körmagyar, Nyíregyháza)
A legjobb férfi mellékszereplő: Kovács Zsolt (Rokonok, Kaposvár) - Znamenák István (A heilbronni Katica; Háztűznéző, Kaposvár) - Bezerédi Zoltán (Háztűznéző, Kaposvár)
A legjobb díszlet: Ágh Márton (Vízkereszt; A heilbronni Katica, Kaposvár; Karikajáték, Kamra) - Füzér Anni (Cselédek, Nyíregyháza) - Csanádi Judit (Versekkel kártyázó szép hölgyek, Bárka)
A legjobb jelmez: Szakács Györgyi (Sirály, Radnóti Színház; Hóhérok hava, Katona József Színház; A vágy, Thália Színház) - Kárpáti Enikő (Tévedések [vígjátéka], Nyíregyháza; Versekkel kártyázó szép hölgyek, Bárka) - Berzsenyi Krisztina (A szégyentelenek, Új Színház)
A legígéretesebb pályakezdés: Endresz Ágnes díszlettervező (Tévedések [vígjátéka], Nyíregyháza) - Forgács Péter rendező (Cselédek, Nyíregyháza) - Rusznyák Gábor rendező (Tótferi, Debrecen)
Különdíj: debreceni stúdiószínház, kortárs magyar darabok bemutatásáért - nyíregyházi társulat, a korábbi értékeket őrző, újabb értékeket teremtő kivételes művészi munkájáért
Varró Dániel, a Kés a tyúkban fordításáért

A fenti lista (és az alábbi indoklás) az évad művészi teljesítményeit igyekszik számba venni. Ezenközben a színház - a társadalmi-kulturális változások következtében - egyre határozottabb szerepváltásra kényszerül. Kétséges, hogy mennyit őrizhet meg (alig egy évtizede még elvitathatatlan) művészi funkcióiból, hiszen a külső és a belső erők a mind teljesebb kommercializálódás, illetve a problémamentes álművészetté való szimplifikálódás irányába sodorják.

Erre utalnak az évad eseményei is. Bár a társulatok és a bemutatók száma egyelőre nem csökkent, de ezek művészi jelentősége erősen visszaesett. A magyar színházi életből évről évre egyre nagyobb területet foglal vissza a „halott színház".

Budapesten gyakorlatig megszűnt a színházi élet - legalábbis ha a művészszínházi teljesítményeket tekintjük. A Radnótin és a Katonán (főleg a Kamrán) kívül alig történik fontos dolog. (Az összképet még komorabbá teszi, hogy az idei ezeknek a színházaknak sem igazán sikeres évadja.) A néhány éve még izgalmas műhelynek számító Budapesti Kamaraszínház rendkívül vegyes profilúvá alakult. A repertoárnak ma már csak kisebb hányadát teszik ki a művészi ambícióból fogant produkciók. Úgy tűnik, mintha a műsorterv kialakítását és az alkotók kiválasztását túlságosan is meghatároznák a pénzügyi szempontok. A Bárka - a várakozások ellenére - sem társulatában, sem profiljában nem tudott megerősödni. Egyik bemutatójuk sem keltett teljes élményt, ugyanakkor a társulati kohéziós erő is csökkenni látszik. Az Új Színház irányításában nem látni határozott művészi koncepció nyomait, hiába akad egy-két sikeresebb produkció, a színház már külsőségeiben is alig-alig őrzi a művészszínházi jelleget. A Thália még mindig nem találja saját profilját, mind a fesztiválszerű vendégjátékok, mind a rendszeresen játszott előadások jellege és színvonala rendkívül vegyes összképet mutat. A Víg- és a Pesti Színház csak egy-egy előadással (merészebb rendező-, illetve darabválasztással) tudja átlépni saját árnyékát. A Nemzetiben ebben az évben sem történt semmi említésre méltó. A József Attila Színház nem is akar másnak látszani olajozott üzemmenetben dolgozó kommersz színháznál. A Madách Színház a musicaljátszás rovására idén ismét növelte prózai bemutatóinak számát, de nincs hozzá társulata, hogy a drámai színház igényeinek is meg tudjon felelni.

Vidéken csak Kaposvárott és Nyíregyházán működik magas színvonalú színház. Az utóbbi társulat az igazgatóváltás ellenére is meg tudta őrizni művészi rangját. Ugyanez nem mondható el Szegedről, amely ismét lekerült az ország színházi térképéről. Nem támadt fel Kecskemét, továbbra sem emlegetünk békéscsabai, egri, soproni, veszprémi, tatabányai előadásokat az évad eseményei között. Győrben, Miskolcon, Pécsett, Szolnokon, Zalaegerszegen is legfeljebb csak egy-egy előadás keltett némi országos visszhangot.

Miért is lenne ez másképp, ha a biztonságos üzemmeneten túlmutató művészi kockázatvállalást semmi nem ösztönzi? A finanszírozás még a színházi profilok között sem tesz különbséget (a kommersz éppen úgy számíthat támogatásra, mint a művészi érték-teremtés), az ezen belüli minőségre pedig végképp nincs tekintettel. Ugyanakkor a politikusok - helyi és országos szinten egyaránt - foglyul ejtették a struktúrát, így az még a korábbinál is merevebbé vált. Ugyanis a színházvezetők kinevezésénél (és megbuktatásánál) ma már kendőzetlenül érvényesülnek a hatalmi érdekek, a művészi szempontok egyáltalán nem játszanak szerepet a pozíciók elosztásában (vagy újraosztásában). Es mit várhatunk az olyan vezetőktől, akiknek működését nem művészi rangjuk legitimálja? A néhány éve elkezdődött folyamat visszafordíthatatlannak tűnik. Így nem juthatnak terephez a felbukkanó izgalmas tehetségek, bizonyítási lehetőséghez a társulati önszerveződések. Egyre inkább kényszerpályára sodródnak a művészi ambíciók. Egyre több a „színházi elfekvő", amelyek - mivel létüket nem kell teljesítménnyel igazolniuk - a társulati működésnek a látszatát sem igen tartják fenn.

Ennek ellenére az idén is akadtak - a díjazáson túl is kiemelendő - művészi teljesítmények.

1. Meglepően sok új magyar drámát mutattak be a színházak (ha jól számoltam, tizenkilencet). Mégsem lehetünk igazán elégedettek. Egyrészt ugyanis ezek az előadások a magyar színházi bemutatóknak továbbra is csak csekély hányadát (körülbelül öt százalékát) teszik ki, másrészt az ősbemutatókon ezek a művek alig jutnak túl, elmaradnak az újabb és újabb színrevitelek, így nem kerülhetnek bele a magyar színjátszás repertoárjába, amely továbbra is csak a kipróbált (és unalomig ismert) klasszikusokban bízik. Pedig azzal a legtöbb színházi szakember egyetért, hogy a kortárs dráma és a jelenkori színház eleven kapcsolata nélkül nincs izgalmas színjátszás.

Ezért is baj, hogy viszonylag kevés színház vállalkozik új magyar darabok színrevitelére. A Katonában, Kaposvárott, a Bárkán és a Budapesti Kamaraszínházban láttunk izgalmas új műveket. Na meg Debrecenben, amelynek stúdiószínháza ebben az évadban programszerűen vállalkozott új magyar művek bemutatására. Ennek a példamutató törekvésnek elismeréseként javasoltam a debreceni színházat különdíjra.

(Pozitív fejlemény az is, hogy ebben az évadban több izgalmas külföldi darab is színre került, méghozzá jó előadásokban. Ez annak ellenére állítható, hogy némi feszültség érződik a darabokban feltételezett és az elő-adásokban megvalósult színházi forma között. A magyar színház - hagyományaiból következően is - egyetlen nyelven beszél hitelesen, s minden szöveget ehhez a realista közelítésmódhoz igazít.)

Kárpáti Péter *Tótferijét az* évtized (talán az évszázad) egyik legjobb magyar darabjának tartom. Kivételes csoda, ami nyelvteremtés, történetmesélés, figuraformálás terén eb-

ben a műben történik. Mintha az archaikus világkép úgy kereszteződne a posztmodern szemlélettel, hogy mindkettőnek új dimenziói tárulnak fel: az ősi legendák, az időtlen mesék hihetetlenül mainak hatnak, mintha valóban az ezredforduló kétségeire válaszolnának, ugyanakkor képesek tisztább fénytörésben megmutatni a posztmodern eklektikájában egymásra torlódott kulturális rétegeket is. Azt hiszem, Kárpáti az első magyar drámaíró, aki az állítva tagadás, a tagadva állítás fából vaskarikájából élvezetes (megrázó és szórakoztató) darabot kerekített.

Ehhez az esztétikai, dramaturgiai, drámatörténeti kategóriák által nehezen megragadható darabhoz képest minden más új magyar dráma kevésbé jelentősnek tűnik. (Ezért nem is szavaztam más darabokra.) Spiró György Szappanoperája inkább csak dialogizált publicisztikának tűnik (drámai töltettel Vincze János a Pécsi Harmadik Színházban látható érzékeny rendezése látja el a művet). (A *Honderű* jobb darab, csakhogy ezt a főiskolások már tavaly bemutatták.) Tasnádi István *Világjobbítók-ja* sajnos sem nyelvi játékaival, sem dramaturgiai ötleteivel nem éri el a *Kokainfutár* színvonalát. De kétségtelenül jó színházi szöveg, amely játéklehetőségeket,

rendezése. Ügyes színházi szövegnél aligha tekinthető többnek Hamvai Kornél új műve, *a Hóhérok hava*. Az az ember érzése, hogy a drámai mű nem készült el: a szerző foglya saját poénjainak, ötleteinek (közülük jó néhány remek), de nem épít fel belőlük átgondolt írói rendet. A jelenetek vázlatosak, a figurák elnagyoltak maradnak, a történet pedig

különféle műfaji lehetőségeket felvetve, majd eltékozolva - ide-oda kanyarodik. Ascher Tamás rendezése megpróbál rendet vágni a szövegben, de az a bűvészmutatvány neki sem sikerülhet, hogy világot teremtsen ott, ahol elsősorban az ötletek diktálnak.

Darvasi Lászlónak az idén sem volt szerencséje a színházzal, újabb bemutatója sem igazolta, hogy valójában mennyire izgalmas drámaíró. *Az* Argentínából is az derül ki, hogy Darvasi valami olyat tud, amire nem igazán érzékeny a magyar színház, nincs birtokában azoknak a kifejezőeszközöknek, amelyekkel Darvasi sajátos világa megeleveníthető lenne. Így félő, hogy a színház számára előbb-utóbb elveszhet ez az eredeti tehetség. Hasonló a helyzet Borbély Szilárddal is. *A kameraman* című darabját a (színjátszá

sunkba nem kellően integrálódott) Nádas Péter-darabok folytatásának tekintem. A debreceni előadást dicséri, hogy a kísérleti színház hagyományaiból építkezik.

2. A legjobb előadás díját az a produkció érdemli, amelynek minden (vagy nagyon sok) összetevője figyelemre méltó. *A Tótferi* debreceni előadásában a remek darabot hatalmas játékkedvvel dolgozó csapat adta elő. Ennyire jónak már régen láttam (ezeket) a debreceni színészeket. Közülük is kiemelkedik a Szatmárnémetiből érkezett Sebestyén Aba (a címszerep alakítója), aki az egyébként is megejtő, naiv bájjal átitatott előadást egészen személyes közelségbe hozta. Rusznyák Gábor rendezése a darab legvonzóbb arcát mutatta. (Az a gyanúm, hogy kollégáim többsége a Bárka rafináltabb, „hitetlenebb" - s épp ezzel a darab elementáris erejét némileg visszavonó - interpretációjában ismerte meg *a Tótferit,* s ezek után - ebben a hamis fénytörésben - sem a szöveg, sem a debreceni elő-adás erényeit nem tudta kellően értékelni.)

A debreceni Tótferivel szinte holtversenyben végzett i nálam a Kamra *Kés a tyúkban*-előadása: nagyszerű darab, nagyon jó fordítás, visszafogott eszközökkel is rendkívül izgalmas világot teremtő eredeti rendezés, minden

A legjobb női mellékszereplő: Lázár Kati *a Bárka Színház Tótferi című előadásában (Koncz Zsuzsa felvétele)*

szerepben remek színészi alakítások. Ráadásul még a díszlet is izgalmas, a jelmezek is érdekesek. Harmadik helyen a játékos erejével, ötletgazdagságával, nagyszerű színészi alakításaival ható kaposvári *Vízkeresztet* emeltem ki.

Ezenkívül alig tudok néhány produkciót említeni. Mindenekelőtt A *vágy* Ascher rendezte előadását (amely épp csak „lecsúszott" a szavazólapomról). Meg Vidnyánszky Attila beregszászi Dorottyáját. Továbbá Forgács Péter nyíregyházi *Cselédekjét.* Aztán Keszég László kaposvári *Háztűznézőjét.* Mindegyiket a kivételes rendezői-színészi összmunka teszi emlékezetessé. Hasonló erényei miatt a

kával jelentkezett Gothár Péter, *a Kés a tyúkban-t* a legjobb idei rendezői teljesítménynek tartom. Valló Péter rendezéseit a megszokott erények jellemezték, de igazi meglepetést sem *a Sirály,* sem *a Mirandolina* nem okozott. *(A* Honderűben pedig Valló megelégedett azzal, hogy a színészeket jó helyzetbe hozza.)

A „középnemzedéknek" nem volt igazán szerencsés évada. Időhiányról árulkodik A *mandátum,* így ez az előadás nem mérhető Mohácsi János korábbi munkáihoz. (Lehet, bogy jövőre érdemes lesz újranézni?) *A Kurázsi* mamából az derült ki, hogy Szász János olyan képi nyelvet képes teremteni, amelyet rajta kívül egyetlen rendező sem beszél ná-

kényszerű darabváltás után jött létre (az egyébként jó színvonalú) *Körmagyar,* sérülés miatt elmaradt A *vihar kapujában* ígéretes bemutatója. Ugyanennek a nemzedéknek a tagja a beregszászi Vidnyánszky Attila és a sepsiszentgyörgyi Bocsárdi László. Mindketten figyelemre méltó rendezővé értek. Munkáikat az teszi hallatlanul izgalmassá, hogy integrálják előadásaikba az őket körülvevő színházi közegnek a magyarországitól eltérő szemléletmódját, formakincsét. Amellett, hogy koncepciózus rendezők, jó színészpedagógusok is. Egyre erősebb munkákkal jelentkezik az eredeti tehetségű (szintén sepsiszentgyörgyi) Barabás Olga. *A Peer Gynt*

A legjobb** férfi mellékszereplő: Némedi **Árpád. A képen: Kovács Zsolttal** a **kaposvári Világjobbítókban (Simarafotó)

maga műfajában egészen kiemelkedőnek gondolom A *szégyenteleneket* Kiss Csaba rendezésében.

3. A magyar színház általános állapota tükröződik abban is, ha a rendezői kart tekintjük át: kevés az invenciózus művész, sok az üzemszerűen dolgozó, kiürült rendező. A régiek tartják pozícióikat, az újak többnyire nehezen kerülhetnek helyzetbe, s igazi szelekciót köztük sem a tehetség jelent.

A régi nagyok közül továbbra is Ascher Tamás tűnik ki magas mesterségbeli tudása, biztos ízlése és arányérzéke révén. Végül is mindhárom idei bemutatója magas színvonalú volt (egyet magam is díjazásra javasoltam). Babarczy László és Zsámbéki Gábor évek óta színházvezetőként alkot igazán fontosat. Nagy öröm, hogy ismét színházi mun-

lunk. De az is kiderült az előadásból, hogy Szásznak nem vígszínházi színészekkel kellene dolgoznia. A tavaly Kritikusdíjat nyert (s kivételes tehetségét többször bizonyított) Zsótér Sándor eddig még nem jutott olyan helyzetbe, hogy zavartalanul alkothasson. Az idén csak Pesten volt lehetősége rendezni, s itt - úgy tűnik - jóval nagyobb ellenállást kell leküzdenie, mint a vidéki társulatokban. Így nem vált elementáris erejűvé sem a *Lángarc,* sem A *tavasz ébredése,* pedig rengeteg részérték van bennük. (Sajnos Az *Iglicre* nem sikerült bejutnom, így erről nem tudok véleményt alkotni.) Hasonlóképp nem találja a helyét a struktúrában Telihay Péter sem (aki korábban Miskolcon és Szegeden egyaránt izgalmas előadásokkal jelentkezett). Az idén neki sem volt szerencséje:

eddigi legjobb rendezése.

Egyre fontosabb helyet foglalnak el a magyar színjátszásban a színész-rendezők. Ez nyilván összefügg a színházi gondolkodás és kifejezésmód átalakulásával is: a koherens gondolati világot tükröző darabinterpretációnál mind fontosabbá válik a színészi játékosság, a színpadi hatás keresése. Jó ízlést tükröz Tordy Géza előadása, A *vágy villamosa.* Máté Gábor finom iróniával vitte színre *a Játék a kastélyban-t.* Kaposvárott mindig fontos munkát végeztek a színész-rendezők. Ezt Znamenák István idei rendezése is bizonyítja. Most csatlakozott hozzájuk *a Vízkereszt*-tel Kelemen József.

A fiatalabb rendezők nincsenek jó helyzetben. Az öt éve végzett **Székely-osztály tagjai nem kerültek** olyan közegbe, **ahol ki**

tudnák futni valódi formájukat. (Egyedül Simon Balázsnak volt az idén jó évadja: gondolatilag izgalmas volt a nyíregyházi *Tévedések*, amely elsősorban mégiscsak játékosságával, önfeledt ötletgazdagságával hatott.) Hasonló erényeket csillogtatott a némileg „túlcsinált" bárkabeli *Ablak-zsiráf*. Bagossy Lászlón az elkedvetlenedés jelei mutatkoznak: nyíregyházi *Tartuffe-je* felemásra sikerült, a Bárkán pedig nem jutott feladathoz. Novák Eszter két bárkabeli rendezéséből rosszkedv, csalódottság áradt. Ígéretesebb munkakapcsolatra utal a marosvásárhelyi *Szentivánéji álom*, de ez a produkció - az időhiány miatt - legalábbis Kisvárdán még nem mutatta meg a maga valódi formáját. Hargitai Iván igényes előadásokat rendezett Debrecenben, de úgy tűnik, ez a társulat nem tudja megteremteni a számára szükséges közeget. Harsányi Sulyom László a pálya szélére sodródott, Bal József gyakorlatilag csak kommersz produkciókat állított színre. (Kecskemét óta nem jut méltó feladathoz a tiszteletbeli osztálytársnak számító Lendvai Zoltán sem.) Még rosszabb a három éve végzett Babarczy-osztály mérlege. Tagjai közül egyedül Keszég László került jó helyzetbe, és hosszú idő után valóban nagyon izgalmas előadással jelentkezett: a kaposvári *Háztűznéző* eredeti formavilágával, remek színészi teljesítményeivel messze kiemelkedik a magyar átlagból. Tehetségesnek mutatkoznak az új Székely-osztály tagjai is. (Forgács Péter játékfelfogásában, vizuális nyelvében egyaránt különleges nyíregyházi *Cselédekjét az* évad egyik kiemelkedő bemutatójának tartom, Rusznyák Gábor debreceni *Tótferijére* mint a legjobb előadásra szavaztam. Ígéretes munka volt A *heilbronni Katica* kaposvári előadása is, bár a rendező, Réthly Attila inkább a formával volt elfoglalva, s a színészek-re kevesebb energiája jutott. Egyértelmű csalódást okozott a Schilling Árpád által jegyzett *Bernarda Alba háza:* a rendező olyan formanyelvet kényszerített az előadásra, amelyet a Katona színészei nem voltak képesek elfogadni, hitelesen beszélni.) De vajon befogadja-e ezeket a fiatalokat a magyar színházi élet, s ha igen, mivé formálja őket?

4. Ha a színészi teljesítményeket vesszük számba, arra a következtetésre jutunk, hogy egyenletes, magas színvonalú munkára többnyire ott van lehetőség, ahol jó társulatok működnek. Számomra ez az évad is azt bizonyította, hogy az előadásokból messze kiemelkedő magányos színészóriások kora lejárt (bár a konzervatív színházszemlélet folyton ennek feltámasztásával, új legendák kreálásával kísérletezik). Kiderült például, hogy Eszenyi Enikő (A *vágy villamosa, Macska a forró tetőn)* és Gálffi László *(Butley)* sem képes - még oly remek színészi technikával sem - pótolni a háttérből hiányzó társulato(ka)t. Kiderült, hogy Törőcsik Mari, Haumann Péter, Sinkó László színészi szólóiból sem születhet jó előadás *(Honderű)*. Bebizonyosodott, hogy felemás eredményt hoz, ha egy olyan nagy színész, mint Garas Dezső, nem tud (nem akar) beilleszkedni egy jó társulatba *(A vihar)*. Az Új Színházban - a Kelemen László Társulat beolvadása után - többnyire még mindig szólistákat látunk. (Ebből a szempontból is nagyszerű kivétel A *szégyentelenek.)*

A Katona társulatából idei teljesítménye alapján a Kés *a tyúkban* színésztriója emelkedett ki. Fullajtár Andrea eddigi pályájának egyik legjobb alakítását nyújtotta, de remek figurát formált Lengyel Ferenc és Kocsis Gergely is. *A Játéka kastélyban* előadásában Lukáts Andor és Ónodi Eszter alakítása volt számomra emlékezetes. *A Bernarda Alba házában* Csákányi Eszter tetszett. Sok remek karakterfigurát láttam *a Hóhérok ha*vában: legszívesebben Básti Juli, Fekete Ernő, Szirtes Ági játékára emlékszem.

Nagyszerű alakítással vendégszerepelt Jordán Tamás a Radnótiban (Szorin - *Király)* Az általa rendezett Rokonokban új árnyalatokkal gazdagodott Szervét Tibor játéka. Új arcát mutatta Bálint András is *a Rokonok* Polgármestereként. Tetszett *a Mirandolinában* a Kulka-Schell páros (azért is. mert néhány nappal később, *a* Háztűznézőben egészen más árnyalatokat mutatott kettősük).

Kaposvárott egészen nagyszerű volt a *Vízkeresztben* Violaként Varga Zsuzsa. Fantasztikusan építette fel Kovács Zsolt eltúlzott gesztusokból, groteszk mozdulatokból a Ro*konok* Polgármesterét. Nagyszerű teljesítményt nyújtott Bezerédi Zoltán és Znamenák István: A *heilbronni Katicában* az előadás legemlékezetesebb pillanatait teremtették meg, *a Háztűznézőben* izgalmas, új színekkel jelentkeztek. (Znamenákra Malvolióként is szívesen emlékszem.) Remek volt Gyuricza István Böffen Tóbiása (és egészen félelmetes *A heilbronni Katicában* elmondott félperces monológja). Molnár Piroska a *Sweeney Todd*ban nyújtott kiemelkedőt. Lázár Kati a Bárka Tótferijében tűnt ki. Jó volt a Némedi Árpád-Kovács Zsolt páros *a Világjobbítókban.*

Nyíregyházán egészen kivételes élményt jelentett Varjú Olga és Pregitzer Fruzsina párosa *a* Cselédekben. Láthatóan más--más alapról indul a két színésznő, mégis egységes hatást keltve képes használni a magyar színjátszásban viszonylag szokatlan gesztikus nyelvet. Erős karakteralakításaival emelkedett ki Szabó Márta *a Körmagyarból* és A mandátumból. Gazsó György nemcsak a Katona *Hóhérok* havának főszerepében, hanem *A* mandátumban is emlékezetes alakítást nyújtott. Nagyon jónak láttam Molnár Csabát *a Leander és* Lenziromban, valamint *a Tévedésekben.* Horváth Margit emlékezetes epizódalakítással tűnt ki *a* Körmagyarból. Jó volt Csoma Judit A mandátumban és a Tartuffe-ben. A nyíregyházi társulat nagy vesztesége Kerekes László halála.

A nagyszerű színészi teljesítmények között kell említeni Sebestyén Aba és Mészáros Sára játékát a debreceni *Tótferiben*, Lipics Zsolt és Koszta Gabriella alakítását a Vincze János rendezte *Szappanoperában*, Szilágyi Enikő teljesítményét a debreceni *kame*ra.manban, Vida Péter ironikus, mégis hite-les karakterformálását a szolnoki *Kasimir és Karoline-ban.* A határon túli magyar társulatok előadásaiban is több remek alakítást láttam: Bíró Józsefet a marosvásárhelyi *Szentivánéji* álomban (és a Bárka két Kárpáti-bemutatójában), Bogdán Zsoltot a kolozsvári Háztűznézőben, Szűcs Nellit, Kátya Alikinát és Trill Zsoltot a beregszászi *Dorottyában*, Szorcsik Krisztát az újvidéki *Hat szereplő szerzőt keres-ben*, Pálffy bort és Vata Lórándot a sepsiszentgyörgyi *Peer* Gyntben.

SZŰCS KATALIN
Criticai Lapok

A legjobb új magyar dráma: Tasnádi István: Világjobbítók - Hamvai Kornél: Hóhérok hava - Spiró György: Szappanopera
A legjobb előadás: A vágy (Thália Színház, rendezte: Ascher Tamás) - Világjobbítók (Kaposvár, rendezte: Znamenák István) *A legjobb rendező:* Ascher Tamás (A vágy, Thália Színház) - Zsámbéki Gábor (A vihar, Katona József Színház)
A legjobb zenés előadás: Sweeney Todd (Kaposvár, rendezte: Ascher Tamás)
A legjobb alternatív előadás: Legszebb mesék (Atlantis Színház, rendezte: Greifenstein János) - Antigoné (Zugszínház) - Világ Büfé ([M] Színház)
A legjobb női főszereplő: Börcsök Enikő (Az Iglic, Vígszínház) - Eszenyi Enikő (A vágy villamosa, Budapesti Kamaraszínház) - Fullajtár Andrea (Kés a tyúkban, Kamra)
A legjobb férfi főszereplő: Kovács Zsolt (Rokonok, Kaposvár) - Darvas Iván (Lugosi, Madách Színház) - Spindler Béla (Sweeney Todd, Kaposvár)
A legjobb női mellékszereplő: Lázár Kati (Tótferi, Bárka) - Molnár Piroska (Sweeney Todd, Kaposvár) - Romankovics Edit (Világ Büfé, [M] Színház)
A legjobb férfi mellékszereplő: Némedi Árpád (Világjobbítók, Kaposvár) - Lipics Zsolt (Szappanopera, Pécs) - Jánosi Dávid (Pici Malcolm, Budapesti Kamaraszínház)
A legjobb díszlet: Gothár Péter (Kés a tyúkban, Kamra) - Csanádi Judit (Versekkel kártyázó szép hölgyek, Bárka) -Ágh Márton (A heilbronni Katica, Kaposvár)
A legjobb jelmez: Füzér Anni (Játék a kastélyban, Kamra; Diszkó disznók, Vígszínház) - Szakács Györgyi (Hóhérok hava, Katona József Színház) - Berzsenyi Krisztina (A szégyentelenek, Új Színház)
A legígéretesebb pályakezdés: Réthly Attila (A heilbronni Katica, Kaposvár) - Jánosi Dávid (Figaro házassága; Pici Malcolm, Budapesti Kamaraszínház) - Mészáros Sára (Tótferi, Debrecen)
Különdíj: Balla Margit, a Tragédia bábjaiért (Budapest Bábszínház) - Szegedi Kortárs Balett, az eddigi tevékenységéért.

Némiképp jellemző az évadra, hogy sokkal könnyebbnek bizonyult a válogatás az Országos Színházi Találkozóra, mint az várható lett volna. Vagyis nem kellett megküzdenünk a bőség zavarával. Nem volt nagyon nehéz leszűkíteni a kört, mert nemigen volt bővebb kör. Az ismételten bebizonyosodott, hogy a Katonában, Kaposvárott, Nyíregyházán és a Radnóti Színházban születik változatlanul a legtöbb érték, a legtöbb izgalmas - s ekként akár vitatható, vagyis szóra érdemes - produkció; hogy ezekben a teátrumokban a legegyenletesebb a színvonal, s feltehetően a legkiegyensúlyozottabb a műhelymunka. Ha kicsit bátrabb a válogatás, tán még „aránytalanabb" lett volna a találkozó programjának összetétele - ezeknek a színházaknak a javára. Es lett volna akár három Zsótér-rendezés is, mert bár A *tavasz* ébredésének második felvonása a Pesti Színházban lényegesen problematikusabb volt az elsőnél, ám ez az első oly izgalmas és ígéretes lett, hogy megért volna akár némi vitát, felszisszenést is.

A válogatás befejezésével szinte egy időben készült el Kaposvárott Réthly Attila nagyon átgondolt rendezésében A *heilbronni Katica;* Bezerédi Zoltán alakítása Katica apjaként méltánytalanul szorult ki a legjobb férfi mellékszereplő kategóriájában a listámról, ám a színészi alakítások terén már a bőség zavarával küzdöttem a szavazáskor. Szívesen szavaztam volna Szervét Tibor játékára *a Lángarcban* vagy Jordán Tamás Szorinjára a Radnóti Színház Sirályában; s a női alakításoknál is szűknek bizonyult a keret. Csákányi Eszter esetében az vigasztal, hogy a legjobb előadásként az Ascher Tamás rendezte *A vágy*-ra adott voksomban benne van az ő alakításának elismerése is, de Majsay-Nyilas Tünde lemaradását a listámról nem tudom hasonlóképpen kompenzálni, miként Pelsőczy Rékáét sem, aki *a Bernarda Alba* házában formált rendkívül erőteljes karaktert. Es nem tudom említetlenül hagyni Varjú Olga és Pregitzer Fruzsina játékát a nyíregyházi Cselédekben-ezt az előadást sem bántam volna a találkozó programjában viszontlátni, miként az Új Színház A *szégyentelenek* című előadását sem, a jó színészi alakítások, mindenekelőtt Györgyi Annáé, Dengyel Iváné, Takács Kataliné és Schneider Zoltáné miatt. (Utóbbi fergeteges humora és remek mozgáskultúrája az évad egyik komoly felfedezése.)

Nem a gyávaság - miként azt egy tavalyi díjazott feltételezte -, csakis az erős konkurencia s a kétségtelenül kevesebb eltöltött év a pályán okozza, hogy a legígéretesebb pályakezdés rovatába kerültek, akik oda kerültek (remélem, nem sértem meg ezzel őket). Még e kategóriában is korai volna a szavazat, de nem hagyhatom említetlenül a főiskolás Szamosi Zsófia remek villanását a vígszínházi *Kurázsi* mamában - pár perces kis dalban

URBÁN BALÁZS

A legjobb új magyar dráma: Kárpáti Péter: Tótferi - Tasnádi István: Világjobbítók - Darvasi László: Argentína
A legjobb előadás: Az Iglic (Vígszínház, rendezte: Zsótér Sándor) - Világjobbítók (Kaposvár, rendezte: Znamenák István) - A vágy (Thália Színház, rendezte: Ascher Tamás)
A legjobb rendező: Barabás Olga (Peer Gynt, Sepsiszentgyörgy) - Szász János (Kurázsi mama és gyermekei, Vígszínház) - Forgács Péter (Cselédek, Nyíregyháza)
A legjobb zenés előadás: Sweeney Todd (Kaposvár, rendezte: Ascher Tamás)
A legjobb alternatív előadás: Tricks & Tracks (Frenák Pál Társulat, rendezte: Frenák Pál) - Legszebb mesék (Atlantis Színház, rendezte: Greifenstein János) - Romance (KOMPmÁNIA, rendezte: Csabai Attila)
A legjobb női főszereplő: Fullajtár Andrea (Kés a tyúkban, Kamra) - Börcsök Enikő (Az Iglic; Kurázsi mama és gyermekei, Vígszínház) - Majsai-Nyilas Tünde (Az Iglic; Diszkó disznók, Vígszínház)
A legjobb férfi főszereplő: Kovács Zsolt (Rokonok; Világjobbítók, Kaposvár) - Gálffi László (Butley, Pécs) - Lukáts Andor (A vágy, Thália Színház)
A legjobb női mellékszereplő: Varjú Olga (Körmagyar, Nyíregyháza) - Básti Juli (Hóhérok hava, Katona József Színház) - Pap Vera (Kurázsi mama és gyermekei, Vígszínház)
A legjobb férfi mellékszereplő: Kardos Róbert (A vágy, Thália Színház; A katona története, Merlin Színház) - Jordán Tamás (Sirály, Radnóti Színház) - Szarvas József (Rokonok; Sweeney Todd, Kaposvár)
A legjobb díszlet: Khell Zsolt (A vágy, Thália Színház; Sweeney Todd, Kaposvár; Tótferi, Bárka) - Ambrus Mária (Lángarc, Radnóti Színház; A tavasz ébredése, Pesti Színház) - Endrész Ágnes (Tévedések [vígjátéka], Nyíregyháza)
A legjobb jelmez: Benedek Mari (Lángarc, Radnóti Színház; A tavasz ébredése, Pesti Színház; Az Iglic, Vígszínház) - Füzér Anni (Cselédek, Nyíregyháza; Játék a kastélyban, Kamra; Diszkó disznók, Vígszínház) - Szűcs Edit (Világjobbítók, Kaposvár; A mandátum, Nyíregyháza; Kurázsi mama és gyermekei, Vígszínház)
A legígéretesebb pályakezdés: Mészáros Sára (Tótferi, Debrecen) - Jánosi Dávid (Figaro házassága; Pici Malcolm, Budapesti Kamaraszínház) - Gyuriska János (Diszkó disznók, Vígszínház)
Különdíj: Hamvai Kornél, Az Iglic magyar szövegéért - Balla Margit, Az ember tragédiája bábjaiért - Kerényi Gábor, a Sweeney Todd vezényléséért

Ellentmondásos évad volt. Az a bizonyos „egy" előadás, amely igazán kimagasló, revelatív (s amelyből jobb évadokban nem is egy van), nem született meg. Másrészt a korábbiaknál több igazán jó (vagyis magas szakmai színvonalon elkészített, s ha nem is kifejezetten izgalmas, de élvezetes, kellemes, kitűnő egyéni teljesítményekben gazdag) produkciót lehetett látni, s nem volt hiány a némileg egyenetlen, egyes pontjain problematikus, de érdekes, újszerű bemutatókban sem - legfeljebb a kétféle minőség nemigen találkozott.

Ami persze nem teszi könnyűvé a szavazó dolgát; több kategóriában is azt éreztem, hogy van ugyan miből válogatni, sorrendet állítani viszont alig-alig lehet - így aztán az ízlés szubjektivitásának még a szokottnál is fontosabb szerep jutott. Némileg kivételt jelent a „legjobb zenés előadás" kategóriája, ahol az általam látott produkciók nem voltak egy „súlycsoportban" *a Sweeney* Todd-dal. Legjobb előadásként inkább a jól megcsinált, minden elemében színvonalas, legjobb rendezésként pedig főként a koncepcionálisan érdekes, eredeti produkciókra igyekeztem szavazni. Az előbbiek közt a díjazásra javasoltakon kívül feltétlenül megemlítendő még *a Kés a tyúkban* (Kamra), *a Hóhérok hava* (Katona József Színház), A *katona története* (Merlin Színház), *a Körmagyar* (Nyíregyháza) s többkevesebb megszorítással a Debrecenben és a Bárkán játszott *Tótferi*, valamint *A mandátum* nyíregyházi előadása (amely minden erénye ellenére azért némi csalódást kelt Mohácsi János néhány közelmúltbéli munkájához képest) és a szolnoki *Kasimir és Karoline is.*

A rendezések közül szerintem kimagaslott az évad kínálatából Barabás Olga nem teljesen egyenletes színvonalon megvalósított, de egészen eredeti, páratlan intellektuális erejű *Peer Gyntje.* A helyenként kissé valóban elnagyolt vígszínházi *Kurázsi mamában* nagyon megfogott Szász János kivételes (mert jelentést és színpadi hatást szinte tökéletesen egyesíteni képes) képteremtő ereje. Forgács Péternek (akit akár az évad felfedezettjei közt is jelölhettem volna) pedig sikerült egy meglehetősen zártnak, kötöttek tűnő drámát nem pusztán eredeti értelmezésben, de színészeit igen intenzív jelenlétre késztetve színre vinnie. Emlékezetes volt még A *tavasz ébredésének* két előadása (a pesti színházi Zsótér Sándor, a marosvásárhelyi Anca Bradu munkája), Vidnyánszky Attila beregszászi *Dorottyája* és Réthly Attila Kaposvárott rendezett A *heilbronni Katicája* is. Némiképp határeset (hiszen nem ebben az évadban készült, de most játszották repertoárszerűen) a Zsótér rendezte főiskolai *Paravánok*, amely önértékén túl a nehéz sorsú, végzős színészosztály tehetségének felmutatására is kitűnő alkalmat teremtett.

Az alternatívoknál is hasonló volt a helyzet: valóban alternatívát jelentő, igazán eredeti, ugyanakkor kifogástalanul megvalósított előadást nemigen láttam, jót vagy érdekeset annál többet. Meglehetősen szubjektív alapon azokat díjaztam, akiknek munkái önnön korábbi produkcióikhoz képest megleptek valamivel. Bevallom, Frenák Pál nemzet-közi társulatának korábban vendégül hívott, nagy lelkesedéssel fogadott bemutatóival szemben voltak fenntartásaim, ám a frissen átalakított társulat idei magyarországi elő-adása kivételesen erős hatással volt rám; a korábban tetszetősen közhelyesnek érzett táncnyelv most nyers erejével meggyőzött. (Azon persze lehet vitatkozni, hogy Frenák társulata szervezetileg mennyiben alternatív; az alkalmazott színházi nyelv mindenesetre azzá teszi.) Az Atlantis Színháznál tavaly nem töltött el nagy örömmel az a váltás, mellyel a társulat a felszínes(ebb) szórakoztatás felé lépett el; a láthatóan nagy munkával és lelkesedéssel elkészített, nem csak a gyermekek számára élvezetes Grimm-mesék viszont elbűvöltek. Elvben lehet kárhoztatni a KOMPmÁNIA új bemutatójának éles stílusváltását is, de részint egészen lenyűgöz az a variativitás, állandó megújulási készség, mely Csabai Attiláék munkáit jellemzi, részint *a Romance-t* a maga nemében (mint „szórakoztató táncszínházi előadást") kitűnőnek gondolom. Hasonló váltás a Stúdió K.-nál ugyan nem figyelhető meg, de a García Márquez-regényből készült új produkciót a társulat legsikerültebb előadásának érzem a *Zách Klára* óta. Alapjaiban szerettem, fontosnak tartottam a Mozgó Ház új bemutatóját is, de *a Tragédia-jegyzetek a* tavalyi *Cseresznyéskerthez* képest azért némi csalódást okozott (vagy legalábbis nyilvánvalóbbá tett bizonyos problémákat). Ha nem is ilyen mértékben, de valami hasonlót éreztem Horváth Csaba és a Közép-Európa Táncszínház produkcióit nézve is; előző két közös munkájukban ritka szerencsésen párosultak koreográfiai és színházi erények, de az *Os K.* számom-ra inkább színházi, *a Szarvaskirály* pedig inkább koreográfiai és zenei szempontból volt érdekes és értékes - egymás után nézve a két előadást maradt bennem pici hiányérzet.

Az egyéni teljesítményeknél még nagyobb a dilemmám, hiszen szerencsére idén is jóval több díjazható teljesítmény született, mint amennyi a szavazólapra fér. A különbségek gyakran nüansznyiak, s többnyire óhatatlanul is előnybe kerül (különösen a terve-

A legjobb jelmeztervező: Füzér Anni. Nagy Ervin és Ónodi Eszter a Kamra Játék a kastélyban *című előadásában (Koncz Zsuzsa felvétele)*

zőknél) az, aki többször, többféleképpen nyújt kiválót. Előfordulhatnak így apróbb „csalások" is; a listámon a mellékszereplők közt győztes Varjú Olga jelöléséhez természetesen hozzájárult az, hogy *a Cselédekben* főszereplőként is remekelt.

„Kompenzációként" következzen egy hosszabb lista azokról, akik nem fértek a szavazólapra, de nyugodtan rákerülhettek volna: Gazsó György *(Marat/Sade; Hóhérok hava)*, Spindler Béla *(Sweeney Todd)*, Némedi Árpád *(Világjobbítók)*, Horváth László Attila *(Tévedések [vígjátéka))*, Hajdú Szabolcs *(Peer Gym)*, Kálid Artúr, Mertz Tibor (Az *ember tragédiája*, Merlin), Epres Attila (Az *ember tragédiája*, Kecskemét), László Zsolt *(Figaro házassága)*, Szervét Tibor *(Lángarc; Rokonok)*, Sebestyén Aba *(Tótferi*, Debrecen), Bíró József *(Világvevő)*, Blaskó Péter *(Macska a forró tetőn)*, Karácsony Zoltán *(Pici Malcolm; Sóska, sültkrumpli)*, Újréti László *(Vízkereszt)*, Szacsvay László *(Játék a kastélyban)*, Bálint András, Kállai Ferenc *(Rokonok)*, Szabó Márta *(Marat/Sade; Körmagyar)*, Moldvai Kiss Andrea *(Lángarc; Az ember tragédiája*, Merlin), Csákányi Eszter *(A* vágy; *Karikajáték)*, Molnár Piroska, Urbanovits Krisztina *(Sweeney Todd)*, Pregitzer Fruzsina, Horváth Réka *(Cselédek)*, Horváth Lili *(Fehér éjszakák; Figaro házassága)*, Tompa Klára *(A tavasz ébredése*, Marosvásárhely), Tóth Anita *(A vihar)*, Tóth Ildikó *(Világvevő)*, Molnár Erika *(A tavasz ébredése*, Pesti Színház), Láng Annamária *(A vágy; Bernarda Alba háza)*, Pelsőczy Réka *(Bernarda Alba háza)*, Szávai Viktória *(Sirály)*, Ágh Márton *(Világjobbítók; A heilbronni Katica; Karikajáték)*, Csanádi Judit *(Versekkel kártyázó szép hölgyek)*, Menczel Róbert *(A vágy villamosa)*, Bartha József *(Peer Gynt)*, Antal Csaba *(Kurázsi mama és gyermekei)*, Füzér Anni (mint díszlettervező: *Cselédek; Bernarda Alba háza)*, Szakács Györgyi *(A vágy)*, Kárpáti Enikő *(Tévedések [vígjátéka])*, Zeke Edit *(Világvevő; Tótferi)*, Roxana Ionescu *(A makrancos hölgy megszelídítése)*.

A legígéretesebb pályakezdőknél azokra szavaztam, akiknek alakításai már többet jelentenek puszta ígéretnél, s akár más kategóriákban is versenyben lennének. Láttam persze olyanokat is, akik valóban ígéretek, bemutatkozó alakításaikból inkább az átlag feletti képességet lehet érezni. Ilyen például a már említett végzős osztály több tagja (de főként Nagy Zsolt és Pálfi Katalin), a kaposvári produkciókban elsősorban különleges énekhangjával kitűnő, még jövőre is főiskolás Balla Eszter, az amúgy teljesen félresikerült zalaegerszegi Eurüdikében bemutatkozó stúdiós, Nagy Cecília és *a Kurázsi mamá*ban egyetlen dalt elképesztő erővel előadó, szintén főiskolás Szamosi Zsófia.

A különdíjnál a másutt nem értékelhető egyéni teljesítményeket vettem figyelembe - függetlenül attól, hogy egy sikerült előadás fontos elemei, vagy egy amúgy erősen problematikus bemutató fénypontjai voltak-e.

Mindenképpen örvendetes vonását jelenti az évadnak a kortárs magyar (és nem magyar) drámák bemutatóinak relatíve magas száma. (Még akkor is, ha volt olyan eset, amikor szerzőnek, színháznak, nézőnek közös érdeke lett volna, hogy a darab az író fiókjában maradjon.) Ha kimagasló remekmű nem is született, az átlagszínvonal biztató. *A Tótferi* erényeit rögvest igazolta két teljesen eltérő előadás (noha **mind**kettőn érződtek **a mű** problémái).

ZALA SZILÁRD ZOLTÁN

A legjobb új magyar dráma: Hamvai Kornél: Hóhérok hava - Borbély Szilárd: kamera.man
A legjobb előadás: A vágy (Thália Színház,

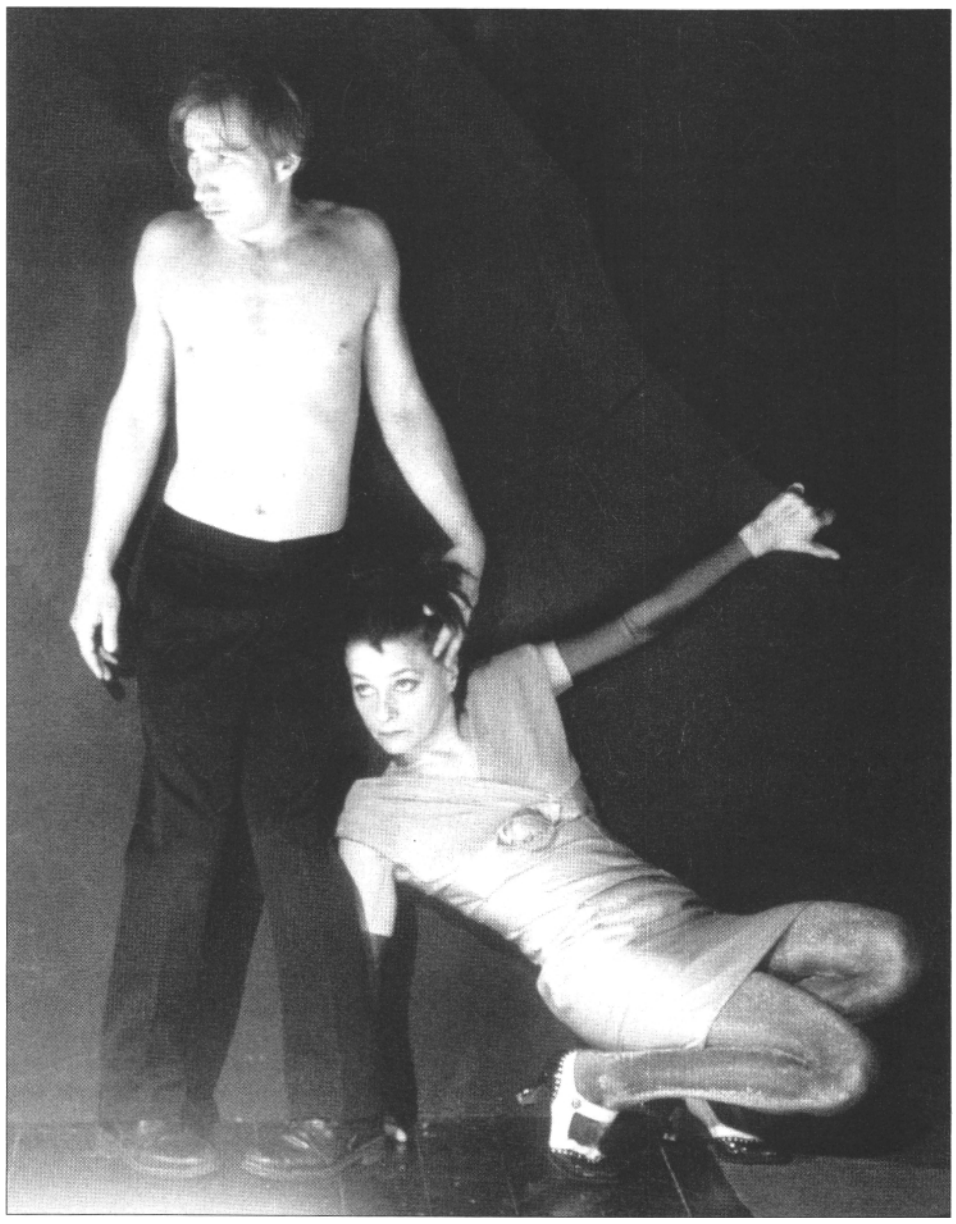

Különdíj: Hamvai Kornél, Az ***Iglic fordításáért. Vati Tamás és Zarnóczay Gizella a Zsótér Sándor rendezte vígszínházi előadásban (Schiller Kata felvétele)***

rendezte: Ascher **Tamás)**

A legjobb rendező: Ascher Tamás (A vágy, Thália Színház) - Zsótér Sándor (Paravánok, Színház- és Filmművészeti Egyetem) - Puskás Tamás (Fösvény, Miskolc)

A legjobb zenés előadás: Három nővér (Magyar Állami Operaház, rendezte: Szabó István) - Bohémélet (Miskolc, rendezte: Hegyi Árpád Jutocsa)

A legjobb alternatív előadás: Aranyszegekkel kivert (Debrecen, rendezte: Hajdú Szabolcs) - Kórház - Bakony (Szkéné Színház, rendezte: Pintér Béla) - 1001 Szindbád (Stúdió K., rendezte: Szőke Szabolcs)

A legjobb női főszereplő: Szilágyi Enikő (kamera.man, Debrecen)

A legjobb férfi főszereplő: Fillár István (Viktória, Pécs) - Rácz István (Pomádé király, Erkel Színház) - Helyey László (A Kádár házaspár, Új Színház)

A legjobb női mellékszereplő: Molnár Erika (A tavasz ébredése, Pesti Színház) - Láng Annamária (A vágy, Thália Színház)

A legjobb férfi mellékszereplő: Kardos Róbert (A vágy, Thália Színház) - Sólyom-Nagy Máté (Bohémélet, Miskolc; Carmen, Nyíregyháza) - Pavletits Béla (Bolha a fülbe, Színház- és Filmművészeti Egyetem)

A legjobb díszlet: Bozóki Mara (Fösvény, Miskolc) - Ambrus Mária (Zsótér-összes) - Turi Erzsébet (Pomádé király, Erkel Színház)

A legjobb jelmez: Benedek Mari (Zsótér-előadások) - Tóbiás Tímea (Leander és Lenszirom, Nyíregyháza) - Rátkai Erzsébet (Fösvény, Miskolc)

A legígéretesebb pályakezdés: Pérchy Kornélia (Bohémélet, Miskolc) - Borbély Szilárd (kamera.man) - Vizin Viktória (Cosí fan tutte, Miskolc)

Különdíj: Budapesti Őszi Fesztivál, a színház határterületeinek tágítása miatt, például a francia cirkusz meghívásáért - Vendégségben Budapesten-sorozat, a nagyszerű előadások, rendezők, színészegyéniségek megismertetéséért.

ZAPPE LÁSZLÓ Népszabadság

A legjobb új magyar dráma: Spiró György: Szappanopera - Mohácsi János: A mandátum

A legjobb előadás: A mandátum (Nyíregyháza, rendezte: Mohácsi János)

A legjobb rendező: Ascher Tamás (Hóhérok hava, Katona József Színház; Sweeney Todd, Kaposvár)

A legjobb zenés előadás: Sweeney Todd (Kaposvár, rendezte: Ascher Tamás)

A legjobb alternatív előadás: -

A legjobb női főszereplő: Fullajtár Andrea (Kés a tyúkban, Kamra) - Börcsök Enikő (Az Iglic, Vígszínház) - Schell Judit (Mirandolina, Radnóti Színház)

A legjobb férfi főszereplő: Gazsó György (Hóhérok hava, Katona József Színház; A mandátum, Nyíregyháza) - Kovács Zsolt (Világjobbítók, Kaposvár) - Kulka János (Hegedűs a háztetőn, Zalaegerszeg)

A legjobb női mellékszereplő: Lázár Kati (Tótferi, Bárka)

A legjobb férfi mellékszereplő: Bezerédi Zoltán (Háztűznéző; Sweeney Todd, Kaposvár) - Kovács Zsolt (Rokonok, Kaposvár) - Némedi Árpád (Világjobbítók, Kaposvár)

A legjobb díszlet: Khell Zsolt (A vágy, Thália Színház; Sweeney Todd, Kaposvár; A mandátum, Nyíregyháza)

A legjobb jelmez: Füzér Anni (Diszkó disznók, Vígszínház)

A legígéretesebb pályakezdés: -

Különdíj: Nádasdy Ádám Hamlet-fordítása

Gondolom, illik megmondanom, hogy miért sorolom az új magyar drámák közé A *mandátumot,* és miért tulajdonítom szerzőjének Mohácsi Jánost, noha a színlapon Nyikolaj Erdman szerepel. Azt is gondolom persze, hogy a választ minden elemista színházjáró tudja. Mégis illik leírni. Úgy vélem ugyanis, hogy Mohácsi és csapata nem dolgozta át kevésbé Erdman darabját, mint, mondjuk, Brecht Gay Koldusoperáját vagy Moliére, illetve Kleist az *Amphitryont,* vagy éppen Shakespeare a maga forrásait. Ez a századvégi darab szinte összefoglalja a század nagy illúzióit és hazugságait, hamis ábrándjait és csalásait. Hatalmasan, alaposan körbejárva tárgyát. Spiró darabjában viszont éppen az ellenkezőjét becsülöm: célratörő intellektuális szikársággal jeleníti meg korunk abszurditását.

Amúgy némi szomorúsággal állapítom meg, hogy az idén is ugyanazokat kedvelem, mint tavaly, ami mindenképpen kellemetlen, mert vagy azt jelenti, hogy nem történt nagy változás, vagy azt, hogy az én érzékenységemmel valami baj van. Egyik sem nagy öröm. Pedig azért örömre is érzek okot. Már tavaly is elámultam a színházi választék bővülésén, gazdagodásán. Az idén - úgy érzem - ez az általános színvonal emelkedésével járt együtt. Ugyan mozgalomszerű megújulást most sem érzékeltem, de mind nyilvánvalóbbá válik számomra, hogy a színházak körül ismét kialakulóban van egyfajta szellemi cinkosság, a színház ismét egyértelműen a kivonulás, a tiltakozás helyének tetszik, mégpedig leginkább a mind laposabbá váló tömegkultúrával szemben. Ez megnyilvánul direkt, elemző társadalombírálatban, történelmi-filozófiai világkép-ábrázolásban éppúgy, mint a köznapiságba és a fantasztikumba való burkolózásban. A választék bővülése már nemcsak helyi (kerületi-városrészi) vagy éppen etnikai-szociális identitáskeresést és igénykielégítést jelent, hanem új szellemitájékozódás-igényt is. Legalábbis remélem. A fojtogató dühök évadai után talán bízhatunk az erőteljes szókimondás, a pontos fogalmazás évadaiban is.

IGAZGATÓ(LE)VÁLTÁS VESZPRÉMBEN

KIVÉGZÉS HÁROM FELVONÁSBAN

A veszprémi Petőfi Színház igazgatóját, Vándorfi Lászlót június közepén fegyelmi úton leváltották, és a színház élére új vezetőt neveztek ki, aki a teljes társulatot - a régi igazgatót is beleértve - megtartotta. Szinte mindenki - a tavalyinál jóval kedvezőtlenebb anyagi feltételek ellenére - aláírta a szerződését. Duró Győző *dramaturg, a színház irodalmi vezetője az elmúlt kilenc évadban a színház minden eseményének tanúja volt. Ezért kértük meg, hogy elevenítse fel az igazgatóváltás folyamatát.*

- Mielőtt bármit mondanék, határozottan ki kell jelentenem, hogy a veszprémi színházban jelenleg béke van. Mégis szeretném felidézni az elmúlt másfél év történéseit, hogy ne merüljön a feledés homályába az a rendkívül kíméletlen, hosszadalmas és a színház társulata, valamint a leváltott igazgató számára megalázó procedúra, amelynek eredményeképpen adminisztratív úton megváltoztatták egy színház arculatát. A megyei önkormányzat görcsös igyekezettel hangoztatott állításával szemben - miszerint eljárásuknak semmiféle politikai indítéka nincs - fontosnak tartom elmondani: alapvetően politikai indíttatású folyamattal állunk szem-ben, amelyhez csak ürügyül szolgálnak a szakmai kifogások.

- *A vádlott Vándorfi László. De ki a vádló ebben a politikai színezetűnek vagy kirakatjellegűnek is ítélhető eljárásban?*

- Az ügyész és a bíró szerepét is egyértelműen a döntő többségében polgári koalíciós vezetésű megyei önkormányzat vállalta magára. A folyamat eredete 1998 végére vezethető vissza. Ekkor végezték el ugyanis a megye minden fontos művelődési intézményénél a kétévenként esedékes gazdasági revíziót. Ez a Petőfi Színházban gazdasági visszásságokat és jelentős hiányt tárt föl. A hiány nagyságáról ellentmondó feltételezések láttak napvilágot, végül 53 millió forint körüli összegben állapították meg. 1999. január 4-én Kuti Csaba, a Veszprém Megyei Közgyűlés elnöke levelet intézett Vándorfi László-hoz, amelyben fölhívta figyelmét a színház-nál tapasztalt gazdasági anomáliákra, és intézkedési tervet kért a fennálló adósság szanálására, illetve a színház likviditásának megőrzésére.

Az ügyben itt fedezhető fel az első ellentmondás: egy ekkora hiány és a levélben jelzett gazdasági szabálytalanságok önmagukban elegendőek lehettek volna fegyelmi eljárás megindítására, ez azonban a levél keltétől számított harmincnapos határidőn belül - ahogy ezt a jogszabályok előírják - nem következett be. Erre csak mintegy három hónappal később, áprilisban került sor, ekkor ugyanis újabb vizsgálatokat rendeltek el, majd arra hivatkozva, hogy a színház nem szüntette meg a szabálytalanságok egy részét, továbbá nem sikerült adósságállományát jelentősen csökkentenie, fegyelmi eljárást indítottak a színház egyszemélyi vezetője, Vándorfi László ellen.

...Mint a munkáltatói jogkör gyakorlója, szükségesnek tartom az Igazgató figyelmét felhívni a következőkre:

A belső szabályzatokat a megadott határidőre készítsék el, és annak megfelelően járjanak *el* munkájuk során.

A házi pénztár kezelésével kapcsolatos hibákat javítsák ki, és a jövőben belső ellenőrzés keretében a vezetők gondoskodjanak a szabályzat betartásáról, a mulasztókat vonják felelősségre.

Fokozatosan figyeljék a költségvetési előirányzatokat, és a jövőben annak túllépését akadályozzák meg.

A jogszabály ellenére kötött szerződéseket akadályozzák meg, a hivatal és a jogi szakember bevonásával.

Vagyonvédelem, a nyilvántartás, a leltározás és a biztonság területén tegyenek meg minden olyan lépést, melyet a vezetői kötelezettség előír.

Összességében a költségvetési törvény, az államháztartási törvény előírásait mindenben tartsák be. Az igazgatónak gondoskodni kell minden olyan vezetői döntés kiadásáról, amely ezt elősegíti.

Jelen figyelem-felhívásom egyben figyelmeztetés is, hogy az 1999-re tervezett utóvizsgálat és célvizsgálat időszakára valamennyi hiba kijavításra kerüljön, hogy ne kényszerüljek fegyelmi eljárást kezdeményezni. Ezzel összefüggés-ben mindent el kell követni annak érdekében is, hogy az intézmény adósságállománya megszűnjön.

Bízom abban, hogy a színház elismert művészi teljesítménye mellett megvalósul az intézmény stabil, fegyelmezett pénzügyi és vagyongazdálkodása, a vizsgálat által feltárt szabálytalanságok megszűntével az érdemi munkára lehet összpontosítani.

Veszprém 1999. január 4.

Kuti Csaba
Veszprém Megyei Önkormányzat
Közgyűlésének elnöke

(Kiss Endre közlése *a Hogyan tegyük lehetetlenné az igazgatókat?* című tanulmányban. In Kiss Endre: *Veszprémi képeslap, anno 1999.* Veszprém, 1999. 301-302. pp.)

Részlet a Megyei Önkormányzat Közgyűlése Revizori Csoportjának ellenőrzéséről szóló 11999. március 26-i megállapításaiból:

A Petőfi Színház az 1998. évi költségvetési előirányzatait 14.110 eFt-tal lépte túl. 4.478 eFt + 1.085 eFt ÁFA beruházási költséget fenntartási költségként számolt el. A PRO-VISU ART Kft.-vel kötött új szerződés szerinti kifizetések ütemezése: 1998. december 14.: 8.521 eFt kifizetve, 1999. április 01.: 15.046 eFt, 2000. december 31.: 10.183 eFt, összesen 33.750 eFt. A számítógépek 14.5%-os értékcsökkenési leírása helyett 33%-ot számoltak el. A leltározási feladataiknak csak részben tettek elegét. Az anyagkészlet 77 -át nem leltározták fel, és a kiértékelés elmaradt. A két utolsó hiányosság a mérlegvalódiságot kérdőjelezi meg.

Az adósságállomány alakulása (a revizorok szerint): 1996.: 7,092 eFt, 1997.: 17.631 eFt; 1998.: 30.347 eFt, 1999. januárban kifizetendő szolgáltatási díj: 8.485 eFt, a PRO-VISU ART Kft.-nek kifizetendő pénz: 15.046 eFt. 1998. december 31-én az összes adósságállomány: 53.878 eFt

(Kiss Endre: i. m. 303-304. pp.)

A június 4-én megtartott Közgyűlésen akarták döntésre vinni az ügyet, de ekkor a polgári koalíciós frakció nem volt kellő számban jelen, így nem lett volna meg az elmarasztaló határozathoz szükséges minősí-tett többség. Ezért a témát elnapolták, és négy nappal későbbre új ülést hívtak össze. Ezen aztán a megyei Közgyűlés a többségi koalíció egyértelmű szavazataival Vándorfi Lászlót „magasabb vezetői beosztásból történő visszahívás" fegyelmi büntetéssel sújtotta, azaz leváltotta színházigazgatói posztjáról.

S itt következik a második ellentmondás: az öt különböző fokozatú fegyelmi büntetés közül nem a legsúlyosabbat, az azonnali elbocsátást választották, hanem „csak" a magasabb vezetői beosztásból való visszahívást. Miután Vándorfi azonnal bejelentette, hogy fellebbez a munkaügyi bíróságon, kijelentették: a munkaügyi per lezárultáig Vándorfi Lászlót tekintik a színház teljes jogkörű igazgatójának. Ez nonszensz helyzetet hozott létre. Ha

Veszprém Megyei Önkormányzat
Közgyűlése
HATÁROZAT

Szám: 108/1999. (VI.8.) **MÖK** határozat
Tárgy: Vándorfi László színházigazgató fegyelmi tárgyalása

A Veszprém Megyei Önkormányzat Közgyűlése, mint fegyelmi tanács Vándorfi Lászlót, a veszprémi Petőfi Színház igazgatóját közalkalmazotti jogviszonyából eredő lényeges kötelezettségének vétkes megszegéséért azonnali hatállyal az 1992. évi XXXIII. törvény 45. § (2) bekezdés d) pontjában meghatározott magasabb vezetői (igazgatói megbízás) beosztás azonnali hatályú visszavonása fegyelmi büntetéssel sújtja.

A fenti határozat ellen Vándorfi László - a Kjt. 51. § (3) bekezdése alapján - annak kézbesítésétől számított 15 napon belül a Veszprémi Munkaügyi Bíróság előtt keresettel élhet.

(Kiss Endre: i. m. 307. p.)

ugyanis Vándorfi gazdasági mulasztások elkövetésében valóban vétkesnek bizonyult, azonnal el kellett volna küldeni, ha pedig nem, akkor enyhébb büntetéssel, figyelmeztetéssel meg kellett volna hagyni pozíciójában.

Ezzel a döntéssel zárul le e likvidálási folyamat első felvonása, amikor a vádlottat odavezetik a guillotine-hoz, rácsattintják nyakára a guillotine kalodáját, és az illető várhatja, mikor hull le fejére a bárd. A színházban ez az ítélet hihetetlen feszültséget keltett; sem az igazgató, sem a társulat nem tudta, hogy ezek után Vándorfi László vezető-e még, vagy már bukott ember, ugyanakkor a színház borzasztóan erős évad előtt állt.

- Mit jelentett a gyakorlatban a magasabb vezetői megbízatásból való visszahívás?

- Mindenekelőtt azt, hogy Vándorfi László a továbbiakban mindenfajta gazdasági intézkedést, pénzfelvételt vagy -kifizetést csak a megyei önkormányzat szoros ellenőrzése mellett eszközölhetett, és az eddigieknél is szigorúbban vették a színház finanszírozási keretének pontos betartását. Ehhez azt kell tudni, hogy jelenleg a színházak lehetetlen kincstári finanszírozási rendszerben működnek, hiszen havonta az éves költségvetésük időarányos egytizenharmad részét kapják meg a fenntartótól, csakhogy a színházak bevételei és kiadásai az évad során nem egyenletesen oszlanak meg. A kiadások nagy része az évad elején és a naptan év első hónapjaiban esedékes, akkor, amikor az új produkciókat kell beindítani, míg a bevételek, mindenekelőtt a bérletezésből adódóak, az őszi hó-napokban realizálódnak. Magyarán a legtöbb színház az év első három hónapjában likviditási nehézségekkel küzd. Ilyenkor szoktak előfinanszírozást kérni.

Vándorfinak felrótták, hogy a megyei önkormányzat számlájáról időszakonként többet hívott le, mint megillette volna, de kérdem én, a megyei önkormányzat miért nem felügyelte folyamatosan a saját számláját? Ettől függetlenül meggyőződésem, hogy a költségvetés elosztásakor sokkal rugalmasabban kellene kezelni a színházakat.

– Az előfinanszírozás indokolatlan igénylése tehát az egyik vádpont, de honnan adódott össze az 53 millió forintos hiány?

– 1997-ben fokozódó raktározási gondjai-nak, illetve díszletgyártási nehézségeinek megszüntetésére a színház merész vállalkozásba fogott: egy új, nagy, minden igényt ki-elégítő műhelyház építésébe kezdett.

– Vándorfi első igazgatói pályázatában a műhelyház megépítése már szerepelt.

– Természetesen, de sokáig nem adódott rá lehetőség. A megye egyetlen fillér támogatást sem adott, csupán engedélyezte, hogy a színházvezetés eladja a régi műhelyházat, és annak bevételéből új telket vegyen, vala-mint ezen a telken építkezzen. Kezdettől fogva nyilvánvaló volt - és ezt a megyei vezetők is tudták -, hogy a színház forráshiányos vállalkozásba vág bele. Vándorfi bízott abban, hogy a forráshiányt ügyes gazdálkodással szanálni tudják, illetve az új műhelyház más színházak, filmek vagy tv-produkciók díszleteinek és jelmezeinek gyártásával jelentős bevételt hozhat. Ebből a beruházásból eredt tehát a horribilisnek kikiáltott hiány, s ezt görgette maga előtt a színház.

– 53 millió azért egy színház esetében nem csekély hiány.

MEGY VAGY MARAD
A SZÍNIDIREKTOR?

- Novemberi megválasztásom után meghirdettem, hogy komolyan kell venni: a megye első számú politikai döntés-hozó testülete a Közgyűlés - mondta Kuti Csaba, a Veszprém Megyei Köz-gyűlés MDF-es elnöke. - Semmi szégyellnivaló nincs abban, ha egy ilyen testület politikai döntéseket hoz. Ezt vállal-ni kell.

– Milyen a Közgyűlés összetétele?

– A negyven fős Közgyűlésben tizen-nyolc fős a Fidesz-MDF, négy az FKGP, tizenkettő az MSZP, három az SZDSZ és másik háromtagú a Balatoni Szövetség frakciója.

(Népszava, 1999. június 8.)

– Ez a pénz nem illant el a levegőbe. Óvatos becslések szerint is egy körülbelül 130 milliót érő és folyamatosan termelő műhelyház jött létre, amely a megyei Közgyűlés tulajdonában van. Miközben a megye egyik zsebéből eltűnt 50 millió, a másik zsebébe ajándékként bekerült 130 millió. Csak ezt a két összeget nem hajlandó egymásra vonatkoztatni.

– Mert más-más rovat.

– Igen, más-más rovat. A színház tulajdonképpen évek óta a pénzek átcsoportosításával bűvészkedett. Ezt nyilván szabálytalanul tette, de a körülmények erre kényszerítették.

– A hiány mögött végül is hitelfelvétel volt?

– Miután a színház nem kht., csak a fenn-tartója vehetett volna föl hitelt, amitől a megyei önkormányzat elzárkózott. A színház ezért, mint a későbbi vizsgálat kimutatta, burkolt hitelfelvételhez folyamodott. A megyei azt a kft.-t, amely a burkolt hitelt nyújtotta a színháznak, egy olyan gazdasági társaság alapította, amelynek egyik felügyelőbizottsági tagja történetesen a jelenlegi megyei Közgyűlés elnöke.

– De a hitelnyújtáskor még nem volt elnök.

- Nem, akkor még csak a Közgyűlés Pénzügyi és Ellenőrzési Bizottságának az élén állt. Ez az ügy különben szóbeszéd tárgyát képezte a városban, s a Veszprémi Napló ez év június közepi számában - a színház volt gazdasági igazgatójának nyilatkozata révén - publikussá is vált. Az információt senki sem cáfolta.

– Az előfinanszírozási probléma és az adósság mellett más szabálytalanságokat is említettél.

– A fegyelmi biztos - Szigeti Károly, ajkai középiskolai igazgató - a következő három pontban foglalta össze a színháznál talált gazdasági anomáliákat:

„1. A gazdálkodással kapcsolatos szabályzatok a vizsgálatok időpontjában az intézménynél részben hiányoztak, részben pedig nem történt meg a korábbi szabályzatok aktualizálása a vonatkozó jogszabályok változását követően.

2. A számvitelről szóló módosított 1991. évi XVIII. törvényben, továbbá az 54 /1996. (IV. 12.) kormányrendelet 25. §-ában foglaltakat megsértették, leltározási szabálytalanságokat, helytelen értékcsökkenést, beruházás-költségelszámolást, a beruházások helytelen aktivizálását, a szállítói követelések helytelen kimutatását állapították meg az ellenőrzések.

3. A módosított költségvetési előirányzatok túllépése, a felhalmozási kiadásokat illetően engedély nélküli többletfelhasználás történt."

Ezek a problémák elsősorban a színház gazdasági irányításának szervezetlenségéből adódtak. Vándorfi Lászlónak nem volt szerencséje a gazdasági igazgatóival. Végrehajtották az ő nagyszabású menedzselési elképzeléseit, de eközben rengeteg szabálytalanságot is elkövettek, vagy voltak kénytelenek elkövetni. A pénzügyi és számviteli fegyelem megsértése tehát letagadhatatlan, de az ilyen súlyú anomáliákért a gazdasági vezetőket szokás figyelmeztetni, illetve felelősségre vonni, nem pedig a gazdasági igazgatókat is alkalmazó munkáltatót, vagyis az igazgatót, aki nem gazdasági szakember.

– Az igazgató mint egyszemélyi felelős vezető felel a gazdasági ügyekért is...

- Természetesen, de azt gondolom, hogy az ítélet súlyossága nem áll arányban a szabálytalanságok mértékével. Vándorfi különböző hiányosságok miatt korábban már kapott figyelmeztetést, de ilyen mértékű retorzióra még nem volt példa sem Veszprémben, sem - tudomásom szerint - másutt. Ez a határozat különben az önkormányzat színházzal szembeni felelőtlenségét is jelzi, hiszen a döntést júniusban hozták, amikor zökkenőmentes igazgatóváltásra már nincs lehetőség. Mi lett volna, ha Vándorfi a döntést elfogadja? Nyilván ugyanaz, mint most, amikor az évad végén neveztek ki igazgatót. Miért nem lehetett ezt a fegyelmit januárban lefolytatni, amikor a színház számára kedvezőbb helyzetben történhetett volna meg az esetleges igazgatóváltás?

– E döntés színházi következményeire, il-

Részlet a Megyei Önkormányzat Közgyűlése Közigazgatási Iroda vezetőjének Talabér Márta alelnöknő részére 1999 márciusában készített feljegyzéséből:

A Petőfi Színház az 1999. évi gazdasági évet 63.832 eFt kiegyenlítetlen tartozással kezdte. Ebből 10.000 eFt tartozás 2000-ben esedékes.

A Petőfi Színház 1999. január, február és március hónapokra járó költségvetési támogatása (négy hónapra számolva) 50.688 eFt, ténylegesen igénybe vett (március 19-ig) 74.368 eFt, többletfinanszírozás 23.680 eFt, március havi TÁK**ISZ különbözet kb.** 3.000 eFt.

A pénzügyi helyzetet tovább rontja, hogy az 1998-99 színházi évad előadásainak döntő többségét bérletes előadás-ként már 1998-ban eladta, a bevételt beszedte és felhasználta, így 1999. év első felének jegy-árbevétele csak minimális lesz. Ugyanez történt a söröző több évre beszedett bérleti díjával is.

(Kiss Endre: i. m. 303. pp.)

mányzati testület figyelmét?

– Nemcsak a színház, hanem a Magyar Színházi Társaság is megtette ezt. Azon a bizonyos első, június 4-i önkormányzati ülésen a Színházi Társaság részéről megjelent Fodor Tamás, de nem kapott szót, hogy szakmai érveit elmondhassa. Nem voltak kíváncsiak a szakma véleményére. A Társaság valószínűleg taktikai hibát követett el azzal, hogy egy volt SZDSZ-es országgyűlési képviselőt küldött a Fidesz-MDF-kisgazda többségű Köz-gyűlésre, amely - véleményem szerint - erő-fitogtatásra készült.

– Hogyan került sor a színházi szakma képviselőjének meghívására?

– A szakmai testület kérte, hogy küldötte elmondhassa a direktor melletti színházi érveket. Az a szakma, amely egyébként kinevezésekor kifejezetten ellenségesen viselkedett Vándorfival szemben, most - becsületére legyen mondva - egyértelműen kiállt mellette.

– Egyvalamit nem értek. Azt mondod, hogy az egész procedúra politikai indíttatású, erőfitogtatásról beszélsz, arról, hogy kár volt egy korábbi SZDSZ-es képviselőt mint szakmai véleményezőt küldeni egy polgári koalíciós többségű önkormányzati ülésre, ugyanakkor a gazdasági problémák is valósak. Hol itt a politika?

– Az időzítésben. Miért pont akkor, egy évvel az új kormány uralomra kerülése után tartották fontosnak, hogy farkast kiáltsanak, és felelőst keressenek?

– Miután 1998-ban az október 23-i fővárosi ünnepségek központi műsorát épp a Petőfi Színház celebrálta.

– S ezt megelőzően, még az előző érában a 150. évfordulós, Nemzeti Múzeum előtti március 15-i megemlékezést is mi tartottuk. Sorsszerűséget látok abban, hogy Vándorfi bukását politikai döntés okozta, mint ahogy annak idején a színházigazgatói székbe kerülése is egyértelműen politikai ügy volt. Akkor egy frissen, demokratikusan megválasztott önkormányzat fogalmazta meg identitását a gőggel és autokratikusan fellépő színházi szakma ellen, mondván: mi vagyunk a fenntartók, miénk a felelősség, azt bízunk meg a színház igazgatásával, akit jónak látunk. Vándorfi László 1991-től 1998-ig rendkívül jó kapcsolatokat ápolt mind az SZDSZ-es többségű veszprémi városi vezetéssel, mind pedig az MSZP-SZDSZ koalíciós irányítású megyei önkormányzattal, ezeknek is a legfelsőbb embereivel. Erről a társulatban is megoszlottak a vélemények: az óvatosabbak eleve stratégiai hibának tartották, amely-nek hosszú távon meglesz majd a böjtje, a gyakorlatias szemléletűek pedig amellett kardoskodtak, hogy az igazgató kötelessége a színház érdekében folytatott folyamatos lobbizás. Az mindenesetre tény, hogy Vándorfi és a megyei s városi vezetés elitjének kölcsönös szimpátiája az érintett nyolc év során sem politikai, sem egyéb tekintetben nem hagyott nyomot a társulat életében, illetve a színház művészi arculatán és teljesítményén. A jelenlegi kormánypártok azonban e vélt összefonódás miatt már a korábbi kormányzati ciklus alatt is gyakran kimutatták Vándorfi iránti ellenszenvüket: 1996-os újraválasztásakor például csak egy szavazaton múlott, hogy megtarthatta igazgatói pozícióját. Amikor 1998-ban a kormányváltás megtörtént, a Veszprém Megyei Közgyűlés egyik kormánykoalíciós képviselője például informális úton megüzente Vándorfinak: a Fidesz megvonja tőle bizalmát. Ugyancsak 1998-ban a frissen hatalomra került fideszes szombathelyi polgármester fúrta meg Vándorfi menedzseri csúcsteljesítményét: egyoldalúan és érdemi indoklás nélkül fölmondta azt a szerződést, amelynek alapján a Petőfi Színház - egy kisebb régió színházaként - három évadon át, azaz 2001 közepéig nemcsak Veszprém, hanem Vas megye színházi ellátását is biztosította volna, s amelynek bevételéből szanálható lett volna a fedezet nélküli beruházásból keletkezett adósságállomány jelentős része.

A Veszprém Megyei Közgyűlés és Veszprém Megyei Jogú Város Petőfi Színház számára nyújtott éves támogatása (millió Ft)

	Megye	Város
1996	10,5	18,8
1997	39,4	32,3
1998	24,7	30
1999	20,5	36,5

(Népszava, 1999. június

- Mindez csak azért történt, mert az előző politikai rezsim helyi vezetőivel jó kapcsolatokat ápolt?

- Nem volt indoklás. De van itt egy másik érdekes dolog is. A színházat a megye és a város úgynevezett keresztfinanszírozással támogatja: a színház csaknem 100 milliós állami költségvetése mellett a megye és a város fenntartói hozzájárulása 36, illetve 64 százalék; a város adja a nagyobb hányadot.

Ez a finanszírozási arány, mint látható, 1997-ben megbomlott, holott a megyei vezetők azt hangoztatták, hogy jogos a fennálló támogatási megoszlás, hiszen az előadások túlnyomó többségét a megyeszékhelyen, főleg a város közönségének tartják, s csak töredékét a megye településein. S pontosan ben az évben a megyei közgyűlés megvizsgáltatta, hogy mi a realitása a színház új székhelyre költöztetésének.

– '97-ben?

– Igen.

Tehát még az előző ciklusban?

– Akkor is voltak már csaták. Született egy előterjesztés a Közgyűlés 1997. április 24-i ülésére a „Veszprém megyei jogú városban a megyei önkormányzat fenntartásában működő kulturális intézményeknek (a szín-ház mellett a megyei könyvtár és múzeum) a megye más településein történő elhelyezési lehetősége vizsgálatáról". A Fidesz már akkor is elég erős volt a közgyűlésen belül ah-hoz, hogy legalább javaslati szinten felvesse - válaszul az SZDSZ és MSZP többségű város visszafogott finanszírozására -: illő lenne az egész megyét ellátó színházat esetleg Pá-pán működtetni.

– Miért éppen Pápán?

– Pápa a Fidesz fellegvára volt, és a felvetés köztudottan Pápa akkori alpolgármesterétől származott, aki most kormánytag. És ekkor történt egy kétségtelenül szerencsétlen dolog. Vándorfi László 1997 tavaszán adott egy interjút a Magyar Televízió Napkelte című műsorában, ahol elmondta: szakmailag tarthatatlannak, megalapozatlannak és felelőtlennek ítéli még a gondolatát is annak, hogy az ország egyik legszebb és legszínvonalasabban felújított, korszerűen felszerelt színházépületében dolgozó s székhelyi elő-adásain kimutathatóan sok-sok megyei nézőt is fogadó társulat Veszprémen kívül működjék. Majd amikor a riporter afelől érdeklődött, hogy mi lesz a Petőfi Színház következő bemutatója, Vándorfi egyetlen szóval válaszolt: *A patkány*. Úgy hírlett akkoriban, hogy ezt egy befolyásos megyei potentát - akinek nyilván köze volt a színházköltöztetési ötlethez magára vette.

– Tehát az igazgatóleváltán mögött személyes indulatok is munkáltak?

– Ha áramlott is a mélyben személyes bosszú, felszínre már politikai ukáz formájában került, s a hullámokat politikai gépezet gerjesztette. Egyébként Vándorfi Lászlónak a riporter kérdésére adott válasza korrekt volt, hiszen akkoriban Rupert Seidl német vendégrendező Goethe Faustjának egy különleges keresztmetszetét állította színpad-ra ezen a Goethe betétverséből kölcsönzött címen. Ami a következtetéseket illeti, azok szóbeszéd tárgyát képezték a városban, sőt a megyei Közgyűlésen is. Regélik, hogy még kulturális bizottsági ülést is összehívtak a „patkányozás" miatt...

– Akkor tehát eljutottunk az első felvonás végéig, vagy *már benne vagyunk a másodikban?*

– A második felvonás a határozatot hozó Közgyűlés után kezdődött. Vándorfi az évad-záró társulati ülésen úgy fogalmazott, hogy vezetése alatt a színház a legsikeresebb és a legszomorúbb évadját élte meg. A megyét képviselő főjegyző úr, dr. Zsedényi Imre viszont egy közbevetett kérdésre válaszolva kereken kimondta: a megyei vezetés a továbbiakban nem Vándorfi László irányítása alatt képzeli el a színház jövőjét. Itt megint csak ellentmondás észlelhető, mert hivatalosan azt hangsúlyozták, hogy a határozat csupán figyelmeztetés, ám valaki elszólta magát: döntés született. Igazából

A PETŐFI SZÍNHÁZ MŰKÖDÉSÉNEK FŐBB MUTATÓI

	Előadásszám	Bérletszám	Nézőszám	Bevétel (ezer Ft)
1990/91*	276	9 442	115 754	7 756
1991/92	328	16 946	156 738	10 653
1992/93	374	19 440	174 344	13 346
1993/94	412	21 132	203 680	21 455
1996	432			
1997	455		25–26 000	
1998	528		25–26 000	
1999	447		25–26 000	65 000

* (Ezt az évadot még Hegyeshalmi László igazgató és Kapás Dezső főrendező irányításával teljesítette a színház.)

pedig az letett egy likviditási tervet, amely 1999 végére tízmillió alá vitte volna és 2000-ben megszüntette volna a színház adósságállományát, valamint a gazdasági mulasztásokat is folyamatosan igyekezett felszámolni.

Ugyanilyen álságosnak tartom, hogy a megye a munkaügyi per halasztó hatályára hivatkozott. Ugyanis a mai magyar független bíróság munkatempóját ismerve 1999 kora nyarán is látható volt, hogy Vándorfi László mandátumának lejárta végéig, vagyis 2001. június 30-ig - a fellebbezéseket is belekalkulálva - nem fog hatályos döntés születni. Több mint egy évvel a történtek után el-mondhatjuk, hogy mindössze két tárgyalási forduló zajlott le, az utolsó tavaly november-ben. Akkor egy ilyen erős „figyelmeztetés" mellett miért volt szükséges Vándorfi Lászlót, hogy úgy mondjam, megszívatni? Nyilvánvaló: leckéztetni akarták.

Es ami a legkevésbé megbocsátható: nemcsak Vándorfit büntették, hanem a társulatot is, amelynek kétségbeejtően bizonytalan légkörben kellett dolgoznia, egy igen igényes, hihetetlenül kemény évadot létrehoznia. Ugyanis a szigorító gazdasági intézkedések-re hivatkozva a társulat nem közalkalmazotti tagjainak bérkifizetése az évad során rendszeresen két-három heteket késett, azaz a társulat döntő része nem jutott idejében a fizetéséhez. A színházban jelenleg háromfajta státus létezik: a közalkalmazotti, a részben köz-alkalmazotti-részben vállalkozói és a vállalkozói. A gazdasági ellenőrök Vándorfinak rendre fölrótták, hogy a kettős jogállásúak esetében nem különül el, miért kapják a köz-alkalmazotti fizetésüket és miért a vállalkozóit. Holott a szerződések ezt pontosan rögzítik: a magyarországi színházi gyakorlatnak megfelelően a folyamatos színházi munkában, azaz a próbákon való részvételért kapják a közalkalmazotti fizetésüket, és az előadások teljesítéséért a vállalkozóit. A megyei vezetők azt is állandóan kifogásolták, hogy a színészeknek úgynevezett előadáspénz jár. Ez - akárcsak a legtöbb színházban, Veszprémben is - azért jár, mert a színész sok eset-ben a saját ruháját használja próba-, vagyis munkaruhaként, illetve egy sereg olyan fel-adatot is elvégez, amelyre szerződése alapján nem lenne kötelezhető (a színházi kisegítő szakmák kihalófélben vannak, e státusokra rendszerint nincs fedezet, tehát nincs elég öltöztető, sminkes, fodrász stb.), és az előadás-pénzzel a színház ezt próbálja kompenzálni.

Egyébként Vándorfi az elmúlt évad végén csak úgy tudott szerződtetni, hogy a várható nehézségek miatt senkinek sem emelte a fizetését. 1999 tavaszán, amikor a fegyelmi folyt ellene, megkérte a társulat tagjait, hogy az év végéig, amikorra az adósság nagy részét feltehetően szanálni tudják, legyenek türelemmel, és fogadják el az 1998-as bérszintjüket. 2000. január 1-jétől viszont átlagosan 25 százalékkal megemeli a gázsikat, mert számításai szerint akkor már lesz erre fedezet. (Ez a fedezet azonban a Szombathellyel kötött „régiós" együttmüködési szerződésnek a vasi vezetők részéről történt egyoldalú felmondása miatt időközben kútba esett.) A színház dolgozói így még az inflációt figyelembe vevő fizetésemelést sem kaptak, ráadásul a bér kifizetése is rendre késett, ami sok ember számára szinte megoldhatatlan megélhetési gondokat okozott. Mindezt nem lehetett másként értelmezni, mint hogy egyesek a társulatot szembe akarják állítani Vándorfival, és arra várnak, hogy a társulat ítélje alkalmatlannak, s zavarja el az igazgatót.

A társulat becsületére legyen mondva, hogy egy rosszízű nyári közjáték után, amikor állítólag névtelen levelek érkeztek a megyei lap szerkesztőségébe (és a megyei lap ezekről egy homályos cikket meg is jelentetett), illetve a színház egy - már két éve elbocsátott - színésze nyíltan megtámadta Vándorfi Lászlót, teljes névaláírással ugyanannak a lapnak a hasábjain megvédte igazgatóját. Ha fogcsikorgatva is, de a társulat mindvégig kiállt Vándorfi László mellett. Természetesen voltak ellendrukkerek, és olyanok is, akik szervezkedtek, de a józan többség ezeket mindig leintette. A színház teljesítményén pedig egy pillanatra sem látszott meg, hogy az emberek állandósult stresszhelyzet-ben, teljesítőképességük határán bonyolítják le azt a feszített programot, amely egyébként Veszprémben megszokott volt.

Így érkezett el 2000. január eleje, amikor látszott, hogy a színháznak megint likviditási gondjai vannak, s bár a hiány 37 millió forintra csökkent, további előfinanszírozásra lesz szükség. Ebben a helyzetben mentünk el Krámer György kollégámmal a megyei önkormányzat polgári koalíciós frakcióvezetőjéhez, Pápa alpolgármesteréhez, hogy megkérjük: tartsanak rendkívüli közgyűlést a színház hiányának szanálása ügyében, ugyanis ez látszott az egyedüli reális megoldásnak arra, hogy a színészek januárban fizetést kapjanak. Az önkormányzat végül is a közgyűlést megtartotta, de előtte figyelmeztették Vándorfi Lászlót, hogy elkerülhetetlenné válik csődbiztos kirendelése a színházhoz. Vándorfi tiszteletre méltó helyzetfelismeréssel úgy döntött: maga kéri csődbiztos kinevezését.

Vándorfi írásbeli kérésére az önkormányzat 2000. január 18-án dr. Horváth Jenőné, a Veszprémi Egyetem gazdasági főigazgatója személyében önkormányzati biztost rendelt ki. Ezzel gyakorlatilag véget ért a folyamat második felvonása. Ezt úgy tudnám szemléltetni, hogy már a guillotine bárdját rögzítő csapszeget is kihúzták, de még fogták a kötél végét, és tőlük függött, hogy mikor engedik el. Az önkormányzati biztosnak nemcsak az lett a feladata, hogy rendbe hozza a színház gazdasági helyzetét, hanem az is, hogy megnevezze a kialakult anomáliákért felelős személyt vagy személyeket.

Dr. Horváth Jenőné igyekezett korrekten ellátni feladatát. Nagyon alaposan tájékozódott, és csak február folyamán találkozott először a társulattal, ekkor azonban meglehetősen drasztikus bejelentést tett: közölte, hogy a színházvezetés az évadra szóló szerződéseket elhamarkodottan és a gazdasági helyzetet nem kellően felmérve ajánlotta meg, vagyis a január 1-jétől esedékes 25 százalékos fizetésemelés minden fedezetet nélkülöz. Ezért felkérte a társulatot, hogy a szín-ház gazdasági helyzetének minél gyorsabb és kedvezőbb helyrehozása érdekében önként mondjon le erről a jövedelemtöbbletről. Egyúttal azt is jelezte, hogy a jövő évadi szerződéskötéskor sem lát lehetőséget fizetésemelésre. A társulat a kérést egyöntetűen elutasította, hisz a színészek - jogosan - úgy gondolták, hogy ezért a pénzért ők megdolgoztak. 2000 első hét hónapjában tehát a társulat minden szerződött tagja az 1998-as bérhez képest 25 százalékkal többet vett fel, de tudván tudtuk, hogy aki augusztus 1-jétől tovább szerződik, az kénytelen lesz ismét az 1998-as bérnívót elfogadni. Végül a biztos asszony közölte, hogy az új évadban - minimum az év végéig - az előadáspénzeket sem tartja kifizethetőnek, azaz a színészeknek csak a fizetésükért kell dolgozniuk.

A következő találkozáskor a biztos asszony kedvező hírt is bejelentett: az igazgató augusztus 1-jétől akár a teljes társulatot tovább szerződtetheti, ha belül tud maradni a megszabott bérkereten. Vándorfi úgy látta, hogy az 1998-as béreken csaknem a teljes társulat szerződtethető. Megint egy olyan ponthoz érkeztünk, ahol csaknem sikerült éket verni a társulat és az igazgató közé, de a társulat végig szolidáris maradt. Ugyanis Vándorfi csak március végén és a munkavállalók számára nagyon előnytelen feltételek-kel tudott szerződtetni. A biztos asszony - a kellő tájékozódásra hivatkozva - addig húzta az időt, amíg mindenütt lezárult a szerződtetési időszak, tehát a színészek már nem tudtak máshova menni. Alá kellett írniuk...

– Dr. Horváthné tisztában volt halogató taktikájának következményeivel?

– A társulati üléseken elmondtuk neki, hogy most kellene ajánlatot kapnunk a színháztól, mert akkor még van idő lépni. Ez ugye februárban történt. Különben a március végén aláírt szerződésünkön rajta volt a szín-ház körbélyegzője, Vándorfi László és a mi aláírásunk, de hiányzott róla az önkormányzati biztos asszony ellenjegyzése, mert - hivatkozása szerint - további tájékozódásra van szüksége: ugyanis hiába teljes a színház műsorterve, néhány színész esetében még nem tudja, milyen feladatok ellentételezik a szerződéseket. Következésképpen Vándorfi-

nak valamennyi darabról szerepekre lebontva pontos kimutatást kellett közölnie, ami a színházi gyakorlatban enyhén szólva szokatlan. S a biztos asszony még májusban sem volt hajlandó ellenjegyezni a szerződéseket.

– A szerződések tehát érvénytelenek voltak...

Tulajdonképpen igen. S ez volt a második lelkiismeretlen lépés a társulattal szemben: nemcsak késön és csökkentett fizetéssel kellett aláírni a szerződést, hanem még az is bizonytalan volt, hogy érvényes lesz-e a kontraktus.

– Dr. Horváthnénak április végéig szólt a megbízatása. Mit tett a megszorító intézkedéseken kívül?

– Április elején elkészítette a Petőfi Szín-ház gazdasági helyzetéről szóló jelentését, amelyben visszamenőleg ő is jelentős gazda-ási anomáliákat tárt fel, a gazdálkodás szigorúságának, a bizonylati fegyelem és a különböző szabályozók betartásának hiányát kifogásolta. Az adósság keletkezésének fő okaként szintén a műhelyházi beruházás forráshiányos voltát jelölte meg, de egyéb visszásságokra is utalt. Ugyanakkor azt is megállapította, hogy a színházban helyreállt a pénzügyi egyensúly. Ennek ellenére a Megyei Közgyűlés - április 20-i ülésén, amikor megtárgyalta és nagyjából elfogadta az ön-kormányzati biztos jelentését - meghosszabbította a biztos asszony megbízatását június 15-ig, legkésőbb június 30-ig. Fölkérte, hogy tegyen javaslatokat az adósságállomány megszüntetésének lehetőségére, illetve nevezze meg azokat a személyükben felelős embereket, akik ennek a gazdasági helyzetnek a bekövetkeztében vétkesek. Most már kötelességévé tették, hogy fejeket produkáljon.

A színház közben teljes erőbedobással működött tovább. Ugyanakkor tudtuk, hogy a június 15-i Közgyűlésen akár végzetes döntést is hozhatnak, a bírósági eljárás folytatásáról pedig egyelőre semmi hír. A Színházi Társaság újból kiállt a Vándorfi igazgatása alatt eltelt kilenc évad szakmai értékei mellett, és ismét kifejezésre juttatta, hogy szak-mai szempontból károsnak és meggondolatlannak tartja az igazgató mandátumának le-járta előtt egy évvel, de főképp egy teljesített évad végén és egy teljes mértékben előkészített évad előtt a színházvezető személyének megváltoztatását.

– Ezt a véleményt ki és milyen módon közvetítette?

– A megyei önkormányzat még 1999. február 24-én felkérte a Magyar Színházi Társaságot, hogy a várható fegyelmi vizsgálatra való tekintettel részletesen értékelje a Petőfi Színház szakmai munkáját. A felkérőlevél a figyelem-be veendő szempontok hosszú sorát tartalmazta. A Társaság egy hónap múlva válaszolt, s a pusztán általános megállapításokat rögzítő, de Vándorfi szempontjából egyértelműen kedvező konklúziókat tartalmazó levélben többek között az állt, hogy „a Színházi Társaság megítélése szerint a veszprémi Petőfi Színház az ország egyik legstabilabban működő színházi műhelye... Repertoárja gazdagabb, mint egy átlagos vidéki színházé... Feladatának megfelelően mindentípusú közönségigényt igyekszik kielégíteni... A többi hasonló méretű vidéki színházzal összehasonlítva a veszprémi lényegesen magasabb előadás-, ennek következtében nézőszámot is mutathat fel." A 2000. június 15-i közgyűlés előtt a Társaság újabb levélben figyelmeztette a megyei önkormányzatot, hogy teljesen szakmaiatlan szezon végén vezetőt váltani, sőt, Kerényi Imre személyében küldöttet delegált, akinek fogadását a Közgyűlés elnöke jóváhagyta.

– Elkövetkezett tehát az a bizonyos mindent eldöntő Közgyűlés.

– A június 15-i ominózus ülésre megszületett a biztos asszony újabb jelentése, amely-ben Vándorfi Lászlót nevezte meg felelősnek a jelen gazdasági helyzet kialakulásáért, de csak olyan mértékben, amennyiben az egy-személyi vezetők általában felelősek. Egyéb-ként elsősorban a színháztól már eltávozott gazdasági igazgatókat marasztalta el, akik gazdasági szakemberekként hagyták a problémákat kibontakozni. Javasolta, hogy okulva a történtekből, nevezzenek ki egy igazgatót, aki alá egy művészeti és egy gazdasági vezető tartozna - kettejüknek kellene mindig kompromisszumra jutni abban, hogy milyen művészeti feladatok mennyiből valósíthatók meg. Közbevetőleg szeretném megemlíteni: a közgyűlési határozati előterjesztésben még szerepelt egy olyan pont, amelyben a Megyei Közgyűlés dr. Horváth Jenőné önkormányzati biztost - munkája elismerése mellett - felkéri, hogy az új színházigazgató kinevezéséig, de legkésőbb november 30-ig lássa el a szín-ház igazgatói teendőit, s megbízza a Megyei Közgyűlés elnökét, hogy ehhez szerezze be a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának engedélyét, amely a végzettség és szakmai követelmény alól felmenti. Ez a pont azonban a végleges határozatból kimaradt. Mint informálisan megtudtuk: az egyetem rektora nem járult hozzá, hogy gazdasági főigazgatója - ha csak megbízottként is - egy másik intézmény igazgatói munkakörét betöltse.

A jelentésben szerepelt továbbá az a javaslat, hogy a Játékszín működését december 31-ig szüneteltessék, mert a nyolcvan-száz személyt befogadó játszóhely, amely esténként maximum 80 ezer forint bevételt produkálhat, semmilyen módon sem lehet gazdaságos. Erről különben május végén a színház vezetőségi ülésén hosszan tárgyaltunk, de hiába sorakoztattuk fel a stúdiószínházi munka melletti művészi és szakmai érveinket, a biztos asszony véleményét nem sikerült megingatnunk, mondván: ő csak olyan produkciókat engedélyezhet, amelyekre már most megvan a gazdasági fedezet. Ezt a hozzáállást egy utilitáriusan gondolkodó gazdasági vezetőnek, akinek ez a dolga, még meg lehetne bocsátani.

Ami a jelentésében megbocsáthatatlan, az a társulat bizalmával való gátlástalan visszaélés. Jelentésének végén a biztos asszony a következő megjegyzést teszi: „A munkatársak többsége, bár nehezen viseli körülményeinek romlását, szinte mindent megtenne állásának és a színház változatlan működésé-nek megtartásáért." Úgy gondolom, hogy ez a megjegyzés a legenyhébb kifejezéssel szólva is dehonesztáló. Úgy állítja be a színház dolgozóit, mint szerencsétlen páriákat, akikkel bármit meg lehet tenni, hiszen tökéletesen ki vannak szolgáltatva kenyéradó gazdaiknak. A szöveg a továbbiakban így folytatódik: „A várható teljesítésben a teljes tartozasi összeg év végéig való kigazdálkodását szamításba vettem, ez azonban csak abban az esetben lesz teljesíthető, ha a Játékszín nem üzemel, és a feladatokhoz igazodóan a szerződések száma vagy összege további csökkentésre kerül. A szerződéseket még nem jegyeztem ellen, várva a tisztelt Megyei Közgyűlés döntésére." Vagyis kiderült, hogy nem az a bizonyos „tájékozódás" volt az oka annak, hogy nem ellenjegyezte a szerződéseket, hanem az a - ki merem jelenteni - aljas számítás, miszerint ezekkel a végletekig függőségben tartott emberekkel szemben további bérprés alkalmazása is megengedhető.

Mindez semmi volt ahhoz képest, ami a Közgyűlésen történt. Az egy évvel azelőtti ülést - ahogy az újságokból értesültem - az ellenzék prominens képviselői színjátéknak minősítették, mondván: a határozatot előre elkészítették, így a vita teljesen hiábavalóvá vált, hiszen a többségi „szavazógép" csak a meglévő határozatokra bólintott rá.

Azt, hogy ez másodszorra is így működjön, nem mertem volna feltételezni, holott megint csak előre készen állt a határozati javaslat. A színjátékhoz hozzátartozott, hogy az ülést igen komolyan vették: négy órán át hagyták, hogy az ellenzék különböző módosító indítványokkal próbálja mérsékelni a nagyon egyértelműen és keményen fogalmazó határozati pontokat. Vándorfi László az ülés előtt néhány nappal arra az elhatározásra jutott, hogy mivel veresége gyakorlatilag elkerülhetetlen, a színház további működésének biztosítása érdekében lemond igazgatói posztjáról, sőt a munkaügyi perét is megszünteti, ha a hátralévő időszakban (azaz mandátuma lejártáig vagy az új igazgatói pályázat lefolytatásáig) művészeti vezetőként az előkészített műsort megvalósíthatja. Ezt a bejelentését a többségi koalíciós képviselők következetesen úgy kezelték, mintha Vándorfi feltétel nélkül lemondott volna. Tulajdonképpen egész évben arra vártak, hogy Vándorfi ön-ként feladja a játszmát; most is az lett volna fontos számukra, hogy - mint ahogyan az önkormányzati biztos kiküldésének kérésével óriási engedményt tett - megint beadja a derekát, és saját maga zúdítsa fejére a bárdot.

A lemondás lett volna az egyik lehetőség, a másik pedig az, hogy azonnali hatállyal visszavonják vezetői megbízását. Az utóbbit azonban egyszer már kirótták rá, tehát két-szer akarták ugyanazért a „bűnért" ugyanazzal a büntetéssel sújtani. Végül is megállapították, hogy Vándorfi Lászlót mint a színház egyszemélyi felelős vezetőjét vétkes felelősség terheli. Az ellenzék legalább a vétkes szót szerette volna kihúzatni, mondván, nem gazdasági szakemberrel állunk szemben. Erre a többségi koalíció nem volt hajlandó. Az ellenzék megkérdezte az önkormányzati biztos asszonyt, hogy tudna-e tovább dolgoz-ni Vándorfi Lászlóval, aki erre igennel válaszolt. Ennek alapján javasolták, hogy fogadják el Vándorfi László kompromisszumos ajánlatát, azaz művészeti vezetőként dolgozzon tovább, és nevezzenek ki igazgatót. Ezt azzal pöcköltek vissza: nincs mód arra, hogy a Közgyűlés művészeti vezetőt nevez-zen ki, hiszen a színház jelenlegi SZMSZ-ében nincs ilyen státus.

Bármit javasolt az ellenzék, átugrottak rajta, vagy nagyon röviden rámutattak a felvetés lehetetlenségére. Ok csak a legvégén, amikor a határozatokról kellett dönteni, akkor nyilatkoztak meg: a többségi koalíció frakcióvezetőjétől és a fideszes alelnök asszony szájából egy-egy rövid nyilatkozat hangzott el arról, hogy a további szakmai

munkát Vándorfi Lászlóval nem tudják elképzelni. Amikor megkezdődött volna a szavazás a módosító indítványokról, az ellenzék megkérdezte: kikérte-e a Megyei Közgyűlés a szakma véleményét. Korábban igen, most nem - hangzott a válasz. Akkor itt a ragyogó alkalom - mondta az ellenzék -, hiszen a teremben ül a Magyar Színházi Társaság delegáltja, Kerényi Imre, aki mint színházigazgató is kompetens, hogy a kialakult helyzetet szakmailag elemezze. A Közgyűlés elnöke elrendelte a szavazást, hogy a tisztelt képviselők kívánják-e meghallgatni a szakma képviselőjét vagy sem. Ekkor azonban „Isten ujja közbeszólt": elromlott a szavazógép. Kézfeltartással kellett szavazni. A többségi koalíció szinte egyöntetűen elutasította Kerényi Imre meghallgatását. Ez érdekes fordulat volt, hiszen magától Kerényitől tudtuk, hogy előző nap telefonon felhívta mind a Közgyűlés elnökét, mind pedig a Kulturális, Vallás-ügyi és Ifjúsági Bizottság vezetőjét, megkérdezvén, ha lejön, szót kap-e. Mindketten ígéretet tettek. A szavazáskor viszont látnunk kellett, hogy a bizottsági elnök nemmel, a Közgyűlés elnöke tartózkodással voksol.

A módosító indítványok megszavaztatásának procedúrája közben Kerényi Imre odament a többségi koalíció frakcióvezetőjéhez, és suttogva tárgyalt vele valamit. A frakció öt perc szünetet indítványozott. Kerényi Imre ugyanis zártkörű meghallgatást kért a koalíciós frakciótól, mert mégiscsak szeretné elmondani a szakma véleményét. Az öt percből közel háromnegyed óra lett. Amikor visszajöttek a terembe, az ellenzék felvetette, hogy nekik is joguk van megismerni Kerényi Imre álláspontját. Sommás választ kaptak a koalíciós pártiaktól: nem mi kértük Kerényi Imre véleményét, ő kívánta elmondani - nekünk s nem önöknek. Végül mégis hozzájárultak újabb öt perc szünethez, amikor az ellenzéki pártok tanácskozhattak Kerényi Imrével. Ebből az öt percből is több mint húsz perc lett. Amikorra visszajöttek, a szavazógép is megjavult.

Közben informális csatornákon megtudtuk, hogy a megyei önkormányzat berkeiben előző este lázas színházigazgató-keresés folyt. Sorra kérték föl a megye szóba jöhető kulturális intézményeinek vezetőit, sőt egy korábban jelentős veszprémi sikereket aratott, vitathatatlan szakmai elismertséggel és országos népszerűséggel rendelkező színészrendezőt is megkörnyékeztek. Valamennyien elzárkóztak. Végül az ülés napjának reggelén megtalálták az alkalmas és vállalkozó személyt, tehát a koalíciós pártoknak van jelöltjük az igazgatói posztra. Arra is rájöttünk, ki az. Az ellenzék korábban kérte, ha létezik ilyen név, azt közöljék, de erre nem voltak hajlandók. Sejtettük, hogy Kerényi a színfalak mögött arra próbálja rábeszélni előbb a koalíciós pártiakat, aztán - ami nyilván kevésbé nehéz feladat volt - az ellenzéket, hogy ha ki is nevezik új igazgatójelöltjüket, hagyják meg a nagy tapasztalatokkal bíró és az évadot már előkészítő Vándorfi Lászlót művészeti vezetőnek. Erőfeszítése azonban nem járt eredménnyel: az előre beterjesztett határozati javaslatot a 22 tagú, betonegységet mutató kormánypárti koalíció megszavazta, a 15 ellenzéki és három független képviselőnek esélye sem volt, hogy a maga akaratát érvényesíthesse.

- Milyen döntések születtek?

- Elfogadták és megköszönték az önkormányzati biztos asszony munkáját, majd megbízatását az igazgatói pályázat lejártáig, de legkésőbb november 30-ig meghosszabbították.

A műhelyházzal kapcsolatos kérdéseket lezárták, tehát ami a bajok fő forrása volt, megszűnt mint probléma, és a színház igazgatóját csupán arra kötelezték, hogy gondoskodjon a gazdaságos működés feltételeinek megteremtéséről.

Jóváhagyták a Latinovits Zoltán Játékszín további működtetésének szüneteltetését azzal a megjegyzéssel, hogy fontosnak tartják a Játékszínt, de a működés pénzügyi feltételeit az igazgatónak kell megteremtenie. Egyben utasították a megyei önkormányzat hivatalát, hogy vizsgálja meg: miként lehetne a nemrég hivatásos együttessé nyilvánított Kabóca Bábszínházat a Latinovits Zoltán Játékszínben elhelyezni. (Hogy egy bábszínház mennyire autentikus Latinovits Zoltán nevének viselésére, ezt talán ki-ki ítélje meg saját belátása szerint.)

Ugyancsak a megyei önkormányzat hivatalának feladatává tették, hogy tegyen javaslatot a Petőfi Színház közhasznú társasági formában történő működtetésére. Tehát arra, amit a színház már évek óta ajánlott, s amit mind ez ideig a megyei fenntartók mereven elutasítottak.

Rendelkeztek továbbá arról, hogy a színház igazgatója vizsgálja felül a színészházi lakásbérleti szerződéseket. A színészházat ugyanis mindenáron nyereségessé kívánják tenni, egy pillanatig sem gondolva arra, hogy szolgálati lakásokról van szó, amelyekre nem vonatkozhatnak a bérlakásokra érvényes szigorú feltételek.

Most jön tulajdonképpen a legérdekesebb pont. A fenntartó kötelezte a leendő igazgatót, hogy az intézmény 2001. évi költségvetését az önkormányzati biztos által javasolt formában készítse el, a produkciók elő- és utó-kalkulációs költségvetését pedig véleményezés céljából tárja a Kulturális, Vallásügyi és Ifjúsági Bizottság, valamint a Pénzügyi és Ellenőrzési Bizottság elé. Az eredeti beterjesztésben csak a Kulturális, Vallásügyi és Ifjúsági Bizottság szerepelt, ami egyértelműen a cenzúra egyfajta bevezetésének minősíthető. Ezt valamennyien érezték, épp ezért a Kulturális, Vallásügyi és Ifjúsági Bizottság elnöke többször is elmondta: cenzúráról szó sincs, ők csak a gazdasági működés ellenőrzésére hivatottak. Erre az ellenzék közbevetette: az a Pénzügyi Bizottság kompetenciája. Így született meg a kompromisszumos megoldás. De kérdem én, ha egy produkciót valaki nemkívánatosnak tart, nem tud a költségvetésében olyan tételeket találni, amelyek miatt magát a produkciót levetetheti a műsorról?

Döntés született továbbá arról, hogy a szerződtetés határidejét előzze meg az évad produkciós tervének meghatározása. Ez azt jelenti, hogy a továbbiakban nem társulatra keresnek darabokat, hanem darabokhoz fognak társulatot szervezni, ami a magyar színházi élet legfőbb értékeként elismert társulati lét kikezdésével egyenlő.

A Közgyűlés elrendelte a színházi vezetés struktúrájának az önkormányzati biztos jelentésének megfelelő átszervezését, és megállapította Vándorfi László vétkes felelősségét.

Végül bejelentették: a megyei Közgyűlés a Petőfi Színház igazgatói feladatainak ellátásával 2000. július 16-i hatállyal, az új színházigazgató megbízásáig, legkésőbb 2000. november 30-ig Kolti Helga művésznőt bízza meg.

Kolti Helga meglehetősen viharos körülmények között távozott a veszprémi Petőfi Színháztól, mert nem értett egyet Vándorfi László művészi célkitűzéseivel. Két évad óta a székesfehérvári Vörösmarty Színház tagja. Egy éve - a Vándorfi ellen hozott első fegyelmi határozatot követően - többször is nyilvánosan beszélt arról, hogy Tömöry Péter művészeti vezetővel meg fogja pályázni a Petőfi Színház igazgatói posztját. Az tehát, hogy rátaláltak, korántsem keltett meglepetést. A színésznő továbbra is a fehérvári társulat tagja marad, és megbízott igazgatóként nem kíván Veszprémben színpadra lépni.

Kolti Helgát már a csütörtöki önkormányzati ülést követő hétfőn beiktatták, aki ekkor közölte: senkit nem kíván elküldeni. A Jóisten áldását kérte a társulat munkájára és az ő igazgatói működésére, és programjaként azt jelölte meg, hogy változatlan jegyárak mellett sokkal kevesebb előadás, de sokkal több bevétel legyen. Ez számomra gazdasági nonszensznek tűnik, de kíváncsian várom, mi teljesül belőle.

Gondolom, hogy itt zárult le a kivégzés harmadik felvonása. A kötelet elengedték, a bárd lehullt, lehullt a fej is. Am következik egy furcsa utójáték, mert a kivégzett felállt, hóna alá vette a fejét, és távozott. Vándorfi

IGAZGATÓVÁLTÁS A PETŐFI SZÍNHÁZ ÉLÉN

Vándorfi László: - Azért, hogy az intézmény működőképes maradjon és az elmúlt kilenc év munkája ne vesszen kárba, a színház és a társulat érdekében bizonyos kompromisszumra hajlandó vagyok. Egyik fegyelmi határozattal sem értek egyet, de nem indítok jogvitát. Tudomásul veszem a kialakult helyzetet... Egyedül vagyok egy intézményfenntartó önkormányzat ellenében. Nines értelme hadakoznom.

Talabér Márta, a Megyei Közgyűlés Fideszes alelnöknője: - ...Aki azt mondja, hogy a fenntartó mostani döntése mögött politika áll, az talán azt is feltételezi, hogy esetleg az igazgató mögött is valamilyen politikai vonulat állt eddig. Ettől viszont ugye, minden érintett elhatárolódik. Soha nem képezte vita tárgyát, **hogy** milyen művészeti teljesítmény és érték áll Vándorfi László munkája mögött. Ebben a kérdésben számunkra az a lényeg, hogy pénzügyi szabálytalanságok történtek a színháznál, ami a működőképességet is befolyásolta. Ezért mondom azt, hogy itt nem politikai kérdésről van szó, hanem gazdálkodásiról és vezetőiről...

- Az nem gond, hogy Kolti Helgának nincs vezetői gyakorlata?

- Senki sem születik szinidirektornak, **politikusnak,** sőt, gondolom, újságírónak sem. Úgy, ahogy minden intézményvezető időt és türelmet kap a fenntartótól a bizonyításra, a feladatok elsajátítására, ez a minimális támogatás jár a színház mindenkori igazgatójának is.

(Veszprémi 7 Nap, 2000. június 30.)

László ugyanis annak érdekében, hogy az általa előkészített évad az általa szerződtetett művészekkel valósulhasson meg - tehát a társulat még egy évig biztonságban dolgozhasson -, egyezségre jutott a megyével. Kolti Helga és a megyei önkormányzat egybehangzóan egyetértett abban, hogy Vándorfi László beosztott rendezőként a színháznál maradhat, és színre állíthatja az előzetes műsorterv szerint az évad első felében esedékes két produkcióját. Az egyiknek a próbái már el is kezdődtek, a másik pedig a kecskeméti színházzal közös előadás, amelynél szerződés rögzíti Vándorfi Lászlónak mint rendezőnek a személyét. Vándorfi megkapta a teljes igazgatói fizetését, cserébe viszont a szín-ház felhasználhatja a műsortervet, amit ő állított össze. Vándorfi a munkaügyi keresetét is visszavonta, tehát a - független jogi szak-értők szerint Vándorfi javára kedvezőbb kimenetellel kecsegtető - pert közös megegyezéssel befejezettnek tekintik.

– A keresetét miért vonta vissza?

– Nyilvánvalóan belefáradt, illetve újabb tárgyalási forduló kitűzésének ebben az évadban már nem volt esélye, tehát legkorábban valamikor ősszel folytatódhatott volna a per, amikorra már az igazgatói pályázat is lezárul, és törvényesen kinevezett új igazgató-ja lesz a színháznak. S különben is: mit tudott volna nyerni a perrel? Maximum azt, hogy visszahelyezik igazgatói állásába, és visszamenőleg megkapja igazgatói fizetését. Ezt így is megkapta.

– És az igazság?

- Ismétlem: feltehetően belefáradt. A megyei önkormányzat az évadzáró társulati ülést megint arra használta fel, hogy képviselői révén kinyilvánítsa: ez a megegyezés is bizonyítja, hogy tisztán szakmai és gazdasági jellegű konfliktusról volt szó, politika nincs a háttérben. En viszont azt gondolom, hogy az események épp az ellenkezőjét bizonyítják. Egy nemkívánatosnak ítélt embert el akartak távolítani, ez megtörtént, s miután a célt elérték, a helyzet további elmérgesedése nem állt érdekükben, ezért anyagi engedményekre is hajlandók voltak.

Végül nagy nehezen a társulat tagjaival is megszületett a megegyezés, ez azt jelenti, hogy tulajdonképpen mindegyikünk aláírta a szerződést, amelyet Kolti Helga és az önkormányzati biztos asszony ellenjegyeztek. Bár én a történtek miatti tiltakozásul nem kívántam a Petőfi Színház tagja maradni, aztán mégis - meghatározott dramaturgiai munkákra - aláírtam a szerződésemet, mert a megvalósuló évadot dramaturgiailag én készítettem elő, tehát nem szeretném, ha a produkciók nélkülem vagy ellenemre születnének meg.

Veszprémben tehát véget ért egy korszak. Nem tudni, hogy a mélyben szunnyad-e még parázs, amelyből bármikor ellentét lángolhat fel. Remélem, nem. Az egész folyamatot minden résztvevő szempontjából dicstelennek, Vándorfi és a mi részünkről pedig borzasztóan megalázónak tartom. Azt gondolom, hogy valamennyien egy politikai játszma áldozatai vagyunk. Ha Vándorfi László nem az lenne, aki, akkor szigorú ejnye-bejnye fenyegetésekkel, de elnézték volna neki ezeket a gazdasági visszásságokat, amelyek

meggyőződésem - a költségvetési kulturális intézmények többségénél előfordulnak.

– A város, amely hosszú ideig sajátjának tartotta Vándorfit és a színházát, kívülállóként kibicelt, vagy megpróbálta befolyásolni az eseményeket?

– Az igazgatóeltávolítási procedúra során a város vezetői elismerték, hogy az írott jogszabályok a megye kizárólagos felügyelete alá rendelik a színházat, de többször kérték, hogy mivel keresztfinanszírozásról van szó, legalább beszéljék meg velük a tervezett lépéseket. Ha nem is egyetértési, de véleményezési jogot adjanak nekik, ha már jelentősen hozzájárulnák a színház fenntartásához. A megye azonban kérésüket egyszer sem akceptálta. A város vezetői egyébként végig kiálltak Vándorfi László mellett.

– A városi vezetés változatlanul SZDSZ - MSZP-többségű?

– Néhány hónapja még az volt, de úgy tudom, most kisebbségben vannak.

– És a minisztérium...?

– A megyei önkormányzat 1999 februárjában a Magyar Színházi Társaság mellett a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Művészeti Főosztályától is részletes szakmai értékelést kért a Petőfi Színház munkájáról. A minisztériumi előadók sokkal kimerítőbben és alaposabban, de hasonlóan pozitív végkövetkeztetésekkel hajtották végre a feladatot, mint a Társaság. Am azóta a Minisztérium némán várt és figyelt, vagyis hallgatólagosan egyetértett a történtekkel.

– Tehát a Minisztérium egyetértett azzal, bogy ezt a váltást meg kell csinálni.

– Csak arra tudok hivatkozni, hogy az országban több helyen, ahol Fidesz többségű színházfenntartó testület alakult ki, szisztematikusan kikezdték az addigi igazgató pozícióját - s többnyire gazdasági ürüggyel.

– Felmerült-e művészi kifogás Vándorfi ellen?

– A megye mindvégig azt hangsúlyozta, hogy Vándorfi László művészi tevékenységével és a színház művészeti irányításával maximálisan elégedett. Problémáik kizárólag gazdasági jellegűek. Ez azért furcsa, mert néhányan a társulatból, ha valamivel, akkor Vándorfi bizonyos művészi döntéseivel nem értettünk egyet - és ennek időnként hangot is adtunk -, de kivétel nélkül kitűnő menedzsernek tartottuk.

Összegzésül el kell mondanom, hogy a vázolt történet messze túlmutat Vándorfi László személyes sorsán - még a veszprémi Petőfi Színház sorsán is -, s az egész magyar színházi szakma számára figyelmeztető tanulságokat hordoz. Különösen most, amikor tucatnyi budapesti és több vidéki színház vár pályázati úton érkező új igazgatóra, nem árt tisztában lenni azzal, hogy a politikai akaratok szeszélyének kiszolgáltatva bárki elmozdítható posztjáról. Függetlenül attól, hogy elkövetett-e visszaéléseket, vagy ártatlan. Látszatindokot mindig lehet találni, s előfordul, hogy még erre sincs szükség. S a tisztogatásnál az sem számít, hogy szakmailag ki mit és

NÁNAY ISTVÁN

FELVONÁS' ÉG, FÜGGÖNY, TAPS?

A választások után a jól értesültek tudni vélték, Vándorfi első helyen állt a Fidesz „halállistáján". (gy tartották, az SZDSZ embere, noha leginkább Zongor Gábor szocialista elnök vont védernyőt fölé.

A hatalmon lévők maguk közt azt hangoztatták, nem művészet, amit Vándorfi művel. Viszont voltak annyira bölcsek, hogy tudják, csak azért nem lehet valakit kirúgni, mert nem tetszik, amit csinál. Hivatalos jogi indokot kellett keresniük, ami alapján szabályszerűen meneszthetik. A szombathelyi Fideszes polgárrnesterállítólag nyomásra fölmondta a színház szerződését, vizel a hiány tovább nőtt... A színészek nem értik a dolgot. Költségcsökkentés címén az ő jövedelmük ötven százalékkal esik vissza szeptembertől, Vándorfi két darabot rendez a következő évadban - igazgatói fizetésért. Amikor ő ajánlotta a Közgyűlésnek, hogy művészeti vezetőként tovább dolgozna, leszavazták, hogy nincs ilyen státus. Néhány nap múlva viszont módosították a szervezeti és működési szabályzatot és meghirdették a művészeti vezetésre a pályázatot. Bejelentették a megegyezést az évadzárón, Vándorfi még a munkaügyi perét is visszavonta. A mindent jobban tudók szerint az önkormányzat elbukta volna a pert, nyilvánvalóvá vált volna jogászaik szakmai felkészületlensége. Vándorfi László nyerhetett volna egy halom pénzt, ezért ajánlották meg neki az igazgatói fizetést.

Asztalos István, Veszprém megyei jogú város alpolgármestere: „Vándorfi László megérdemelt volna komoly figyelmeztetést, mert követett el hibákat, de megérdemelte volna azt is, hogy ő javíthassa azokat, ő kapjon esélyt a bizonyításra. Megérdemelte volna azt is - aki ebben a szinházban százszor több jót tett, mint amennyit hibázott -, hogy emelt fővel távozhasson a Petőfi Színháztól, ha egyszer távozik. S végül Veszprém városa, amelynek i pénze mindig jó volt, megérdemelte volna, hogy érdemben konzultáljanak vele az ügyről, nem pedig egy álságos kutyakomédia keretei között."

(Veszprémi 7 Nap, 1999. június 10.)

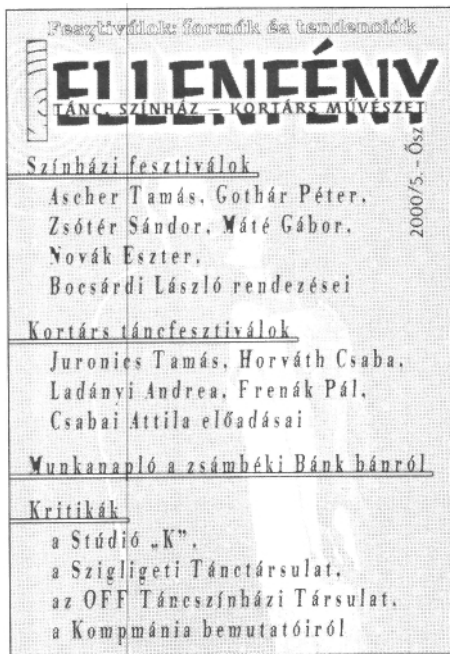
Fesztiválok: formák és tendenciák

ELLENFÉNY

TÁNC, SZÍNHÁZ – KORTÁRS MŰVÉSZET

2000/5. - Ősz

Színházi fesztiválok

Ascher Tamás, Gothár Péter, Zsótér Sándor, Máté Gábor, Novák Eszter, Bocsárdi László rendezései

Kortárs táncfesztiválok

Juronics Tamás, Horváth Csaba, Ladányi Andrea, Frenák Pál, Csabai Attila előadásai

Munkanapló a zsámbéki Bánk bánról

Kritikák

a Stúdió „K", a Szigligeti Tánctársulat, az OFF Táneszínházi Társulat, a Kompmánia bemutatóiról

KÁLLAI FERENC, A HETVENÖT ÉVES ROMEO

Kállai Ferenc hetvenöt éves október 4-én. Romeo volt a Belvárosi Színházban ötvenöt éve, de a színházi közemlékezet nem feledte el a húszéves ifjú jóképűségnél angyalibb külsejét. Fölemlegetik azóta is színházi szerelmesnek született érzékeny szépségét. Olyannyira megragadó lett volna a híres szerepben, hogy nemzedékeken átível híre?

Kállai Ferenc (Romeo) *és Fényes* ***Alice (Júlia) a Nemzeti Színház 1946-os előadásában***

Négy-öt másik ok is fölhozható magyarázatul.

Kállai veronai ifja volt a háború utáni első lángolószívű-lángolószavú halálba tüstént-kedő Romeo.

Kállai volt az első magánszínházi Romeo, lévén Shakespeare darabja a Nemzeti tulajdona. Klasszikusok kizárólagosan itt lehettek műsoron. Kiváltságáról a színház csak kivételesen, csak nehézkesen mondott le. Igaz: nem is nagyon szorongatták a magánszínházak a Nemzetit műsordarabjaiért. Más volt a képzettség, más volt a játékmodor, más volt a közönség itt és ott. A modernista Bárdos Artúr, aki pályakezdetein a Nyugat képzőművészeti és színikritikusaként harcolt a modern színházért, megrendezte ugyan A *velencei kalmárt* a Nagymező utcában, de nem minden szereposztási gyötrődés nélkül gyürkőzött neki *a Romeo* próbáinak. Gáspár Margit *Új Isten Thébában* című politikai szatírája a Belvárosiban telt házas telitalálat a sanyarú színiévadban. Háromszázas sorozat-előadás. Közben Bárdos próbálja *a Romeót* Kállai Ferenccel - akinek a Gáspár-darab Orinja első szerelmes szerepe - a partnere Szőke Éva, vele tűzné ki Bárdos a veronai szerelmes darabot, végül a Kolozsvárról jött vígszínházi üdvöske, a Romeójánál hét évvel idősebb Fényes Alice lesz Capulet Júlia. Gáspár Margit darabjának nem remélt politikai sikere miatt az ötvenedik előadásnál fölfüggesztik a próbákat, majd újra belefognak a Shakespeare-darab próbáiba, a századik előadásnál megint abbahagyják, és háromszáznál azért került le a műsorról a szatíra, mert Bárdos elunja az en suite-előadásokat, izgul Romeójáért és legújabb, egyben utolsó fölfedezettjéért, Kállai Ferencért. Telt házas előadásoknál leveszik a műsorról. Greguss Zoltán főszereplésével körbeutazza az országot. Karádi Béla előremegy: megrendezi a Belvárosi másolatát, kezdve Pécstől, ahol akkor Halasi Iván az igazgató. Greguss leérkezik a premierre, és beáll a darabba. A pécsi *Új Isten* érdekessége, hogy a szerelmes Orin szerepét itt egy kiugrott hadapród játssza: Malonyay Dezső.

Az újra megkezdett próbák alkalmával Bárdos kicseréli a fordítást. Szereplői újratanulhatják most már Kosztolányi szövegét.

Bárdos nagy színészfölfedező hírében áll. Felfedezi a húszéves Kállait. Meglátja benne az eszményi Romeót. Bárdos színészfelfedezéséhez hozzá kell tenni: soha nem látta Kállait színpadon. A színház folyosóján látta meg. A nemzeti fűtetlen lépcsőházában, amikor Bárdosnak a többi pesti színigazgatóval együtt ott volt irodája az egyik öltözőben. Kállai láttán megdobbant Bárdos rendezőszíve. Helyben leszerződtette a Belvárosihoz a fiút, aki a Both Béla igazgatta Szabad Színház tagja volt akkor.

Kállai 1943-ban érettségizett a Rákóczi Felső Kereskedelmiben. Felveszik a Színművészeti Akadémiára. Három hónapot elvégez. Elviszik munkaszolgálatra, ahonnan két hét után megszökik. 1945 januárjában egy újsághirdetésre elmegy a Damjanich utca 4. szám alá: ide kértek jelentkezni valamennyi művészeti főiskolai hallgatót. Elszaval egy verset, mire Both Béla leszerződteti a Szabad Színházhoz. A forrongó fiatal színháziak a Városliget peremén, az elhagyott Feld-féle Erzsébetvárosi Színházban adják Toller *Géprombolók-ját és* Brecht *Koldusoperáját. (A Géprombolók* főpróbájáról kihívja két nyomozó a színész-noviciust, el akarják vinni, mivel a névazonosság okán összecserélték Kállay Ferenc nyilas hírű színésszel, aki a Rózsahegyi-iskolából szerződött Horváth Árpádhoz, Debrecenbe. Beszélték, hogy a Hungarista Párttól kapott húszezer pengővel készült átvenni Pünkösti Andor elárvult Madách Színházát.)

Feldék visszafoglalják a városligeti földet.

A szabad színházasok bemennek a Magyar Színházba, amelyet éppen most keresztelt a kulturális kormányzat Pesti Magyar Színházra, csak hogy nagyobb legyen a zűrzavar. Pesti Magyar Színháznak ugyanis a Nemzetit hívták 1837-1841 között.

Kállai játszik a Naszreddin Hodzsa kalandjait elbeszélő A *csendháborítóban*, és szerepel neve a Bajor Gizi főszerepelte A *néma levente* plakátjának legalján ajtónállóként. Ezenközben jár a Főiskolára. S ebben az időben szerződteti külsejét Bárdos, akinél 1948-ig tag.

A könnyű préda című, Szép Ernő fordította, Bárdos rendezte, meg nem térült befektetésű kereskedelmi darabban Kállai Peter Martineau, ifjú hegedűművész-növendék, és ő a férfi főszereplő Deval *Fehér* szobájában. Ez *a Romeo és Júlia* bulvárvígjátékban elbeszélve. Első felvonásában Kiss Manyi és Kállai a pesti Bolero vendéglő főpincérének, Nádler Lajosnak tálalásában a következő menüt eszi végig a kiéhezett város közönsége előtt: kaviár pirított vajas kenyérrel, göngyölt csuka szarvasgombával, vaddisznó magyarosan, spárga holland módra, libamáj vörösborban salátával, crepe Suzette, eper, feketekávé. Manhattan cocktail, vodka, Pommery 1915. Mindezt Jacques Deval szabatos elő-írásai szerint. Mindössze azonban csak kilencszer ették végig a vacsorát, mert a darab tizedik előadására már nem volt néző. 1946. november 17-én délelőtti előadáson került sor a jubileumi matinéra. Kállai a gáladélelőttön Fényes Alice-szal párjelenetet ad elő *a Romeo és* Júliából. A kormány, a főváros és a művészeti testületek képviselői köszöntötték a Belvárosi Színházat. Két év múlva, 1948. október 21-én Bárdos érvényes útlevéllel Amerikába utazik.

Romeót ez már nem érinti. Márciusban premierje volt: az Erskine Caldwell regényéből dramatizált *Dohányföldek-ben*, a Nemzeti Kamarájában. Major meghívta vendégszereplésre. S mert a próbajáték nem mutatott különösebb eredményt: leszerződtette.

Romeo 1948-tól, tehát ötvenkét éve a Nemzeti tagja.

Eljátszotta kezdetekben az összes szerelmes szerepet. Csongor királyfit, Valére-t, Damist. Volt rajta szőke paróka is, hogy azért ne hasson annyira jóképűnek, az nem dívott az 50-es években. Kevés színész kívánja mindezen szerelmes szerepeket. Kivé-vén, ha nem osztják rá. A színháztörténet nem valószínű, hogy tud olyan nagy művész-ről, akinek leghíresebb alakítása Moliére Damisa volt. Kállait többnyire jellemszerepekben mutogatta színháza. Lavrenyov *Amerika hangja* című antiimperialista színművé-ben tarka nyakkendőben, kockás zakóban hangoskodó svihák, Percy Buttlerjeként (1950) meghökkentő volt maszk mögé rejtetten, a kézenfekvő szerepkört átlépve valami egészen mást, dinamikus torzportrét csikart ki belőle Várkonyi Zoltán. Pedig akkor már jó úton járatták. Pártos Géza odalökte Ladomerszky Margit dunnányi keblei közé *az Erdő* orosz strigójaként (1948), és megkapta Gellért Endrétől is legtalálóbb szerepét: Noszty Ferit (1950). Jóképűségét a színház társadalmi leleplezésre használta. Társadalomkritikai sváda, derékslussz és izzó tekintet. A sematizmusnak bélyegzett években Noszty Feri cseppet sem volt sematikus. Vonzás és taszítás között a jó hamisítót nem ítélte el a rendezés. A véleményformálást átengedte a nézőknek.

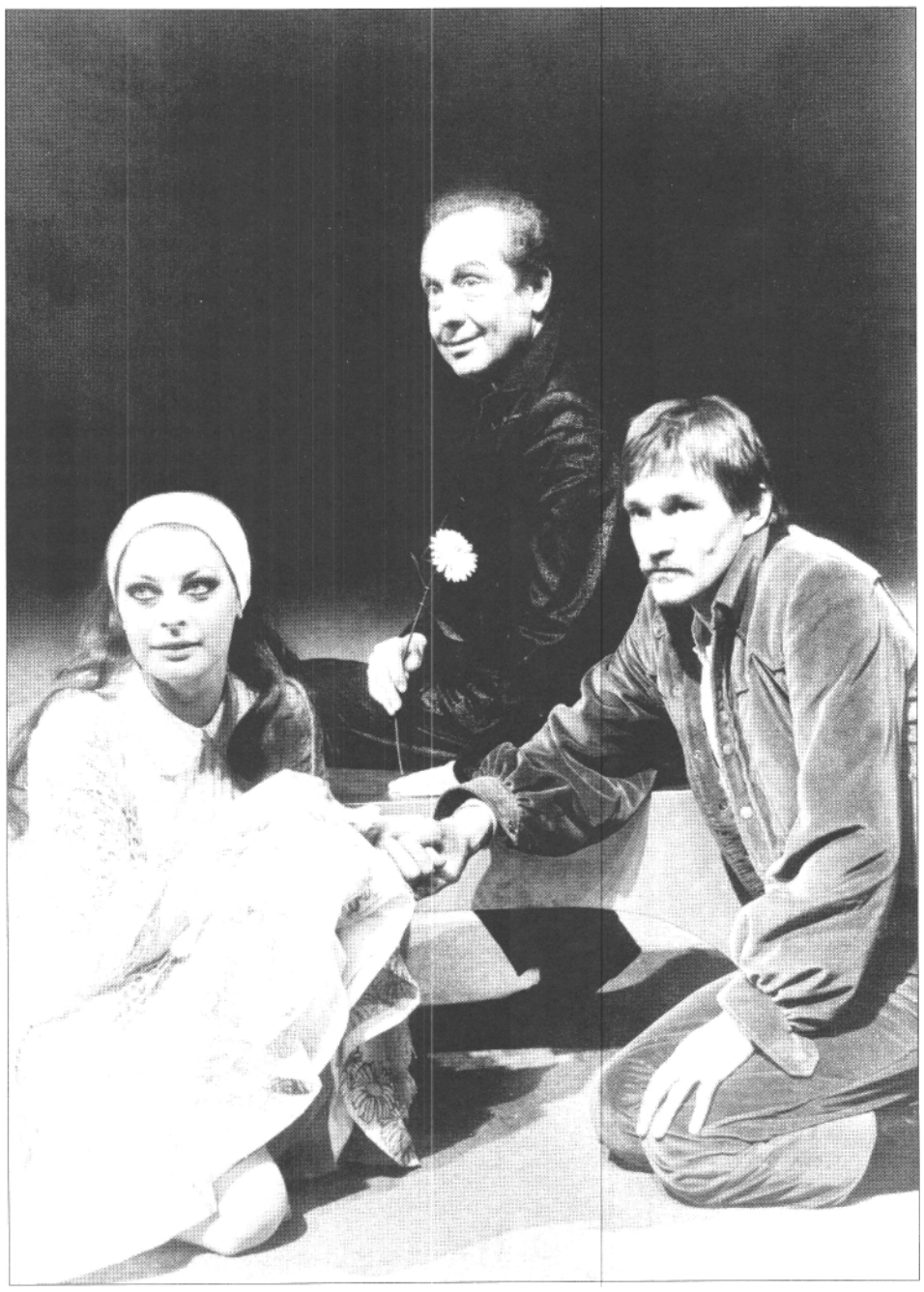

Ronyecz Mária (Margit), Kállai Ferenc (Mephisto) és Cserhalmi *György (Faust) a Nemzeti* ***Színház 1977-es előadásában*** *(A* ***felvételek az OSZMI fotóarchívumából valók)***

Változatos szerepeken nevelődött föl Romeo. Sokoldalú alkalmat kapott megfeszíteni képességeit. *A Dohányon vett* kapitányban *ő* játszotta Puskin négerét (1949). Tehát még operettbonviván is volt egy alkalommal. Csak Romeo nem volt többé. Úgy értve, hogy nem játszhatta el még egyszer Shakespeare Romeóját szöveg szerint. De Romeónak tudhatta mindvégig magát. Romeo lehetett Aenobarbusként is, amikor szembeszökően nyilvánvalóvá vált színészi nagysága. Major mellett ültem asszisztensként *a Szentiványéji álom* próbáin (1960), Kállai Oberont próbálta. Major egyszer csak rácsodálkozott: milyen nagy színész ez! Értetlenkedtem, ellenvetni nem merészeltem, persze. Hogy ki a nagy színész? Kállai? Úgy tudtam addig - sznob zöldfülű -, hogy a nagy színész Somlay meg Timár József. Onnantól nagyon figyeltem, igaza van-e Majornak, tényleg akkora nagy színész-e a Kállai Ferenc. S igaza volt. Nagy színész lett rendezői szerelmesen hittek benne, hogy nagy színésszé nevelődik.

Bárdos ráhibázott Kállaira. Külsejét szerződtette első látásra, holott jól tudta: Montague Romeo több csinos pofánál, karcsú deréknál, feszes comboknál. Romeo hevülékenység. Izzani tudás. Sóvárság. Kiolthatatlan vágy és étvágy. Romeo az lehet, akinek pillantásától tüzet fog még az abált szalonna erotikájú újságírónő is.

Kállai szerelmesszínész. Születése hetvenötödik évfordulóján nem írható le róla, hogy szerelmesszínész *volt.* Jelen idejű a szerepköre. A szerelmesszínész nem életkor függvénye, hanem a szeretni tudásé. Lehet derekának bősége falstaffi. Lehet életismerete pandarusi. Hiúsága jourdaini. A szíve veronai. Tüzet fogó belehabarodási képessége. Szerelmi étvágya Romeóé.

Óviák az istenek libidóját!

MOLNÁR GÁL PÉTER

A WAGNER-RING BAYREUTHBAN

„Eskü és jog ennyi?"

Kim Begley (Loge) és Günter von Kannen (Alberich) A Rajna kincsében

Az új évezred Ring-tetralógiájaként hirdette meg Wolfgang Wagner A *nibelung gyűrűjé*nek idei fölújítását, amelyet karmesterként Giuseppe Sinopoli, rendezőként Jürgen Flimm jegyez. A kérdés nemcsak az, milyen az előadás, hanem az is, meddig tart „új Bayreuth" - és mikor jön a „legújabb". Wolfgang Wagner, a konok aggastyán, aki elmúlt nyolcvan, bejelentette, hogy két év múlva visszavonul. Utódlása körül máris nagy az acsarkodás. Könnyen lehet, hogy kiterjedt családja széthordja az örökséget. Nagy kár lenne. Wolfgang Wagner rossz operarendező, de jeles színházi ember, aki fivérével, a korán elhunyt reformista rendezővel, Wielanddal megteremtette és azóta is fenntartja a Richard Wagner-i Gesamtkunstwerk szellemét. Ez állandó kétfrontos harcot jelent az „úgy játsszuk, ahogy R. W. elképzelte" baromsága és a „hagyjuk a fenébe az ostoba tradíciókat" kóklerkedése ellen. Vajon megmarad-e a „Zöld domb" élő, *tehát* megújuló színházi műhelynek, vagy eljön Bayreuth alkonya? A ravasz unoka mintha ezt a kérdést is belekalkulálta volna nagyapja reprezentatív főművének mostani előadásába, föltehetően az utolsó Ring-produkcióba, amely a fennhatósága alatt készült.

A bayreuthi *Ringek* antitézisszerűen követik egymást; a társadalmi-politikai elemzést mitologizáló váltja föl s viszont. A vízválasztónak bizonyult Boulez-Chéreau-értelmezés (ezt csak videón láttam) máig megkerülhetetlen. Ettől kezdve személyes élményem van a fölújítások dialektikájáról: Peter Hall (Solti György által menet közben elhagyatva) visszatért a mesemítoszhoz, Harry Kupfer (Barenboimmal) Csernobil katasztrófáját képzettársította a Walhallához, a legutóbbi Kirchner-Rosalie kettős (James Levine dirigált) art-deco kiállítási tárgyként prezentálta a művet.

Mi jöhet még? Sokak szerint végesek az értelmezési lehetőségek. Flimm mintha összekapcsolná Chéreau-t és Kupfert: megnézi, mi lett az ipari forradalom meggazdagodott kapitalista arisztokratáiból, ha tetszik, a vadkapitalizmusból egy törvényileg szabályozottabb, mondhatni, demokratizált, de lényege szerint ugyanolyan profitorientált közegben. Ez a mai környezetbe koncipiált, demitologizáló értelmezés egyáltalán nem Wagner-idegen, lévén a mű mítoszértelmezése maga is erősen ideologikus - erre vonatkozóan a szerző 1848 és 1851 között Zürichben keletkezett írásait szokták idézni. Chéreau, amikor a XIX. század reprezentatív figuráival - „a pénz isteneivel" és egyszersmind egy Buddenbrook-típusú család tagjaival - azonosította *a Ring* szereplőit, tulajdonképp a mű belső lényegét érvényesítette: szinkronba hozta Wagner forradalmi korszakának antikapitalizmusát a színházi kortársely-

vel, vagyis azzal, hogy a jelentős alkotások a saját korukat fejezik ki. Ehhez képest Flimm nem tett mást, mint előreugrott egy évszázadot, megkeresve Wagner korrespondenciáját a mi korunkhoz.

A rendező - Erich Wonder díszlettervezővel és Florence von Gerkan jelmeztervezővel - hangsúlyozottan modern miliőbe ágyazza a mitologizáló elemeket. A tárgyi anakronizmusok - Wotan dárdája és a Nothung, a szent kard versus mobiltelefon és Sieglinde puskája - a reflektív színházi köznyelv ábécéskönyvének első leckéjéhez tartoznak; általuk teremtődik termékeny feszültség a drámai idősíkok között. Mindjárt A *Rajna kincse* elején emblematikus gesztus, ahogy Wotan kiveszi a dárdát *a tokjából*. A mitológiai őskőrisből készült, a rávésett szerződések által a törvényesség és a jog szimbólumát képező dárda mint műtárgy ebben a kitüntetett pillanatban magába sűríti a múltat és a jelent; a mítosz és a hétköznapi realitás itt átfedi, mintegy indokolja, megmagyarázza egymást, hogy aztán ettől kezdve ne kelljen fennakadnunk a középkori páncél és a nibelungokhoz vezető lift vagy a sárkánykígyóvá lett óriás és az acél-üveg gibichung-irodaház kettősségén. Legalább közepesen fejlett színházi kultúrában ez konvenció - közmegegyezés - kérdése.

Ebből a szemszögből minden nehézség nélkül elfogadható, hogy Wotan egy olyan, családi kapcsolatokra épülő vállalkozás feje, amely saját hatalmának készül részint emlékművet, részint gazdasági hátteret állítani. Ez a Walhalla. *A Rajna kincse* voltaképp egy építkezés felvonulási területén berendezett főhadiszálláson, amolyan építésvezetői irodában játszódik. A távolból látszik a csaknem kész *székház* - makettjét büszkén mutogatja Wotan tervező-főépítésvezető -, körülötte ipari táj. Az isteni agytröszt tervrajzok, fóliába csomagolt bútorok között próbál szót érteni a kivitelezőkkel: az óriás Fasolttal és Fafnerral. Fricka az éjszakai műszak hamutartóit és papírpoharait takarítja el, Donner és Froh dobozos sörrel enyhíti másnaposságát. Végül a család ügyvédjére bízzák a vita megoldását; Loge és Wotan liftbe száll, hogy Alberich föld alatti aranyműves-manufaktúrájából, ahol a Rajna elrabolt kincsét ötvözik ékszerekké a szkafanderes nibelungok, megszerezze az óriások kifizetésére elegendő aranyat.

Itt kezdődik tehát a mesei elemekkel ötvözött modern hanyatlástörténet, amely majd a szerződésszegő isteni vállalkozó, Wotan és a Walhalla bukásával ér véget. Kétségtelen, hogy a borotvaélen való táncolás művészete kell ahhoz, hogy a mesemitológiát össze lehessen hozni a társadalomszociológiával, s úgy, hogy az irónia ne magát a művet, csak a mű köré épített múzeumi vitrint törje össze. Flimmnek mindehhez rendelkezésére áll a világ leggördülékenyebb színpadi gépezete és - elvileg - az elképzeléseit optimálisan megvalósító énekes-színészi gárda.

A négy este kétségtelenül rendezői következetességről tanúskodik. A visszatérő vizuális motívumok, szcenikai gesztusok mint-egy gondolati rendszert alkotnak, átszövik a teljes tetralógiát, ha nem is olyan gazdagon, mint a wagneri témák (főmotívumok) a zenét. *A Rajna kincse* ebből a szempontból még csak az előeste; itt kell megszoknunk a hétköznapi realizmus és a mitológiai utalások ötvözetét. A tűz félistene, Loge például úgy szalad le az építkezési állványról, hogy jöttét a korláton végigfutó tűzcsóva kíséri, a zenei futamnak megfelelően. Alberich, a kincsből meggazdagodott törpe nibelung irodai bőrgarnitúrája előtt pöffeszkedve borítja le magát a finom ötvösmunka „ködkendővel", és íróasztala alatt csakugyan köddé válik egy süllyesztőben. Az istenek - Wotan kivételével, ami ellentmond a szövegkönyvnek

csakugyan föltűnően megöregszenek, szakálluk nő, bottal totyognak, ahogy a fiatalság almáskertjét elzárják előlük a Freiát zálog-ként fogságban tartó óriások; aztán a zárlat föloldásakor hirtelen visszafiatalodnak, Donner egyenesen almát rágcsálva vonul be a Walhallába. Az óriások ipari vágányon szállítják el az aranyukat, a titokzatos Erda, a földanya pedig egészen egyszerű, szürke ruhában jelenik meg, de amikor Wotan megragadja, gond nélkül „szerteoszlik", csak a ruha marad utána.

Az „előeste" végén, amikor az istenek elindulnak a távoli Walhalla-székház felé, Wotan egy pillanatra még visszanéz a mögöttük settenkedő két illetéktelen nibelungra, Alberichre és Mimére; ettől kezdve Flimm gyakran odarendezi majd a jelenetek végére a cselekmény folyamatosságát jelző, a szálakat összekötő szereplőket, például az események után egyre inkább csak inkognitós Vándorként kullogó Wotant.

A walkür Hundingja és Sieglindéje amolyan nyári villában lakik: a kőrisfát égig nyú-

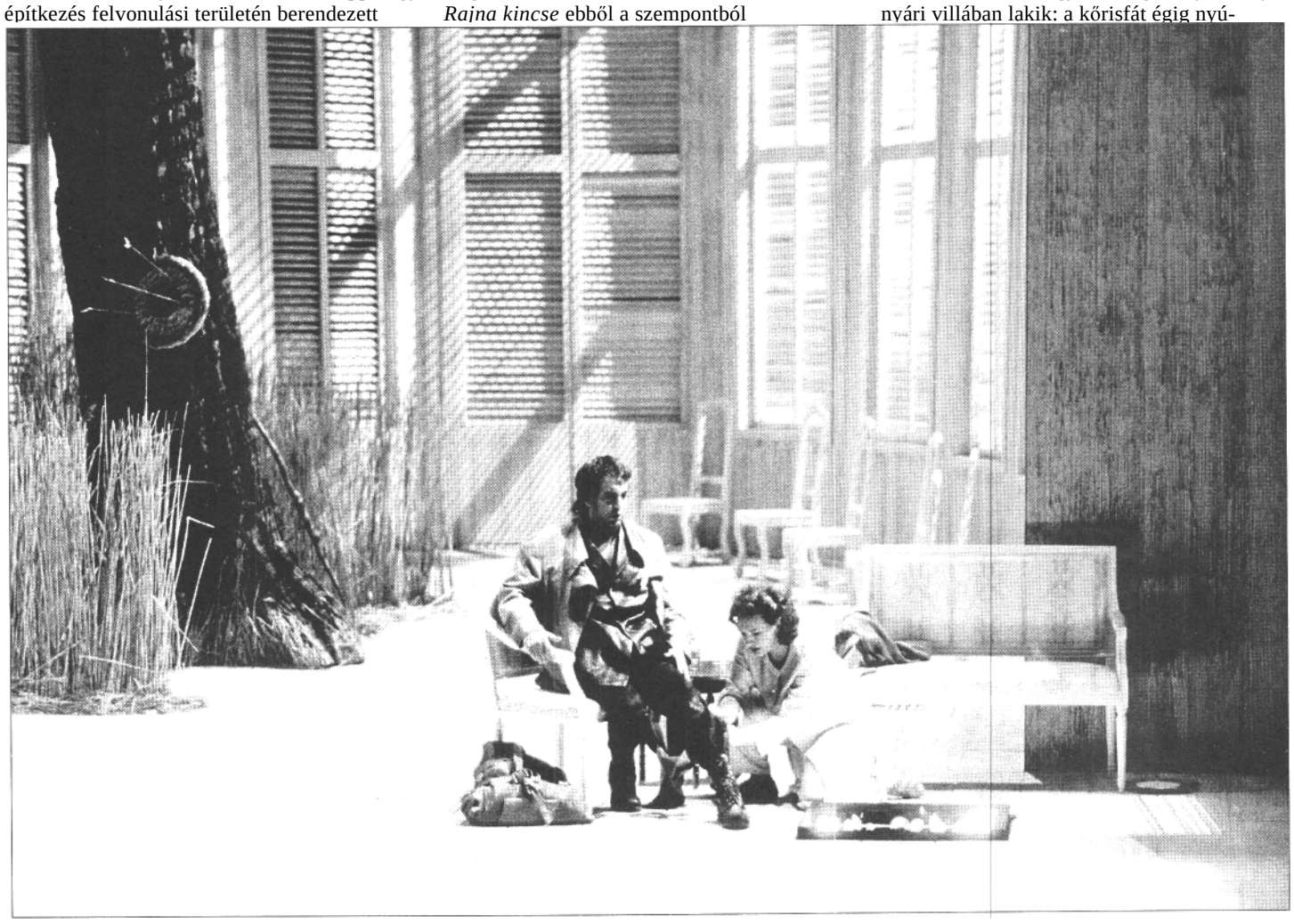

Waltraud Meier (Sieglinde) és Plácido Domingo (Siegmund) A walkürben

ló zsalugáterek veszik körül, a formatervezett szobabelsőben harmóniába kerül egy-mással a (mű)nádas és a magas támlás, fehér székekből álló, elegáns garnitúra. A vacsorát damasztabrosszal, porcelánkészlettel tálalják guruló asztalon. Siegmund fára akasztható dart alatt fedezi föl az elrejtett szent kardot, és a testvérszerelem apoteózisában oldaltáskaként hajtogatott turistaplédjét teríti kettőjükre. Wotan a Walhalla-irodabelsőben fogadja az üzletasszonnyá kikupálódott Frickát. A családvédelmi programért felelős szakminiszter asszony vörös dossziéból veszi elő a Hunding-Siegmund párviadal kimenetelére vonatkozó, Brünnhildének kiszignált intézkedési tervet, amellyel ő, mármint Fricka, mélyen nem ért egyet. A defenzívába szorult Wotan végül az antifeminista, fekete bőrszerkós Brünnhilde minden tiltakozása ellenére fölaprítja az iratmegsemmisítőben az ominózus iratot. A gyanakvó Fricka személyesen is megjelenik a viadal színhelyén, hogy tanúja legyen nehezen kicsikart győzelmének Wotan fölött. Brünnhilde megbüntetésére a Walhalla páncélozott katonai tornatermében kerül sor, ahol a walkürök kaszkadőr-kommandója halomba hordja a végeláthatatlan sorban vonuló halott hősöktől elszedett kardokat és sisakokat.

Ideje - és éppen itt, A walkürnél -, hogy az előadás eddig vizuálisan ismertetett szcenikai keretébe belépjen az énekes-színész, hiszen mindazt, ami „rendezőileg" történik, ő hitelesíti vagy diszkreditálja. Érdemes a csúcsminőséggel, Plácido Domingo Siegmundjával és Waltraud Meier Sieglindéjével kezdeni. Domingóval kapcsolatban két előzetes skrupulus támasztható: túl van a fénykorán, és nem az a kimondott Wagner-tenor. Utóbbival nem tudok mit kezdeni; részint láttam már Siegmundként a Milánói Scalában, tehát nem volt meglepetés kivételes intelligenciája, amellyel szólamát kezeli, másrészt Wagnerben sem kedvelem az ugató tenorokat. Domingo kantilénát énekel, rendkívül kiegyenlítetten és stílszerűen, talán csak az első finálé csúcshangjainál feszítettebben a kelleténél; ennyit a túlhaladott fénykorról. Meier sem az a kifejezett kezdő, de nem sikerült rajtakapnom vokális hanyatláson, ellenkezőleg, lenyűgözött az olykor szinte mezzo színezetű hang csodálatos tömörsége és egyneműsége, amely minden regiszterben egyenletes dinamikával és magával ragadóan szól. Ami pedig kettőjük összjátékát illeti, nyugodtan nevezhetem őket ideális páros-nak. Duplán túl vannak már a Siegmund-Sieglinde koron, de külső-belső meg-jelenésük, jelenlétük intenzitása ezt maximálisan feledteti.

Domingo Siegmundjában elsődleges az őzöttség, van benne valami a születésétől hontalan vagabund emblematikus katasztrófájából. Ahogy „terepre öltözve", bakancsban, oldaltáskává alakítható plédjével holtfáradtan beesik, le-lehajol fölszakított nadrágja takarta sebéhez - amíg Sieglinde el nem lát-ja zsebkendő-tamponnal -, abban az örök ki-vetett törvényenkívülisége ötvöződik gyermeki elesettséggel. Meier rövid hajú Sieglindéje kényelmes-pantallós, pizsamaszerű otthonkájában merőben modern házasságban élő polgári feleség a felső középosztályból. Délutáni szieszt ját tölti, míg férje vadászik, de a biztonság kedvéért a pamlaghoz támasztja a puskát, és föl is kapja, amikor az erdei nyaraló körüli viharban gyanús zajra lesz figyelmes. Az énekesnő megjelenítőképességei rendkívüliek: játékában teljes belső folyamatok és lélektani nüanszok kerülnek szinkronba; az agitatív mozgásban föloldódó feszültség a kezdeti gyanakvástól elvezet az eksztatikus szenvedélyig, és Meier mindezt olyan természetesen csinálja, fölfokozott Wagner-akkordokkal a „hátában", mintha csak Csehovot játszana.

A walkür második felvonása kezdi kibontakoztatni a tetralógia előadásának gondolati ívét. A kimerült Siegmund alkalmi saroglyán húzza maga után a legyöngült Sieglindét, aki az egész felvonást ájulat és önkívület között tölti. Brünnhilde, aki a Walhallába invitálja Siegmundot, fokozatosan páncélba öltözteti és már-már elindítja a férfit, de az visszavisszatér hagymázas szerelméhez, és amikor kiderül, hogy nem viheti magával, lehányja magáról a vértezetet. Így pillanatra összefogódznak hárman, akik szolidaritást vállalnak egymás iránt, és akiken nemsokára egymástól elszakítva telik be a sors - gyönyörű kép. A következő is az. Wotan és az általa halálra sújtott, haldokló Siegmund keze megindul egymás felé, apa és fia kinyújtott mutatóujja érinti egymást, mint Michelangelo sixtusi freskóján, csak itt nem az életet, hanem a halált sugározza át. Soha nem láttam így kiteljesedni a wagneri „hősmítosz" emberi di-

Gabriele Schnaut (Brünnhilde) és Wolfgang Schmidt (Siegfried) a Siegfriedben

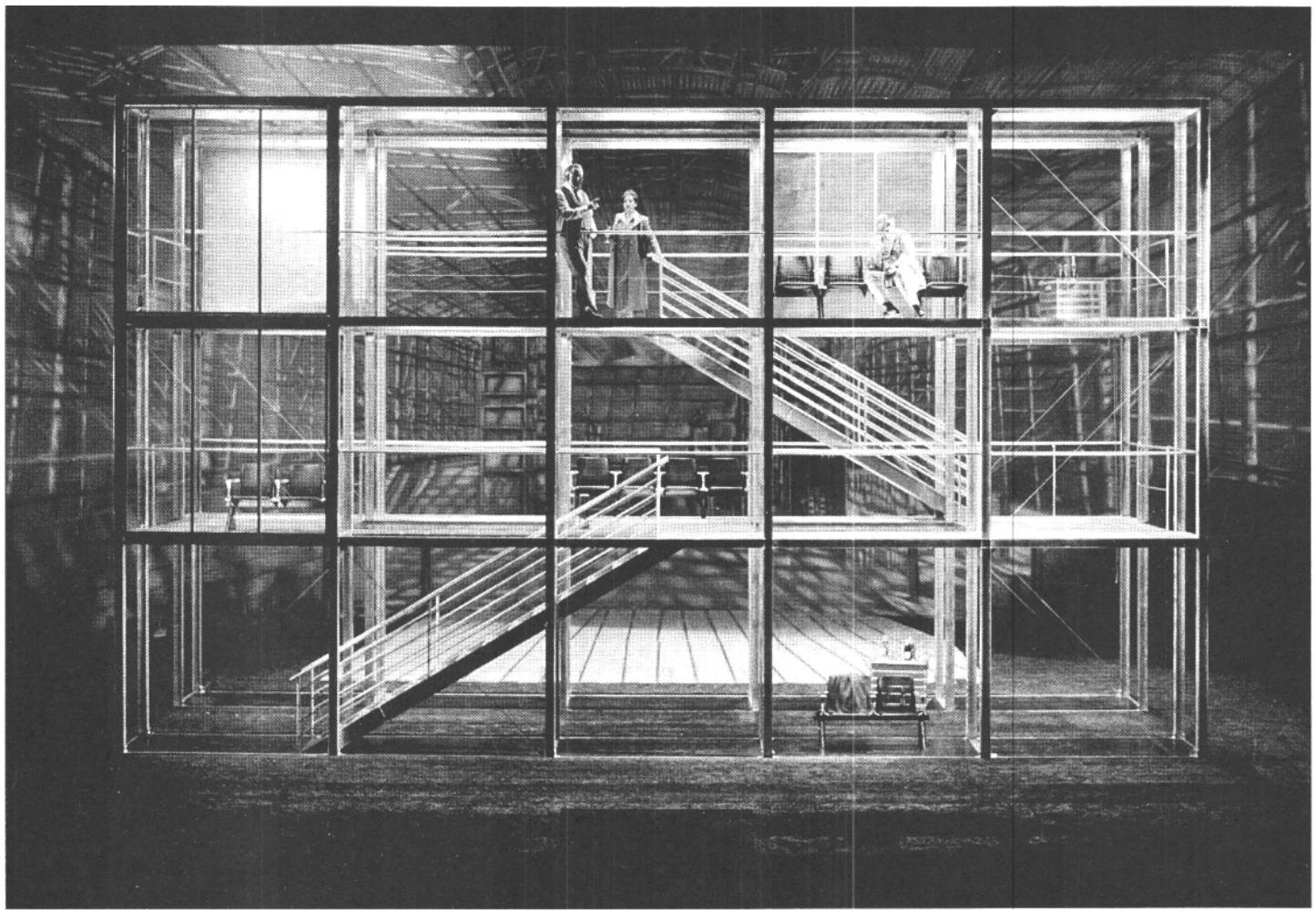

A gibichungok irodaháza Az istenek alkonyában

menzióját. És a harmadik felvonásban ugyanilyen kitüntetett pillanat, amikor a kommandósból lefokozott Brünnhilde - Gabriele Schnaut itt kiváló -hálóingszerű fehér ruhában, fehér papucscipőben önmaga számára is ismeretlen női mivoltával ismerkedik. A tűzelzárásra ítélt lány körül maga a Walhalla-tornacsarnok falai zárulnak össze fenyegető méltósággal.

A Siegfriedtől kezdve nyomon követhető a pusztulás. A Walhalla felépülésének ára a világ szétesése. Mime és Siegfried a lepusztult Hunding-villában lakik, majd a szabadító kalandja után megnősült hős ugyanide, szülei elporladt lakásába költözik vissza Brünnhildével. A kőrist előbb hajlottan, később derékba törten látjuk, a végén csupán odvas csonkját öntözik hosszú szárú, olvasztókanálra emlékeztető szerszámaikkal a végzet szálait fonó nomák. Az irányító szerepét végképp elvesztő Wotan mint Vándor kétségbeesetten igyekszik mindenütt jelen lenni - oldalról besündörögve tenyerét dörzsöli, amikor Siegfriednek sikerül újrakovácsolnia a Nothungot -, de lassan kikopik a cselekményből. És nem tud válaszolni, amikor Érda az egész történetet visszamenőleg számon kérve megkérdezi tőle: „Az, ki őre volt / esküszónak, jognak, / eskü és jog ennyi néki?" *(Blum Tamás fordítása)* Itt nyilvánvalóvá válik, hogy Flimm értelmezésében a *Ring* tragikus hőse az egyszerre vétkes és áldozat Wotan, aki megszegte a szerződéseket, és nem tudta megvédeni a törvények rendjét. Alan Titus megkapó elégikus erővel abszolválja a szerepet, lemondó jelenléte az egyre elveszettebb sőt némi öniróniával egészül ki, abban például, ahogy örülni tud az apró részgyőzelmeknek, mondjuk, a Siegfried útját mutató kismadár röptetésének. A vége felé érzelgőssé vált, megtört halandót játszik: amikor Siegfried eltöri a dárdáját, és meglehetős arroganciával bánik vele (ahogy egy Siegfriedhez illik), a törött dárdadarabokkal a kezében átöleli meglepett „unokáját".

A Siegfried-Brünnhilde páros alakítói elmaradnak a Siegmund-Sieglinde kettős mögött. Wolfgang Schmidt az utóbbi időben megszokott, deheroizált Siegfriedet játssza, az ideális pozitív hős helyett a nagy gyereket, csakhogy erre pszichofizikailag születni kell. Schmidt a tüskés hajú, mokány vasgyúrót erőlteti egy munkáskülsejű egyén képében, nem is rosszul, de túl piknikus hozzá, és alkatilag képtelen a természet erős és vidám fiában fölvillantani a későbbi vonzó férfit. Hangja éppoly szertelen, mint a megjelenése, túl élesen, túl darabosan frazeál, még ha netán ez kell is egy Siegfriedhez. Gabriele Schnaut nőnek kevésbé illúziókeltő, mint kommandóparancsnoknak, noha a hosszú alvás alatt hosszú szőke hajat növeszt. Kissé drabálisnak hat vokálisan is, és nehezen birkózik néhány csúcshanggal. Legfőképpen a szenvedély vivőereje hiányzik belőle, ezért éppen a drámai forrpontokon marad adós, sajnálatos módon beleértve Az *istenek alkonya* finináléját.

Igy aztán *a* Siegfriedtől kezdve kissé leválnak a játékról a rendezői trükkök. Inkább mulatságos, mint megható, hogy Siegfried állandóan magával cipel egy vulkánfiber bőröndöt, benne őrzött ereklyéivel: a Nothung-darabokkal, melyeket anyja selyemsáljába csavarva tart. Vicces, hogy Alberich asztalkával, termosszal, steppelt takaróval lekempingel a sárkánnyá vált Fafner barlangja elé, sőt magával hozza rövidnadrágos iskolás fiát is, a tankönyveiből magoló, ijedős kis Hagent (gondolom én), aki majd Siegfried gyilkosa lesz Az *istenek alkonyában*. A gyerek felnövekedvén a gibichung-konszern résztulajdonosaként egy emeletes, csupa üveg irodaházban, irodistáktól és titkárnőktől körülvéve szövögeti nagyra törő álmait. A nagy halak megeszik a kis halakat, kommentálhatjuk az eseményeket a marxi fölfogás értelmében, ahogy a Walhalla-birodalom hanyatlásával párhuzamosan teret nyernek a gibichungok. Az erőfölény már csak azért is kétségtelen, mert John Tomlinson Hagenje igazi kapitalista cápa, félelmetes és monumentális, úgy látszik, megtanulta a leckét Günter von Kannen ugyancsak formátumos Alberichjétől, aki mintegy álmában sarkallja a végső tettre megingott fiát.

Persze, tudjuk, hogy hiába. A végzetes gyűrű visszakerül az egybeszabott fürdőruhás, csinos rajnai sellőkhöz, a folyó mélyére, a Walhalla eltűnik a tűzfüggöny-tüll mögött, s a legvégére a semmiből előkerül egy talpig páncélos kisfiú, aki nem lehet más, mint az ártatlanság s főleg a megváltás jelképe.

Ha nem is a legmélyebb, legfilozofikusabb, de kétségkívül működőképes *Ring-ér*telmezés, amely a magas szakmai színvonalnak köszönhetően helyenként eléri saját opti-

KOLTAI TAMÁS

KEREKES LÁSZLÓ 1961-2000

MEGŐRZŐDŐ PILLANTÁSOK

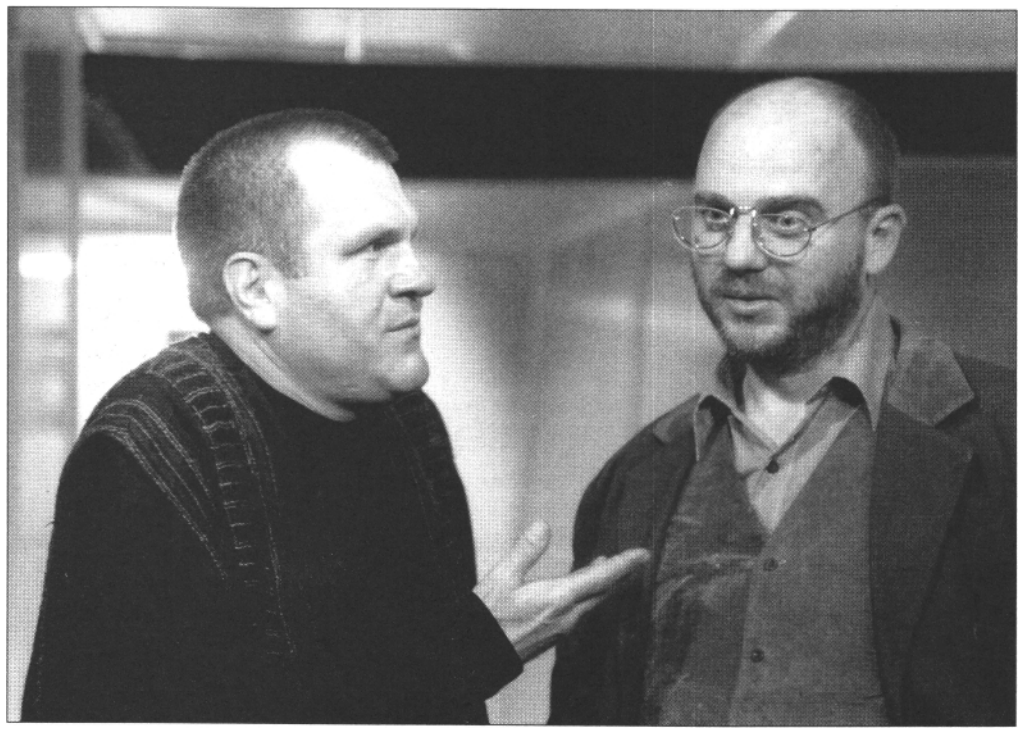

Kerekes László Gazsó Györggyel A viszontlátás trilógiája nyíregyházi előadásában (Csutkai Csaba felvétele)

Ezt a legnehezebb elhinni. Amikor valaki így megy el, fiatalon, váratlanul, figyelmeztetés nélkül. Hogy harminckilenc évesen egyszer csak se szó, se beszéd megáll a szíve. (Es még ezt nevezik természetes halálnak!) Elkezdődik egy rendes nyári nap, és azzal a döbbenettel ér véget, hogy nincs többé Kerekes Laci. Nincs többé az ő Ványa bácsija se, Mitche (A *vágy villamosa)*, Pálja *(Kék róka)*, Ivan Ivanovicsa (A *mandátum)* - hogy csak az utolsóvá lett szerepeit említsem Nyíregyházáról, illetve a Madách Színházból.

Tizennyolc éves, kedves, gátlásos püspökladányi gyerek volt, amikor felvették a Főiskolára. Legfiatalabb fiúként abba a jól jegyzett osztályba járt, amelynek az lett a neve, hogy Hirtling-Funtek-Mácsai. A társak egy részének hamar beindult a szekér a fővárosban, Kerekes viszont Zalaegerszegre szerződött diplomaosztás után, hogy Ruszt József-nél tanuljon tovább. A Hevesi Sándor Szín-házban töltött hat évad a csendes szakmai gyarapodás időszaka volt. Akkoriban ritkán kapott nagy szerepet, de részt vett fontos elő-adásokban, melyeket utólag büszkén és szeretettel emlegetett *(Húsvét, Jeruzsálem pusztulása, Egmont).*

Pályakezdő létére már Zalaegerszegen sem volt elsikkadó típus. Ha csak öt perc és öt mondat erejéig jelent meg a színen, akkor is észre kellett venni őt. (En például A *zöld kakadu* című, már nem tudom, micsoda láttán jegyeztem meg magamnak.) Amikor nagy szerepben tették próbára - később, a rusztalanság idején -, olyankor színészi erejével és akarásával tűnt ki a talán kevésbé ambiciózus alkotótársak közül *(Tartuffe, A szerelem és a halál játéka).* Harminc felé közelítve - s megelégelve a megelégelendőket a Hevesi Sándor Színházban - Szolnokra távozott. Ott két év alatt mindössze egyetlen érdemi találkozása volt, történetesen Jim O'Connorral, a régi ismerőssel. Tennessee Williams *Üvegfigurák* című darabjának e hősét ugyanis már Zalaegerszegen is eljátszotta. (Megduplázott előtanulmány a későbbi nyíregyházi feladat-hoz, Mitch megformálásához.)

1993-ban csatlakozott a Móricz Zsigmond Színházhoz. Az új igazgató, Verebes István hívta, s rögtön Jago szerepét bízta rá. A nyíregyházi hat év a fejlődés, az érlelődés, majd a ki- és beteljesedés időszaka lett Kerekes László színészetében. A Verebes-Mohácsi-Szász rendezői úton és a Shakespeare-Mohácsi (Jókai-Brecht-Erdman)-Csehov szerzői vonalon haladt előre és felfelé. A legutóbbi évek meghozták számára az igazán jelentős feladatokat, a komoly sikereket, az elismertséget, a Jászai Mari-díjat és a fővárosi szerződést is. Egykori osztályfőnöke, Kerényi Imre invitálta őt a Madách Színházba. Ment is, de azért képletesen kint hagyta ajtaján a Rögtön jövök!-táblát a nyíregyházi színészházban. S miközben a tavalyi évadban a körúton fellépett egy-két rövid életű stúdiószínházi produkcióban plusz a jobban alakult *Kék* rókában, ugyanakkor folyamatosan aratta a babérokat a Katonában, a Kamrában és a Bárkában a nyíregyházi remekekkel: A vágy villamosával és A *viszontlátás* trilógiájával.

Ha pályájának alakulását összevetjük az egykori osztálytársakéval - és okvetlenül eszünkbe jut megtenni, mivel a pesti barátok látványosabb karrierje egyszerre inspirálta és irritálta őt akkor megkockáztathatjuk, hogy Kerekes László szakmailag mostanra már alighanem az élre tört. Borzalmas igazságtalanság, hogy mielőtt ezt konstatáltuk volna, az ő számára már be is fejeződött a versengés. (Bizonyos értelemben végeredményt hirdettem most tehát.) Es borzalmas igazságtalanság általában, hogy vidéken dolgozó színészek nagyszerűségéről ki sem tud - a helybélieken kívül. Talán még a szűk szakmai közeg. Ha ugyan figyel.

Mint alkotó ember Kerekes nem volt egyszerű eset. Nem próbált könnyen, és nem játszott könnyedén. Technikák helyett inkább önmagához folyamodott - belsődleges színész volt. Meggyötrődött minden alakításért - kicsiért, nagyért, óriásiért egyaránt -, s ezenközben nemigen tudott szárnyakat adni a partnereknek. Emiatt könnyű lett volna nem kedvelni őt, mégsem sikerült ez senkinek. Muszáj volt szeretni. Talán szép, kényszeres őszintesége miatt, amelyet mély öniróniával viselt és kommentált. (Saját magán tudott a legharsogóbban nevetni.) Vagy mert hiányzott belőle az ártó szándék, a sandaság. Vagy csak egyszerűen azért, mert áthatóan kék szeme volt, s nem bírt hidegen nézni vele.

Azt hiszem, a szemével adta a legtöbbet a közönségnek is. Megőrződő pillantásokat hagyott a nézőkre. Aki látta A mandátumban, emlékezhet rá, amint kipislogott a fejére borult fazék alól. Vagy ahogy mint öngyilkosjelölt Ványa bácsi, összeszűkült pupillával állt a kivilágosodó csillár alatt. Meg ahogy a *Kicsengetés* Harry Windscape-jeként vigasztalanul elborult a tekintete a tanárnő kolléga szerelmi vallomása hallatán. Es ahogy Versinyinként bedugta a fejét az ajtón, s kíváncsian bekukucskált a három nővér házába. Vagy a nyíregyházi Marat/Sade-ban - (számomra) nemszeretem darab nemszeretem előadásán -, ahol az elmebetegek egyikeként naivan, ártatlanul végigcsodálkozta a játékot. Képzel-jenek el egy kietlen, sivatagos estét - amely-ben az ő fürkész, bámuló tekintete az oázis.

Alapesetben világoskék tó volt a szeme. Bárki belenézhetett a nézőtérről, s visszatükröződni láthatta minden bizonytalanságát, félszét és hátsóját. Az ősét és a csajtiét is.

STUBER ANDREA

TÁNCOLÓ NŐ AZ ÉLET

- Az istenekre, tündöklő táncosnők!... Mily élénk és kecses bevezetése tökéletesebb gondolatoknak! Kezük beszél, s a lábuk mintha írna. Micsoda pontosság rejlik e lényekben, micsoda ügyességre tudták fogni lágy erejüket! (...) Nézzétek ezt a lányt!... a legkarcsúbbat, aki a legjobban feloldódik a ragyogó pontosságban... (...)Átveszi a ritmust, és magát is átadja neki, s oly pontosan kifejezi, hogy hunyt szemmel, halláshól is pontosan láthatom. Nyomába szegődöm, újra meg új-ra rátalálok, és el nem veszthetem soha; ha meg fülemet zárva el csak nézem őt, olyannyira ritmus és zene, hogy lehetetlen nem hallanom benne a citerákat.

- Egy-két nő ezer dolgot teremt. Ezer lángot, ezer lobogó csarnokot, lugasokat, oszlopokat... Jönnek és tűnnek a képek... Gyönyörű ágak ligete, melyet állandó remegés-ben tart a zene fuvallata! (...) Az édességről álmodom, amely e találkozásokban, e szűzi formák cseréiben végtelenül megsokszorozza önmagát. A mondhatatlan kapcsolatokról, melyek a lélekben teremnek, az időegységek, az arányos testrészek fehérsége és szökkenése s e néma összhang hangsúlyai között, amelyen mintha minden rajzban és színben jelenne meg...

(Paul Valéry: A lélek és a tánc.
Fordította: Somlyó György)

A beszélgetőtársak: Szókratész és Phaidrosz - Paul Valéry képzeletében. Az 1871 és 1945 között élt francia író, költő, esztéta A *lélek és a tánc* című dialógusa, amelyben az idézett szövegrészek szerepelnek, 1923-ban jelent meg Párizsban, két hasonló írással egy kötet-ben. E dialógusok tipikus Valéry-alkotások. Mind a három valamilyen alkalomra készült (például könyvbevezetőnek), az író saját be-vallása szerint baráti unszolás nélkül meg sem íródtak volna. Valéry legtöbbször unszolásra ragadott tollat, ideje legjavát írás helyett elmélkedéssel töltötte...

Minden időmet nehezen meghatározható, többé-kevésbé elvont okoskodásra fordítottam. Néhány jegyzettömb lett belőle. Megpróbáltam, hogy még az írás specializáltságára se specializáljam magam; és mégis egyre pontosabbá tegye gondolkodásomat.

(Somlyó György utószavának részlete)

Elvont okoskodás annak érdekében, hogy egy-re pontosabbá váljon a gondolkodás. Minden alkotás létrejöttét ez a folyamat előzi meg, legyen az tudományos munka vagy műalkotás. Valéry igen magasra tette a mércét, amikor specializálódás nélkül akart művészi vagy tudományos alkotást létrehozni. Az úgynevezett tiszta költészetet kereste, művészi eszménye az olyan alkotások megteremtése volt, amelyekben mindenfajta emberi képesség és érzékenység egyidejű együttműködése válik láthatóvá. Nem véletlenül talált rá a táncra, hiszen az emberi mozgás művészi megjelenítése valósággal kínálja a lehetőséget e fenti kritérium megvalósulásához. Milyen táncélményei lehettek a költőnek? Vajon látta-e a Gyagilev vezette Orosz Balett szédítő sikerű párizsi fellépéseit a század tízes éveiben? A diskuráló, rég holt görögökkel elmondatott megfigyelések éles szemű, érzékeny táncrajongóra vallanak. A leírásokból rekonstruálni valamelyik korabeli balettet, adatok nélkül feltételezéseket kreálni arról, hogy mikor, melyik színházban járt a költő - kétes kimenetelű vállalkozás lenne. Arról nem is beszélve, hogy valószínűleg nem konkrét előadás vagy előadások hatásáról van szó, mi több, az is elképzelhető, hogy Valéry sohasem látott balettet, bár ez a századelő Párizsára gondolva valószínűtlen-nek tetszik. Mindenesetre nem zárható ki, hogy A *lélek és a* táncban egy sosem volt balett gondos elemzése olvasható. Az író kar-nyújtásnyi közelségbe került az általa magasra tett mércéhez, hiszen olyan elemzést írt, amely a világon akkor és azóta játszott több ezer balett tekintélyes hányadára kisebb változtatással alkalmazható leírás lenne. Írásában az a külön-leges, hogy általános táncjelenségeket ír le látszólag konkrét élménytől lelkesülten. Tulajdonképpen - ha sok Valéry-féle írás lenne --lehetne előbb megírt élménybeszámolóból utóbb megkoreografálni darabot.

Térjünk vissza gyönyörködő görögjeinkhez, akikhez időközben csatlakozott egy harmadik: bizonyos Erüximakhosz. Ezalatt zajlik az előadás, és ahogy lennie kell, a bevezető kartáncok után, némi demonstratív hatásvadász előkészítést követően, színre lép a primadonna...

– De mi történik egyszerre?... Összegabalyodnak, szétrebbennek!... - Az ajtóhoz röppennek. Üdvözlésre hajlanak.

Bizony, a színpad királynője előtt hajlanak üdvözlésre. A XIX. századi romantikus nagy-balettek számos jelenetére ráismerhetnénk. Érkeztek már színpadra ilyen királynői bejövetellel „valódi" királynők, gonosz tündérkirálynők, elvarázsolt hattyúlányok, törékeny, beteg, de királynőszerű falusi lányok, háremhölgyek, szépségükkel igéző fogoly rabszolganők és még sokan mások... De lehet, hogy Valéry ilyen „régi" balettet sohasem látott. Szólhat a történet a XX. század legendás - akkor kortárs
– táncosnőiről is, Anna Pavlováról, Vera Fokináról vagy Tamara Karszavináról. Egy biztos: bármelyikük képes volt az alábbiakhoz hasonló elragadtatást előcsalni a publikumból...

– *Ez a lány nincs is!*
– *Kismadár!*
– *Teste sincs!*
– *Párja sincs!*
– *0, Szókratész, mintha láthatatlan alakoknak engedelmeskedne!*
– *Vagy valamely nemes végzetnek vet-né alá magát!*
– *Arányosan helyezi erőinek tükrébe egymásra következő súlypontjait; a sarok a lábujjnak adja, a másik láb kinyúlva átveszi és előrelendíti a testet; és így tovább; miközben imádandó fejtetője hullámzó habok vonalát rajzolja az örökös jelenre. (...) Ez a fenséges járás, amelynek minden célja csak önmaga, s amelyből mindenféle tisztátlanság eltűnt, egyetemes példázattá nő.*

Erüximakhosznak, Szókratész orvos barátjának észrevételeit olvashattuk az idézet végén, de e szavak mögül Valéry néz velünk szembe „teljes életnagyságban". Fenséges mozgás, amelynek minden célja csak önmaga, eltűnt belőle minden tisztátlanság... Ez az abszolút tiszta művészet, Valéry eszménye.

A XX. század számos koreográfusának hasonló az eszménye manapság is. Nem akarnak mozgással történetet elmesélni, tartózkodnak attól, hogy táncos figuráiknak olyan értelmezhető karaktert adjanak, amelyből kikövetkeztethető az esetleg titkon mégis bujkáló narratív szándék, személyiséggel bíró előadók helyett gyakran „csak" testek a szereplők, testek, amelyek úgy mozognak, hogy annak a mozgásnak, sokszor szinte provokatív módon láttatva, egyetlen célja van: önmaga. A század tánctörténetében volt olyan, akinek - a zeneiség jelentős, tematikus segítségével - sikerült pusztán tiszta mozgással értékes, kiemelkedő művészi élményt nyújtó előadásokat koreografálnia. Az illető: Georges Balanchine (1904-1983). A cselekménytelen tánc, a mozgásformák látszólag öncélú keresgélése, mutogatása nem öncélú formalizmus. A cselekménytelenség jelentéssel bír, a kísérőzene és a mozgások jellege hangulatot sugall, a résztvevők között érzékelhető viszonylatok alakulnak ki, a néző számára a tánc figyelése közben a hangulatoknak megfelelő emberi állapotok átérezhetővé válnak. Nem csak Balanchine alkotott kitűnő cselekménytelen baletteket, és nem csak Balanchine módszerével készülhetnek ilyen művek.

A tánctörténetben az ősi kezdetek óta egymást váltogatja-kiegészíti a táncolás kétféle módja: az öncélú - nevezzük így -, csak a mozgás örömért zajló, és a valamilyen céllal előadott, történetet mesélő vagy kultikus okokból utánzó. Amikor az egyik vagy másik fajta lökésszerű fejlődésnek indult, mindig az annak eredményeként született mű számított korszerűnek. A Napkirály udvarában futószalagon gyártott kerettörténetes, de jórészt cselekmény és tartalom nélküli balettek után forradalmi változásokat idézett elő Jean Georges Noverre (1727-1810), aki életművével azt bizonyította: a balettel dramatizált történeteket lehet színpadon előadni. A XIX. században divatőrületet váltott ki Európa nagyvárosaiban a romantikus balettek misztikus, divertissement jellegű képeinek világa, ahol a táncosnők először álltak spiccre, miközben félig ember, félig tündér lényekként öncélúan szórakoztató csoport- és szólótáncok végeláthatatlan sorozatát adták elő. Ezeket a képeket a korabeli

Vaclav Nizsinszkij a Giselle Albert hercegének szerepében

szerzők cselekménybe ágyazták, e cselekményesség ellen lázadt később Balanchine, megtartva a vívmányt: a virtuozitásig fejlesztett klasszikus balett-technika formai elemeit. E klasszikus, merevvé váló szabályok béklyóiból a szabadság nevében tört ki egyéni művészetével Isadora Duncan (1878-1927), mindeközben Európában és Észak-Amerikában megjelentek a mozdulatművészeti iskolák, amelyek attól voltak akkor korszerűek, hogy elvetették a romantikus balettek könnyen értelmezhető cselekményességét és a klasszikus balett formai szabályait. A táncolás két alapvető módja szempontjából igazán lényeges változtatást senki nem hozott. Van, akinek határozottan erre vagy arra billen a felfogása, és még többen vannak, akiknek mindkettő fontos. Ez utóbbira példa a XX. század táncalkotó géniusza: Maurice Béjart.

Az öncélúvá és tartalmatlanná vált cselekménytelen tánc, ha „korszerűséglátszatát" is elveszti, elviselhetetlenül unalmas tud lenni. A módszer fáradásának, a stílus- és eszköztár üressé, öncélúvá válásának tipikus esete a kétféle táncmód egy darabon belüli indokolatlan, önkényes váltogatása. A XIX. század divatos divertissement-képei a XX. század elejére - sokak szemében - unalmas magamutogatássá degradálódtak. Az orosz cári balett leginkább Manusz Petipa (1818-1910) nevével fémjelzett fénykora - hatása a világ balettművészetére napjainkig tart - a századforduló táján Pétervárott is halványulni kezdett. A jelenséget beszédesen dokumentálják Mihail Fokin (1880-1942) visszaemlékezései. Fokin, akit utókora nagy balettreformátorként emleget, a Cári Színházak szólistája volt, később a Gyagilev-balett legsikeresebb szezonjainak koreográfusa, legendás darabjaiban (például: *A rózsa lelke, A hattyú halála)* a kor legendás táncosai léptek fel (többek mellett Vaclav Nizsinszkij és Anna Pavlova). Fokin és Pavlova előadóművészi pályafutásuk elején partnerek voltak...

A Flóra ébredése *című balettben Pavlova alakította Flórát, én pedig Apollót. 0, de messze esett Flóra is, Apolló is az antik hősöknek attól a világától, amely olyan színesen rajzolódott ki képzeletemben! Már csak homályosan emlékszem ezekre a közös fellépésekre, inkább csak a régi fényképek idézik fel. Sokkal élesebben maradtak meg bennem a pas de deux-k, amelyeket a különböző balettekben táncoltunk. Ezeket a pas de deuxket többnyire mi magunk alkottuk. Tulajdonképpen itt valami olyan folyamatról van szó, amit nem is lehet alkotásnak nevezni. Olyan lépéseket táncoltunk, amelyeket jól Én igyekeztem jó nagyokat ugrani, Pavlova pedig főleg piruettezett. A baletthez, amely-be „számunkat" beállították, az egésznek semmi köze sem volt. A zenéhez sem kapcsolódtunk. Megkezdtük az adagiónkat, amikor a zene játszani kezdett, és abbahagytuk, amikor elhallgatott. Egész idő alatt teljesen szabadon „úsztunk" a zenével, mit sem törődve a zenei frázisokkal. Az ilyen pas de deux-k alatt Pavlova odaszólt nekem tánc közben: „Ne siessen, még sok van hátra a zenéből", vagy: „Gyorsabban, gyorsabban." Az adagiók vége felé előrejöttünk a színpad közepe felé. Pavlova spiccen állt, szemét a karmesterre függesztette, én pedig mögötte álltam, derekát figyeltem, és már készültem, hogy „elkapjam". Ilyenkor többnyire figyelmeztetett: „Ne felejtsen el meg-lökni..." Amikor a balerina spiccen forog másfél kört, a partnernek kissé meg kell löknie úgy, hogy két körre fussa a lendületből. A zenekar ezalatt tremolót játszott, amelyet Drigo, a karmester addig tartott ki, amíg Pavlova vissza nem nyerte egyensúlyát. Visszanyerte, forogni kezdett, én meglöktem, megfordítottam, ahogy megígértem. Drigo beintett pálcájával, egy utolsó ütés a dobba... és mi boldogan merevedtünk meg a finálé pózában. Boldogan, mert „sikerült" a piruett. Sokat táncoltunk így, sokszor izgultunk és hajlongtunk együtt. Ezekben a percekben hittem a piruettben, a finálé tremolójában. Mindent fontosnak és jónak tartottam, különösen, amikor sikerült a szám. Fellépéseink alkalmával, amikor lámpalázban égve táncoltam a közönség előtt, nem mocorgott bennem semmi kétség. De amint magamra maradtam, ismét gyötörni kezdett: mire jó, amit csinálunk? Mit mondunk vele? Es teljesen világossá vált előttem, hogy az ilyen művészetre nincs szükség, nem fejez ki semmit. A próbákon, amikor kicsit leültünk pihenni, elkezdtem fejtegetni kétségeimet Pavlovának, akit azonban a dolog a legkevésbé sem érdekelt. Miután lángoló monológokban bizonygattam , hogy amit csinálunk, az nem művészet, csak annyit felelt, hogy a közönség ezt szereti, és ha nem fejezzük be hatásosan a táncot, nem lesz sikerünk stb.*

(Mihail Mihajlovics Fokin: Az ár ellen. Gondolat, 1968. Fordította: B. Lányi Márta)

Később a koreográfus Fokin a női kar lábáról leveteti a spicc-cipőt, az összes szereplőre és a primadonnára (!) is korhű jelmezt adat (nem balett-tütüt), tánccal, koreográfiával dramatizál, és kiiktatja a zárt számok közötti, már akkor is elavult és nevetséges pantomimjátékot, a nagy hatású táncos jelenetek után nem engedi a szereplőit darab közben meghajolni... Műveivel mégis hatalmas sikert arat világszerte. Természetesen koreográfiáiból nem iktatta ki a látványos, szórakoztató szóló- és csoporttáncokat, de művészi eszménye a jelentéssel bíró, dramatizált balett volt.

A világ jelentős balettszínpadain, New Yorktól Moszkváig manapság is mindenütt ápolják a XIX. századi klasszikus-romantikus hagyományokat. Természetesen nem eredeti formában, hanem lerövidítve, leporolva és a legtöbbször káprázatos tánctechnikai színvonalon megvalósítva. Mellettük - értékeiket megőrizve, de továbbfejlesztve - alakult-változott a cselekményes balett. Ezt szokás - jobb szó híján - neoklasszikusnak nevezni. A XIX.

századi romantikus és a XX. század végi neoklasszikus cselekményes balettek között lényeges a különbség. Petipa *Diótörője* és Seregi László *Spartacusa* vagy a nálunk kevésbé ismert Matz Ek modern *Giselle-je* két külön világ. Seregi címszereplője korához igazította a környezetet, Ek a „kortalan" mához, de e két darab jóval közelebbi rokonságban áll egymással, mint bármelyikőjük *a* Diótörővel vagy *a Hattyúk* tavával. Az egyik leglényegesebb jellemző, ami megkülönbözteti a mai cselekményes baletteket a XIX. századiaktól, megtalálható a fokini alapelvek között. Fokin a Times szerkesztőjéhez írt nyílt levelében fejtette ki alapelveit 1914-ben. Ezek között szerepel, hogy „a mimika és a tánc semmit sem ér a balettben, ha nem szolgálja a balett drámai cselekményét. Egyik kifejezési eszközt sem szabad a balett tartalmától elszakítani divertissement-okért vagy szórakoztatási célzattal. (...) Az új balett csak ott fogadja el a hagyományos gesztust, ahol ezt a balett stílusa megköveteli, de minden esetben arra törekszik, hogy a kézjeleket az egész test pantomimjátékával helyettesítse. Az ember képes arra, hogy egész testével kifejezze magát, tetőtől talpig!"

A gesztusok, a pantomim és a cselekmény megjelenítésének egyéb módjai, valamint a „szórakoztató" táncrészletek ezekhez fűződő viszonya csak egyetlen szelet a kérdéskörben, de a mai táncalkotók számára is - műfajtól függetlenül - láthatóan komoly problémát jelent. Néptáncosok, kortárs táncosok és balettosok e tekintetben hasonló cipőben járnak. De az ír világsztár, Michael Flatley a show-biznisz világának csúcsán sem meri vállalni, hogy pusztán attraktív kopogásaival szórakoztassa egész estén át rajongóit, hanem általában valamilyen, mindig hasonlóan bugyuta történet keretei között jut el a lehengerlő össztáncig. A modern vagy kortárs, vagy alternatív balett és/vagy mozdulatművészet képviselői világszerte remek, esetenként egy-egy alkotóra egyénien jellemző mozgástechnikákat alakítottak ki, és néha az látszik, hogy e gazdagsággal nem igazán tudnak mit kezdeni, vagy mű-vészi célként - vállaltan - elegendőnek tartják az emberi mozgás módjainak, formáinak újabb lehetőségeit bemutatni. Bármelyik elképzelés vagy intenció alapján készülhetnek (és készülnek is) kitűnő táncalkotások, de a különböző technikák némi filozófiai-érzelmi háttérrel megalapozott, műként aposztrofált puszta megmutatása csupán annyival korszerűbb a Fokin előtti balettek divertissement-jainál, hogy nemcsak a szemet, hanem - szerencsés esetben - a lelket is megpróbálják „szórakoztatni". A kortárs balettek a tánc puszta örömének bemutatása mellett vagy helyett gyakrabban - korunk érzésvilágának megfelelően - a bánat kifejeződését mutatják be egymást követő, lazán összefűzött színpadi képek segítségével. A produkciókat sokszor jó nézni, és fel-emelő átélni a szituációkat, a hangulatokat, amelyekben a szereplők kalandoznak. Gyakran az a néző benyomása, hogy a kortárs táncalkotók - hasonlóan Valéryhez - nem akarnak specializálódni. A mozgással az eszményien tisztát, az elvonatkoztatott filozofikumot akarják kifejezni. A mérce ebben az esetben is igen magas. Ahogyan a költészetben sem könnyű olyan művészi produktumot létrehozni, amely öncélú tisztaságával képes egyetemes példázattá nőni, ugyanúgy tánccal is igen nehéz a nézőben ilyen jellegű tudattartalmat vagy impresszió kialakítani. A csak valamilyen érzelmet, hangulatot megjeleníteni kívánó táncművek implicite a művészetben rejlő tisztaságot keresik. Ez az alkotói szándék tiszteletre méltó, az viszont veszélyes, hogy az effajta „mondanivaló" a középszerűre sikerült, futószalagon gyártott művek bármelyikére mindenkor könnyűszerrel ráhúzható.

A végigvitt dramaturgikus jelleg a balettszínpadon egyfajta specializálódás. Módszer arra, hogy értelmezhetővé, átélhetővé váljék a táncszínpadi alkotás. Amikor a kortárs, cselekménytelen balett szerzője a cselekményesség helyett más segédeszközhöz nyúl - lehet, hogy élet-művében csak néhány darab erejéig és mindig másmilyenhez -, ideiglenesen ugyanúgy speci-

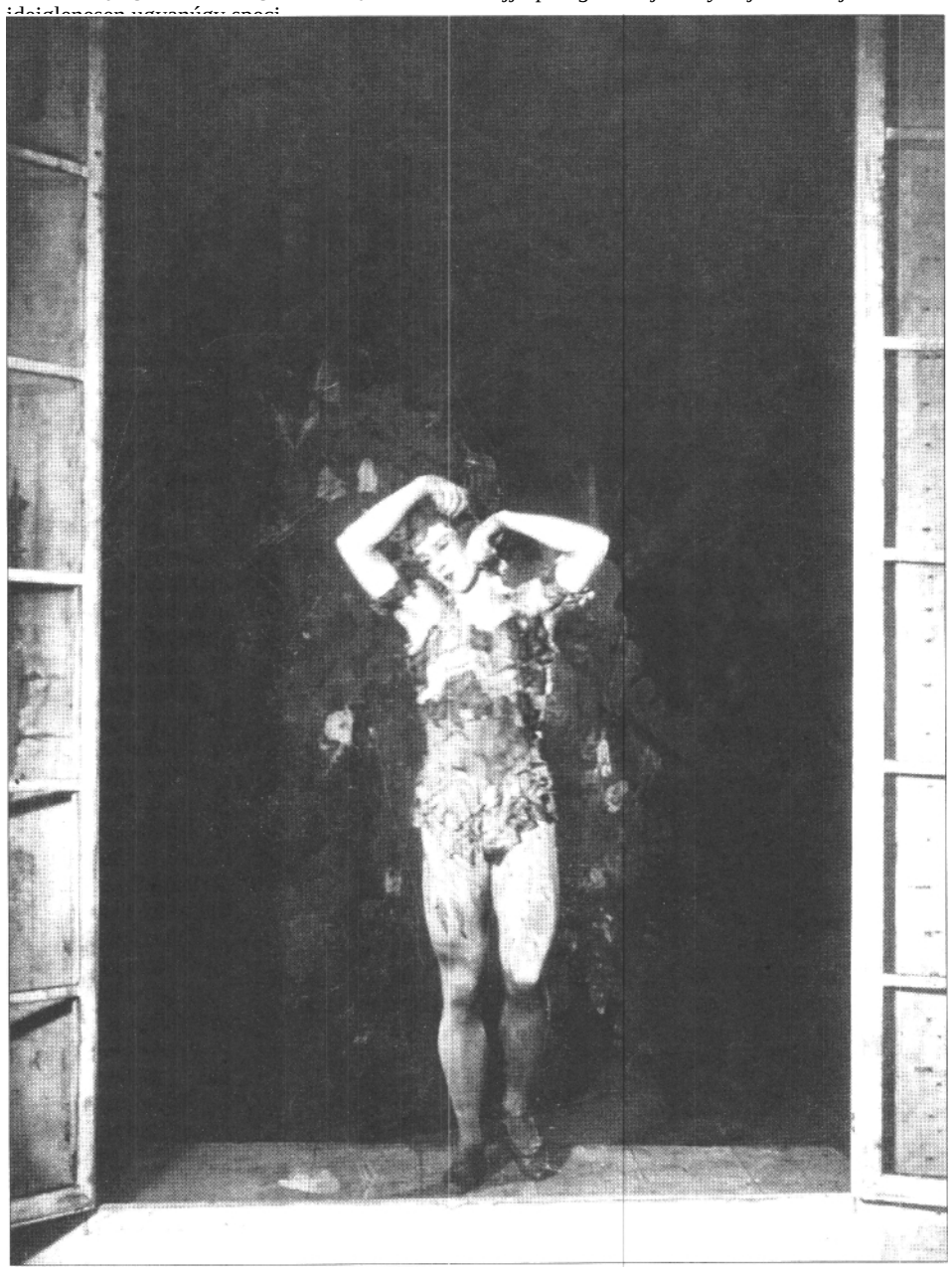

Vaclav Nizsinskij** a **Gyagilev** Balett, **A** rózsa lelke című **táncjátékában. (A kép az OSZMI táncarchivumának tulajdona)

alizálódik. Ilyenek a kísérőzenébe montázsolt konkrét zörejek vagy verbalitások, a különböző kellékek és tárgyi eszközök, a képzőművészeti igényességű színpadkép, a világítás stb. Nehéz eldönteni, hogy a művészi tánc melyik speciális módszer segítségével készült megjelenése a művészibb, és melyik már régebben is „felfedezett" mód a legkorszerűbb a mában.

A táncművészeti alkotásoknak - speciális módszerre, korra, irányzatra való tekintet nélkül - vannak közös jellemzőik. Ilyen az, hogy talán e művészetben születnek leginkább olyan alkotások, amelyekben mindenfajta emberi képesség és érzékenység egyidejű együttműködése válik láthatóvá. Valéry szerint a tánc az isteni parancsolat láthatóvá vált megvalósulása...

- Hűvös szem könnyűszerrel tarthatja tébolyultnak e különös módon gyökértelen nőt, aki folyvást kirázza magát tulajdon alakjából, miközben megbomlott tagjai mintha földdel és levegővel szállnának vitába; feje meg, hanyatt vetve magát, a földet söpri kibontott hajzatával; s egyik lába a fej helyére lendül, ujja pedig ki tudja milyen jeleket rajzol a porba!... Végül is mi értelme mindennek?

– Semmit se fejez ki (...). De mindent. A szerelmet éppúgy, mint a tengert, az életet ma-gát és a gondolatot... (...) Maga a szakadatlan, tiszta átalakulás...

– Táncoló nő az élet, aki istenien eldobná magától női mivoltát, ha egész a felhőkig követhetné testének szökelléseit.

KUTSZEGI CSABA

BEREGI OSZKÁR

REINHARDT

Beregi Oszkár, az alant olvasható önéletrajzi szemelvény szerzője a XX. századi magyar színészet egyik kiemelkedő alakja, 1876-ban Budapesten született, s 1965-ben hunyt el Hollywoodban. 1895-ben végezte el a Színiakadémiát, majd 1899-től volt a Nemzeti Színház tagja; innen szólította Berlinbe Max Reinhardt szerződtetési ajánlata. 1910-ben visszaszerződött a Nemzetibe, ám a Tanácsköztársaság bukása után az Ébredő Magyarok és a Turul Szövetség tüntetései meggátolták további szereplését. Beregi ekkor az emigrációt választotta, szerepelt Reinhardtnál Bécsben, amerikai előadó körúton is járt, s fellépett az utódállamok nagyvárosaiban, így Kassán, Losoncon, Aradon és Pozsonyban, majd 1930-ban ismét visszatelepült Budapestre, ahol számos színházban vállalt fellépést. 1940 és 1944 között zsidó származása miatt letiltották a színpadról, és csak felekezeti produkciókat rendezhetett, illetve ilyen produkciókban játszhatott. A német megszállás alatt bujkált (többek között egy repülőezredes szerepét alakította - ezúttal az életben). 1945-ben ismét szerződ-tette a Nemzeti Színház, de a fogadtatás nem felelt meg igényeinek, s ezért másodszor is az emigrációt választotta leányával, Leával és vejével, Pataky Kálmán operaénekessel együtt. 1955-től telepedett meg Észak-Amerikában, ahol úgyszólván haláláig filmezett. Legemlékezetesebb alakításai klasszikusok-hoz fűződnek; volt Romeo, Hamlet, Marcus Antonius, volt Karl Moor a Haramiákban, *Ferdinand von Walter az* Ármány és szerelemben, *Faust Goethe drámájában, Osvald a* Kísértetekben, *Ádám* Az ember tragédiájában, *játszott Maeterlinck, Shaw, Szomory Dezső műveiben, filmszerepléseinek száma pedig száz fölött van, így például Fritz Lang* Doktor Mabuséjában *is főszerepet játszott.*

A hatvanas évek első felében, Hollywoodban írta meg Életem regénye *című visszaemlékezéseit, amelyeket a honvágytól sokat szenvedő idős művész részletekben elküldött Budapestre, ám kiadásukra eddig nem került sor. A Max Reinhardtról szóló, most közölt fejezetből egy rövid részlet már megjelent 1994-ben, A* színészek színházában hiszek *című Reinhardt-kötetben.*

A szöveget - Beregi régies stílusát, jellegzetes szóhasználatát tiszteletben tartva - a mai helyesíráshoz és nyelvtani szabályok-

Somló igazgató úrnak1 sikerült gerinctelenségével a színház belső életét megmérgezni. Az a klikkrendszer, amely mindig is létezett, most egyre izmosabbá fejlődött. Az én „klikkem" a szüleim, a munka és a magyar közönség volt. De mégse mondhatom, hogy nem érintett a kulissza falai között megváltozott légnyomás, amelyet szomorúan próbáltam akceptálni.

Ilyen volt a hangulatom, amikor társulatával Budapestre érkezett vendégszerepelni az akkori színpadot forradalmasító, legmerészebb újító rendező-igazgató: Max Reinhardt.

Max Reinhardt 1873-ban Baden bei Wienben született. Nem sokan tudják, hogy mint magyar szülők gyermeke, magyar állampolgárnak számított; olyannyira, hogy amikor két fiát törvényesíteni akarta, és el akarta venni feleségül gyermekei anyját, Else Heimset, a kitűnő német színésznőt, a magyar belügyminisztertől kellett engedélyt kérnie, hogy családi nevét, ami Goldmann volt, törvényesen is Reinhardtra változtassa, melyet addig csak művésznévként használt. Ez nem volt egyszerű. Magyarországon a névváltoztatást rendesen csak azért engedélyezték, hogy az idegen hangzású neveket magyar hangzásúra cseréljék át; a Reinhardt nevet pedig legjobb akarattal se lehet magyar hangzásúnak mondani.

De volt Reinhardtnak egy magyar ügyvéd barátja. Azt hiszem, minden barátja közt ez volt neki a legkedvesebb, akiről csak úgy beszélt, „der Miska", és akit tényleg mindenki szeretett, kisemberek, nagyemberek, színházportástól miniszterig; azon kevesek közé tartozott, akiknek nincsenek ellenségeik, és akiktől nem lehet semmit megtagadni. Ez a Marton Miska eszközölte ki a magyar belügyminiszternél, hogy kivételesen engedélyezzék, hogy Goldmann Miksa nevét Max Reinhardtra „magyarosítsa". Ő indította el a világkarrier útján Molnár Ferenc *Liliomát,* amikor rábeszélte Reinhardtot, hogy a darabot Berlinben előadja, a címszerepben Berlin legközkedveltebb színészével, Max Pallenberggel, és ő segítette ki Lengyel Menyhért *Taifunját* és Bródy Sándor *Tanítónőjét* is.

De térjünk vissza a Deutsches Theater akkori budapesti vendégszereplésére. A társulat tagjai között volt a legendás „Shylock", a világhírű Rudolf Schildkraut, az együttes legvadabb naturalista színésze. Egy este, amikor Schildkraut szabad volt, Reinhardt elküldte a Nemzeti Színházba A *velencei kalmárt* megnézni, mert azt hallotta, hogy ott egy kitűnő „Shylock" van. Másnap megkérdezte, hogy milyen volt az a Shylock.

- Scheusslich![2] De van ott egy Bassanio, azt *maga* nézze meg! Az kell magának! Egy ilyen színész hiányzik a maga színházából!

En akkoriban senkit nem ismertem a Deutsches Theater tagjai közül. Az esetet később mondta el nekem Reinhardt, Schildkraut és a beszélgetésnél jelen lévő Molnár Ferenc és Marton Miska.

Reinhardt megkérdezte, mikor adják megint A *velencei* kalmárt, megmondták neki, hogy azon a héten nincs, de megy a *Romeo és Júlia,* és ugyanaz a színész játssza Romeót, aki Bassaniót játszotta.

- Du, Miska, szerezz egy páholyt a *Romeóhoz,* nem szeretném, ha megtudnák, hogy a színházban vagyok, régi móka, minden színész másképp játszik, ha idegen rendező van a nézőtéren.

A második és harmadik felvonás szünetében Marton Miska bejött az öltözőmbe gratulálni, aztán arra kért, küldjem ki az öltöztetőmet, szeretne velem egyedül maradni. Minden átmenet nélkül egyszerre igen ünnepélyessé vált, mosolygós, kedves kancsal szemei kiegyenesedtek, és miután becsületszavamat vette, hogy erről nem szólok senkinek, közölte velem, hogy holnap délben Reinhardt meghívott engem ebédre a Hungária Szállóba.

Az előadás után, hazamenet százával cikáztak agyamban a gondolatok, mert hiszen mégsem mindennapi, hogy egy magyar színészt, csak úgy, előadás közben, ilyen megtiszteltetés érjen. Bárhogy is próbáltam fölényes lenni, azért mégiscsak Max Reinhardt, a színházi forradalom vezére, Max Reinhardt, aki lerombolja a fölösleget, s a romokra újat épít, aki megvilágítja az új utakat, a „próféta" hívatott magához!

Másnap, amikor a Hungária Szálló egyik lakosztályának ajtaján kopogtam, az ajtót Marton Miska nyitotta ki, és egy karosszékből felemelkedve, mosolyogva, kezét nyújtva felém jött a nagy mágus, akit én fizikailag hatalmasnak, magatartásában komornak képzeltem el, egy olyan embernek, aki tisztán már a megjelenésében magában hordja a vitát nem tűrő tekintélyt. Tévedtem.

- Herr Beregi, ich habe gehört Sie sprechen deutsch..., es freut mich' - és azonnal elkezdett beszélni... rólam! A karzaton ülő kamasz lelkesedésével, olyan hangsúlyaimra és mozdulataimra emlékezett, hogy nagyon meglepődtem. Nagy, okos barna szeméből valami előlegezett szeretet sugárzott, ahogy csöndes hangján elemezte az én Romeóm egyik-másik jelenetét. Nagy tempójú esztétikai monológját minden átmenet nélkül azzal a kérdéssel fejezte be: - Mondja, Beregi úr, mikor tud hozzám jönni, Berlinbe?

És itt volt az, amiben nem tévedtem, az, amit már előzőleg megéreztem: a vitát, az ellentmondást nem tűrő nagy autoritás! Mindent elsöprő közvetlensége, egyszerűsége, a színház és a színész iránti rajongása, és amit később megismertem, zseniális művészetének komolysága és abszolút ismerete adta meg ne-ki a tekintélyt, ami ellen védekezni nem lehet.

Csak természetes, hogy a meghívás óta pörgött az agyamban az a gondolat, hogy hátha elvisz. Miért akarna velem Reinhardt beszélni, ha nem szerződtetési ügyben? Játszadoztam is a gondolattal, de a „Reinhardt-színész" fogalmának fontosságát én bizony nem tudtam felmérni. Bennem inkább a fiatal ember, a csalódott szerelmes tulajdonsága dominált: „majd fogok én hiányozni, majd sajnálják, hogy elmentem, és ennek alapjában véve

csak az az ostoba Somló igazgató az oka; úgy kell neki! Somló miatt megyek el!" De most, hogy a kemény valóság - „mikor tud hozzám jönni Berlinbe" - Reinhardt szájából elhangzott, megijesztett. Bevallom: féltem.

Isadora Duncannel a nagy szerelmem akkor fejeződött be, amikor nem akartam innen elmenni angol színésznek. Pedig már a szerződés is készen várt. Talán akkor is féltem...? Féltem kiröpülni a meleg fészekből? A Nemzeti Színház nem fizet annyit, sem hírnévben, sem pénzben, de itt otthon vagyok. Pesten. Ahol születtem, nevelkedtem és neveletlenkedtem, ahol a szüleim élnek - nem, nem megyek el! Ez az ÉN közönségem, mi kiegészítjük egymást, mi egymásért vagyunk, és egymásnak játszunk, nekünk van egy közös titkunk: az anyanyelvünk! Gyávaság ez? Kifogás? Vagy lehet-e az, hogy én mindennél és mindenkinél szerelmesebb vagyok a Nemzeti Színházba, az anyanyelvembe...?!

Beregi Oszkár mint Beaumarchais Goethe Clavigójában (1908)

- Nem, professzor úr, nem - mondtam Reinhardtnak -, bármilyen nagy ez a megtiszteltetés, én nem mehetek, engem szerződés köt a Nemzeti Színházhoz, én nem mehetek.

Reinhardt, aki nagyon is tisztában volt pozíciójának nemzetközi fontosságával, úgy nézett rám, mint aki azt kérdezi: „mondja, barátom, maga megőrült?", aztán arckifejezése mosolygóssá vált, megkínált egy cigarettával, és azt mondta: - Akar előbb szerepekről beszélni vagy pénzről, mert egyik sem akadály. Nem tudom, mi a fizetése itt, de Berlinben körülbelül tízszer annyi lenne, a szerepek pedig ugyanazok, természetesen azonkívül új vezető szerepeket is magára fogunk bízni. Beregi úr, én tudom, hogyan kell új színészt bevezetni, és higgye el, én most a világ kapuját nyitom meg maga előtt... !

Meggyőzőképessége, lelkességének izgató ereje birtokába vett; rúgkapálódtam, érveltem, legyöngültem, de mégis maradt bennem annyi ellenállás, hogy a szerződést nem vállaltam, egyelőre csak azt ígértem meg neki, hogy a nyári szünetben egy hétre vendége leszek Berlinben.

Amikor elhagytam a Hungária Szállót, a Duna-parton szél fújt, de ez se tudott megszabadítani a forró lüktetéstől, amit ez a találkozás kiváltott belőlem. Azóta sok évtized múlt el, de én se előtte, se utána nem találkoztam senkivel, akiből annyi mágikus varázs sugárzott volna, mint Max Reinhardtból.

Mire másnap a színházba mentem, már mindenki tudott Reinhardttal való találkozásomról, amit a kedves, bohém Marton Miska természetesen a New York kávéházban bizalmasan elpletykált. A társalgóban egyik kollégám nagy hahota közepette úgy üdvözölt, hogy „Wie gehts dir Herr Künstler?"[4]; aztán jöttek a csipkelődések : „tudsz még magyarul?"; „nem sajnálod ezeket a zsíros szerepeket itt hagyni?"; „van ám itt olyan tag, aki örül, hogy elmész!". Persze a kedves tréfálkozásokon átérződött a humor komolysága is, de nem törődtem vele, nevettem a vicceken, nevettem és dolgoztam. Játszottam, tanultam és tanítottam a Rákosi Szidi-színiiskolában.

Volt egy kedves tanítványom, aki később feleségem lett, gyermekeim anyja: Aranka, aki geniális volt minden irányban, és akitől én többet tanultam, mint ő tanulhatott tőlem. Az idő múlott, és én tele voltam munkával és szerelemmel. Ahogy kikerültem a nagy Svengali hatása alól, Berlinre már nem is gondoltam, és ha néha mégis, egyre erősebben kialakult bennem az a szilárd elhatározás, hogy én ide tartozom, és nem megyek! A szín-házi évad utolsó napjaiban aztán egy hosszú sürgöny érkezett Reinhardttól; olyan hosszú, hogy két sürgönyblankettára volt ráragasztva, egyre rá se fért. Közölte, hogy vár engem, és miután én amíg meg nem jövök, ő addig nem is utazik el szabadságra, mert rengeteg megbeszélnivalója van velem, és örömmel néz elébe érkezésemnek. Bosszankodtam. En már ezt az egész ügyet rég eltemettem, és most a másvilágról, mint egy kísértet, jelentkezik megint a kígyóbűvölő. Hát engem ez a mágnes már nem vonz, én immúnis vagyok, én nem megyek, engem ez az ügy nem érdekel. Majd sürgönyben fogok válaszolni, megírom, hogy meggondoltam magam, megköszönöm a megtiszteltetést, de - nem megyek.

Édesanyám és Aranka kisasszony figyelték a vergődésemet. Anyám egy szót sem szólt, Aranka meg azt mondta: - Ezt, tanár úr, Reinhardttal nem teheti meg! Utazzon oda, szép civilizáltan magyarázza meg, hogy nem lehet szerződésszegő, két évig még le van kötve, és ha két év után még mindig akarja magát, akkor az elsőbbség őt illeti. Addig beszélt, míg azt mondtam: - Anyukám, tessék bepakolni a kis kézitáskát, csak egy napra valót viszek, mert azonnal fordulok vissza.

Aznap délután, amikor a vonat kigördült a pályaudvarról, Aranka odafordult anyámhoz: - Néni, kérem, ahogy a tanár úr felszállt erre a vonatra, Reinhardt-színész lett. Alá fogja ír-ni a szerződést! Es Aranka kisasszonynak igaza lett.

Az „expressz"-vonat délután öttől másnap délig hurcolt Berlinbe. A pályaudvaron, megle petésemre, Reinhardt megbízásából ott várt rám a másik kísértő, minden idők legnagyobb beszédmestere, a nagy tekintélyű Alexander Strakosch, aki huszonhárom éves koromban Párizsban már telebeszélte a fejemet, hogy milyen szép és kifejező a német nyelv, és mennyivel nagyobb tere van a német színészetnek, mint a magyarnak. Tanultam is tőle beszédtechnikát, rendes lélegzetvételt, dikciófelépítést, de német színész nem akartam lenni. Akkor ő a nagy Heinrich Laube Burgtheaterében volt. Reinhardt azért kötötte a színházaihoz, hogy a naturalisztikus és verisztikus áradásban lerombolt német színpadi nyelvet megmentse. Reinhardtnál is Laubét idézték: „Im Anfang war das Wort!"[5]

Es ebbe a tökéletes beszédre törekvő színházba akarnának engem az én némettudásommal leszerződtetni? Lehetetlen!

***Beregi** Oszkár a Vízkereszt* ***vagy amit akartok** című előadásban Orsino szerepét játszotta (1907)*

Strakosch azzal üdvözölt, hogy: - Boldog vagyok, Oszkár, hogy mégis megjött az esze, és milyen szerencséje van, hogy Reinhardthoz kerül! Nem válaszoltam, és a fiáker már vitt is minket a gyönyörű Tiergarten negyedben fekvő „In den Zelten 20" főhadiszállásra, ahol egy ideig Reinhardt iskolája, irodái és lakása voltak.

Nagy baráti szeretettel fogadtak. Ott volt Reinhardt, a dramaturgja, művészeti titkára, dr. Kahane. Egy pompásan megterített asztalhoz vezettek, és nekiültünk a vacsorának. En nemcsak éhes, de szomjas is voltam, és így szokásom ellenére jókat ittam. Étkezés alatt semmi komolyról nem beszéltünk, de közvetlenül az utolsó falat után Reinhardt odaszólt dr. Kahanénak:

– Adja csak ide azt a szerződést, hadd legyünk ezen is túl, hogy a szerepekről beszélhessünk.

– De én azért jöttem, hogy..., hogy meg-magyarázzam...

– Jó, jó, majd aztán, előbb ezt írja alá...

– Professzor úr, én nem írhatom ezt alá, nekem még kétéves szerződésem van a Nemzeti Színházban!

- Hát aztán! Szerződésszegésről még nem hallott?!

– Nem, én azt nem teszem, nem írhatom alá a szerződést - mondom határozottan. Most nagy szünet következett. Reinhardt csak nézett engem, de úgy, mintha tort döftem volna a szívébe. Nagyon hosszú idő után, nekem legalábbis annak tűnt, meghallottam a saját hangomat, ahogy bizonytalanul azt mondom:

– Hacsak..., hacsak... bele nem vesszük a szerződésbe záradékul, hogy ez a szerződés csak akkor lép érvénybe, ha a budapesti Nemzeti Színház beleegyezik a szerződésem felbontásába...

– Jól van, jól van, beleírjuk. Itt van, ni! Es most írja alá! Aláírtam.

Úgy jöttem Berlinbe, hogy személyesen és civilizáltan fogom a nagy Reinhardtnak megmagyarázni, hogy nem lehetek és nem leszek német színész, és ez megrendíthetetlen elhatározásom. De ahogy újra a nagy varázsló bűvkörébe kerültem, megint legyengült az ellenállási képességem, és koncesszióval ugyan, de aláírtam a szerződést. Hazafelé a vonaton azt magyarázgattam magamnak, hogy be jó az a záradék, hogy „ha a Nemzeti elenged", mert hiszen úgyis ki van zárva, hogy Somló hajlandó legyen az én szerződésemet felbontani. Csalódtam! Minden nehézség nélkül előbb fizetés nélküli szabadságot adott tanulmányút címén, majd utána beleegyezett a szerződésem felbontásába.

Jogerőssé vált a reinhardti szerződés!

Nagyon reméltem, hogy Marcus Antonius szerepében fogok Berlinben bemutatkozni, de Reinhardt 1907. július elsejei levelében közölte velem, hogy ő hosszas gondolkodás után még-

Kedves Beregim!

Nagyon örülök, hogy levélben még egyszer értesített szilárd elhatározásáról, jóllehet szerződésének aláírása után nem maradtak kétségeim kapcsolatunk komolyságát illetően. Mindenesetre nagy megelégedéssel olvasom levelében, hogy utólag sem tartja a megállapodást előnytelennek, és abban is biztos vagyok, hogy sem Ön, sem én soha nem fogjuk megbánni. Szilárdan hiszem, és velem a színházban mindenki, aki ismeri Önt, hogy nálunk Ön előkelő pozícióba kerül, és az állandó foglalkoztatottság és a kibontakozási lehetőség kárpótolni fogja a feladott budapesti karrierért. Ami rajtunk áll, megtesszük, hogy ezeket a lehetőségeket megadjuk Önnek, hiszen az Ön szerződtetése régi kívánságom. Sőt ezenkívül a mi legfőbb érdekünk, hogy szerződtetése ne csak a színház érdekeit, hanem lehetőleg az Ön népszerűségét is szolgálja. Ezért nagyon kérem, hogy személyem és döntéseim iránt legyen bizalommal, hiszen nem az első alkalom, hogy egy színészt, akiben hiszek, Berlinben érvényesüléshez juttatok.

Időközben alaposan meggondoltam az Ön bemutatását. Úgy döntöttem, hogy a legjobb és legbiztosabb kezdő szerep a Romeo, a következő okokból.

Először is, mert láttam ebben a szerepben, s meggyőzött, hogy ha csak a látott alakítás értékeinek felét át tudja vinni a német színpadra, Önnek szenzációs sikere lesz! Szerepfelfogásában annyi új és meglepő van, és az egész figura maga a férfiasság, szenvedély, erő, ifjúság - mindaz, amire itt évek óta várnak.

Másodszor: a Romeo fiatal szerelmes szerep, sokkal természetesebben az, mint Marcus Antonius. Nekem fontos, hogy Önt egyértelműen fiatal hősszerelmesként mutassam be, amely szerepkör annyira hiányzik a német színpadon.

Harmadszor: Romeo meghatározóbb szerep Marcus Antoniusnál, amely kétségkívül hálás ugyan, de nem ilyen mértékben.

Negyedszer: az olyan előadás, amelyet kizárólag az Ön bemutatkozása miatt tűzünk műsorra - amit én nyilatkozataimban hangsúlyozni is fogok - sokkal inkább Önre tereli majd a figyelmet.

Végül (de nem utolsósorban) elhiheti nekem, az itteni viszonyok jó ismerőjének, hogy szerelmesszínész számára ma nincs nagyszerűbb lehetőség, mint abban a szerepben fellépni, amellyel elődjének oly kevés szerencséje volt, éppen azon tulajdonságai miatt, amelyek más karakterekben szép sikerekhez segítették. Ön ebben az esetben bizonyos lehet abban, hogy mindenfelől erős rokonszenvvel fogadják.

Mindezen okokból szerintem az egyetlen helyes megoldás, ha Ön Marcus Antoniust - akit utoljára Kainz és Matkowsky játszott itt - csak a Romeo után játssza majd el. Ami-kor erről annak idején beszéltünk, egyetlen aggályunk az volt, hogy túl kevés próbája lesz: most, amikor a végleges próbaterv elkészült, megfelelő számú próbát tűztünk ki e jelentős előadáshoz, amelynek új rendezését magam vállaltam. Ön tehát először Romeót játssza majd, utána (csaknem egyidejűleg, Orsinót és Beaumarchais-t, és azután a többi megbeszélt szerepet.

Arra kérem tehát, hogy a szabadsága idején foglalkozzon behatóan ezekkel a szerepekkel, mivel augusztus második felében elkezdjük a próbákat. Magam is szabadságra megyek, ezért kérem, forduljon az elkövetkező napokban minden színházi ügyben dr. Kahanéhoz.

Kellemes vakációt, örömteli viszontlátást

az Ön Max Reinhardtja

Amikor Reinhardt az első önálló színházi kísérletét, a Kleines Theater és a Schall und Rauch kabarészínházat kisemberek pénzéből megalapította, az egyik ilyen „tőkés" befektetője Frau Klara Weisshaupt volt - kétszázötven márka erejéig! Azóta Reinhardt már rég a Deutsches Theater világhírű igazgatója, Frau Weisshaupt pénzét kamatostól rég visszakapta, és a kettőjük közötti összeköttetés emberi barátsággá fejlődött. Ő lett a „Tante Weisshaupt"! Minden házi főpróbán jelen volt, és akár kérdezték, akár nem, a „Tante" megmondta Reinhardtnak kritikus véleményét, amit a professzor mosolyogva végighallgatott.

Berlinbe érkezésem előtt megírtam, hogy szállodába sose laktam, most se szeretnék, így Reinhardt intézkedett, és elküldött ehhez az anyapótló, jóságos Tante Weisshaupthoz. Volt egy szép, nagy, világos szobám, egy „Kochkiste" a konyhában, amelybe, hogy a késő éjjelig tartó próbák után ne feküdjek le éhesen, a „Tante" - melegen tartás végett - beletette gyöngéd szeretetének apró jeleit. Hétfői szeretet jele volt kukoricamálé, keddi az almás rizs, szerdai a Zwetschkenmuss,[6] és ez így ismétlődött hétről hétre.

Első berlini heteimben egyetlen kollégával sem találkoztam, időmet csakis Strakoschnál töltöttem, aki szervesen hozzátartozott a színházhoz, és minden színésznek kötelező volt a játékmesternél németórákat venni, szerepét ővele korrepetálni. A Deutsches Theater szereplőit el sem lehetett képzelni Strakosch tanítása nélkül. Ez köztudomású tény volt. Emlékszem, ment egy olyan darab, amelyiknek az egyik szereplője egy ló volt. A ló nem volt idejében a próbán. Reinhardt felkiabált a színpadra: - Hol van a ló? Mire valaki megszólalt: - Strakoschnál van németórán!

En is úgy jártam, mint a ló. Ha lett volna olyan ember, aki megkérdezte volna, „hol van Beregi?", kedves olvasóm, eltaláltad: Strakoschnál voltam németórán! Persze alkalmazkodnom kellett, mert minden perce be volt osztva, és sokszor előfordult, hogy vacsora után kezdtük a munkát, és már pirkadt, amikor abbahagytuk. A német szöveg már majdnem hibátlanul alkalmazkodott a magyar nemzeti színházbeli Romeo-alakításhoz, amikor eljött az első próba.

Meglepő volt, hogy a színészbejáróná vart rám dr. Kahane, hogy bevezessen a társalgóba, és bemutasson kollégáimnak. Csak amikor megláttam az arcokat, meghallottam a neveket, akkor ébredtem teljes tudatára annak, hogy hova is kerültem én! Akkor eszméltem rá, hogy olyan művészek között vagyok, akiknek reputációja minden kultúrországban közismert: Gertrud Eysoldt, Lucie Höflich, Adele Sandrock, Tilla Durieux, Eibenschütz, Wegener, Bassermann, Pagay, Schildkraut, Moissi, Winterstein, Diegelmann és sok más világnév! Majd megérkezett Reinhardt, és az ügyelő felszólította a társaságot, hogy menjünk a színpadra. A szokásos félsötét, próbavilágításos színpadon álltunk mindannyian, amikor egyszerre az összes lámpa kigyulladt, úgy a színpadon, mint a nézőtéren. Reinhardt pedig csöndesen és ceremóniamentesen - és talán ez hatott olyan ceremóniásnak - engem, az új színészt üdvözölt, beiktatott a társulat tagjai közé; karjának kerek mozdulatával a színpad felé,

majd a nézőtér felé mutatott, utána kezet fogott velem, és azt mondta: - Kedves Beregi, ez a maga új otthona, remélem, jól fogja magát érezni, sok sikert és boldogságot kívánok mindannyiuknak! - Aztán a kollégák tapsoltak, a nagy lámpák kialudtak, és megkezdődött *a Romeo és Júlia* első felvonásának rendelkezőpróbája. A mozgásokat lerögzítettük, és a próba végén azt mondta nekem Reinhardt: - Hangsúlyozom, én ugyanazt a Romeót akarom látni itt Berlinben, akit Budapesten leszerződtettem: maga játssza a Romeót olyan hévvel és olyan magyarul, ahogy a Nemzetiben játszotta, csakhogy ez a veronai most beszéljen németül!

Repültek a napok, közeledett a bemutatkozásom dátuma, a szereplő kollégák a színházimádat alázatával respektálták egymást és mesterségüket. Reinhardt énnekem többé nem adott instrukciót, próbák után vállamra tette a kezét, és az ő széles mosolyával csak annyit szokott mondani: - Menjen haza pihenni.

Eljött az eladás. Búcsújárás volt az öltözőmben. Minden kolléga, Wegenertől, Moissitól - aki előttem játszotta Romeót - Bassermannig bekopogott; „Hals und Beinbruch"'-szerencsekívánatok közepette színházi babona szerint megköpködtek, megöleltek. Es ahogy Reinhardt bejött, és a vállamra tette a kezét, ahogy kinyitotta a száját, és azt mondta: - Na, Beregi... - a szavába vágva folytattam: -...menjek haza pihenni??? Jót nevetett. Reinhardt szeretett nevetni.

Aztán felment a függöny, és ahogy kinyitottam a számat, egy teljesen idegen hangot hallottam: „hát ez nem az én hangom!" Aztán rájöttem, hogy az én hangom, de nem az én nyelvem! Megfigyeltem magamat. Teljes nyugalommal játszottam a szerepemet, amíg a kulisszák mögött, mindkét oldalon a német kollégák lestek, nincs-e valami baj, nem kell-e segítség. Kedves, jó, irigység nélküli nagy művészek **drukkoltak** érte, hogy nekem sikerem legyen!

Sohasem voltam lámpalázas. Nekem nem kellett soha sem izgató, sem nyugtatószer. Miért voltam én ezen az első német előadáson még a szokottnál is nyugodtabb? Lehetséges, hogy a freudi „halálvágy-teóriának" igaza van? Halálvágy volt bennem? Tudaton kívül meg akartam halni mint német színész? Hogy visszamehessek Magyarországra, magyar színésznek? Még a bukás árán is? Vagy csak könnyelmű, fiatalos, felelőtlen szemtelenség volt...?! Csak amikor az újságokban megjelent arcképeimet láttam, és olvastam a kritikákat, akkor jöttem rá, hogy micsoda veszedelemben voltam, és hogy az a sok világlap úgy lecsepülhetett volna, hogy az ütlegek a budapesti Nemzeti Színházig is elhangzanak! Idézetek a Pesti Napló 1907. október 8-i számának Színház és Művészet rovatának

Beregi Oszkár berlini sikere

Beregi Oszkár, akinek berlini első fellépéséről egy távirati jelentés alapján már hírt adtunk, valóságos diadalt aratott Reinhardt színházában, a Deutsches Theaterben, ahol múlt pénteken Romeo szerepében debütált. Ezt a diadalt most már magunk is konstatálhattuk a berlini újságokból. A legtekintélyesebb és legkomolyabb újságorgánumok, mint a Berliner Börsen Courir, a Berliner Tageblatt, a Berliner Lokalanzeiger, a Vossische Zeitung oly terjedelmes komolysággal és elragadtatással írnak Beregi Oszkár művészetéről, amilyennel évek, sőt évtizedek óta nem foglalkoztak külföldi művésszel. Fellépését mint művészi eseményt regisztrálják, és gratulálnak Reinhardt igazgatónak, aki ezt a magyar művészt a német színpad számára felfedezte és meghódította.

A Berliner Börsen Courir, miután előbb arról elmélkedik, hogy a magyar föld már hány kiváló művésznagyságot adott a német színpadnak, Sonnenthal, Ludwig Barnay, Kainz, Strakosch, Barkany Mária, újnak és meglepőnek ítéli, hogy egy művész, aki Romeo szerepét oly gyakran és oly nagy sikerrel játszotta magyar színpadon, a szerepben most német színpadon is nagy sikert arat. (A régebbiek tudniillik csak születtek Magyarországon, de magyar színészek nem voltak.) Aztán így folytatja: „Telt ház feszült figyelemmel kísérte a merész és nehéz kísérletet. A fiatal művész szorgalma és Strakosch professzor tanítási módszere valóságos diadalt aratott, mert a művész beszédén még a szenvedélyesség túláradó perceiben sem lehetett a karakterisztikus magyaros német szint felfedezni. Egy kevéssé idegenszerű, keményebb akcentusát érezhettük csupán, de ez nem volt specifikusan magyaros, nem volt zavaró, és nagyon könnyen leszokik majd erről. Egyébként Beregi úr beszéde még a szenvedély viharzásakor is természetes és tele van melegséggel. Temperamentuma túláradó, érzése erős, játéka életteljesség. Beregi úr magas, karcsú, hódító jelenség, arca jellegzetes, beszédes tekintete kifejezésteljes, orgánuma erőteljes és érzéstől izzó, különösen őszinte és igaz a szenvedélye, és nagy sikerére ez volt elhatározó fontosságú."

A Berliner Tageblatt kritikusa így ír többek közt Beregiről: „Hogy Beregi befelé is erősen hat-e majd, azt a jövő megfigyelései dönthetik csak el - mint Shakespeare Romeója mindenesetre elhozta magával azt, amit ez az alak megkíván: délceg, erős, nagyon kellemes megjelenést és fiatalságot, fiatalságot, fiatalságot! Fiatal a pillantása, fiatal az orgánuma és a mi temperált északi érzéseinkhez mérten talán túlságosan fiatal: mozdulatainak szilaj vadsága. Egészében: ez az ifjú olyan gyors, olyan fönségesen könnyelmű, mint azt a dráma forró atmoszférája követeli, és így valóságos felüdülés a hamletizáló Moissi után, akivel az egyedül üdvözítő Romeót szerették volna feltálalni nekünk. Moissi a fontoskodó esztétáknak, Beregi ellenben Júliának a Romeója, és Romeója minden eljövendő idők Júliáinak, aki tudja, hogy a szerelem tavaszi nagy me gmámorosodásának nem filozófiára, ha-nem parázsló szemre, vonzó arcra és energikus fiatal testre van szüksége. Es Beregi-ben annyira megvan mindez, és Beregi eme konkrét tényezők birtokában olyan boldognak érzi magát, hogy a nézőt is boldogítja."

A Berliner Lokalanzeiger kritikájából a következőket idézzük: „A ház utolsó zugig megtelt, és az itt teljesen ismeretlen színész fellépését a közönség szenzációs eseményképpen üdvözölte. Beregi úrnak sok a megvesztegető tulajdonsága, melyek a legszebb reményekre jogosítanak, és konstatál-hatjuk, hogy nagy nyereség a mi színpadunk számára. Megjelenésével, arcával és tartásával az igazi Romeót adja, orgánuma telt és erős, és az odaadó gyöngédség és mély szerelem momentumaiban oly puha és meleg a hangjának csengése, hogy minden érzékeny szív vele érez! Forró temperamentum, napsugaras vidámság és frissesség, olyan előadásmód, mely se nem száraz, se nem patetikus, egészítik ki dicséretre méltó tulajdonságait, és az alakításában olyan vonások csillognak, melyek egyenesen zsenialitásra engednek következtetni. A magyar művésznek, aki németül szinte kifogástalanul beszél, az első alakításáról feltétlenül kedvező a véleményünk, és el kell ismernünk, hogy Reinhardt igazgató úr ezúttal szerencsés kezű felfedezőnek bizonyult, és színháza számára egy sokat ígérő művészt nyert meg."

Íme, így írnak a berlini sajtó előkelő orgánumai Beregi Oszkárról, akit e fényesen sikerült debüje után a magyar színpad elveszített. Mert, mint Berlinből jelentik nekünk, Reinhardt igazgató Beregi Oszkárt azonnal szerződtette a Deutsches Theaterhez három évre. Egy bécsi jelentés szerint Schlenther, a bécsi Burgtheater igazgatója, a legnagyobb érdeklődéssel kísérte Beregi berlini bemutatkozását, és majdnem bizonyos, hogy berlini szerződése letelte után a bécsi Burgszínház fogja tagjai sorába meghívni. A budapesti közönség és Bereginek nemzeti színházbeli kollégái pedig tavasszal, májusban tapsolhatnak majd neki a Vígszínházban, amikor ott vendégszerepelni fog Reinhardt berlini társulata, és felemelt helyárak mellett fog játszani - németül Oscar Beregi.

Itt végződik a Pesti Napló cikke.8

A berlini Reinhardt-társulattal részt vettem a bécsi vendégszereplésen. Budapestre nem mentem el német nyelven játszani...

A tudatos impresszióim a Reinhardttal való munkát illetőleg csak későbbi darabok próbáin alakultak ki bennem. Romeót úgyszólván a hónom alatt vittem magammal készen Budapestről, és ő azt akarta látni, amit ott látott. Így hát bedobott egy kész együttesbe, ahol dolgom az volt, hogy hol én alkalmazkodjam a többi szereplőhöz, hol ők alkalmazkodjanak hozzám. De az új betanulások, új szerepeimnek próbái egy teljesen új világot nyitottak meg előttem, amihez hasonlót addig nem láttam. Itt találkoztam először azzal a művészet iránti alázattal, amely a mesterséget átváltoztatja elhivatottsággá. Itt kezdtem megismerni Reinhardt mondanivalóját, zsenialitását.

Mindenekelőtt Reinhardt becsülte, szerette a színészeit, örült, ha felnézhetett rájuk. Igaz, hogy majdnem minden tagja érzékeny lelkületű, komoly, kiforrott művész volt. Nem fárasztotta őket hosszas magyarázgatással, ugyanakkor, mint egy belgyógyász-pszichiáteré: diagnózisa abszolút! Sokat tanult Otto Brahm jó és rossz tulajdonságaiból. Brahm is közel tévedésmentes kritikus volt, de míg ő deprimálta a színészeit kritizálásával, Reinhardt dicsérte! Addig dicsér, míg a színész örömén és önbizalmán keresztül el nem éri a legjobbját annak, amit produkálni képes.

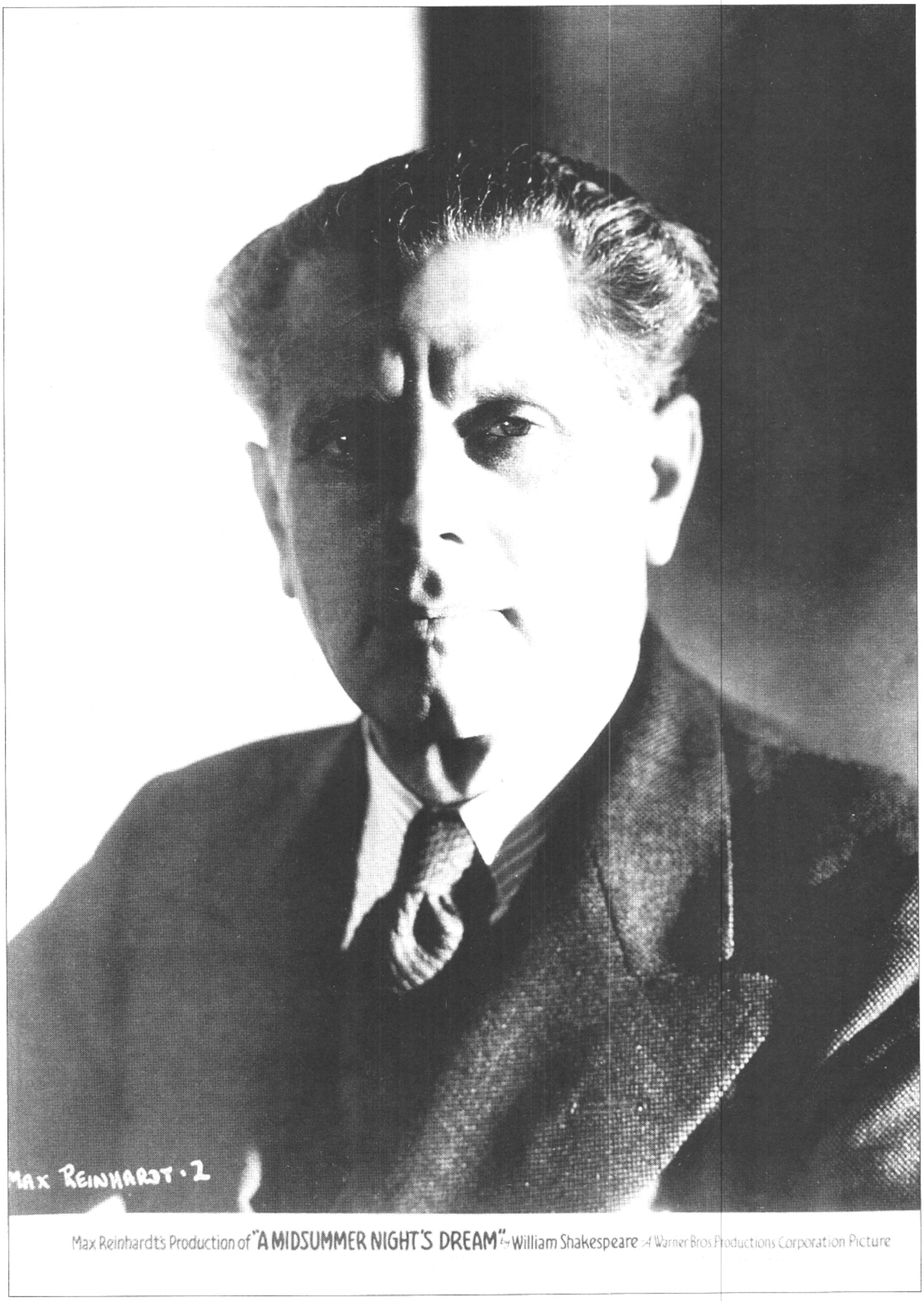

Max Reinhardt a Szentiványéji álom című film rendezésekor (1935)

Munkametódusa is teljesen egyéni volt. Nézőtéri asztalán fekszik a rendezőpéldány. A néhány lapos kis Univerzál füzetből akkora kötet lett, mint egy Biblia. Az eredeti nyomtatott füzetnek ötvenszerese; szétszedve és úgy bekötve, hogy minden kis lap között négy-öt nagy fehér félkemény ív papír van végtől végig teleírva Reinhardt kézírásával. Ez a rendezőpéldány egy teljesen befejezett mű. A világítás, a bútor, a hangulatkép, a színész minden mozdulata, hanglejtése, beszédmodulációja, crescendo és decrescendo, tempó és szünet - miután kottajelek prózában nem léteznek - saját maga által kitalált rajzképekben voltak bejegyezve. Ez a rendezői példány egy teljesen lefektetett optikus-akusztikus vízió volt, olyan, mint egy

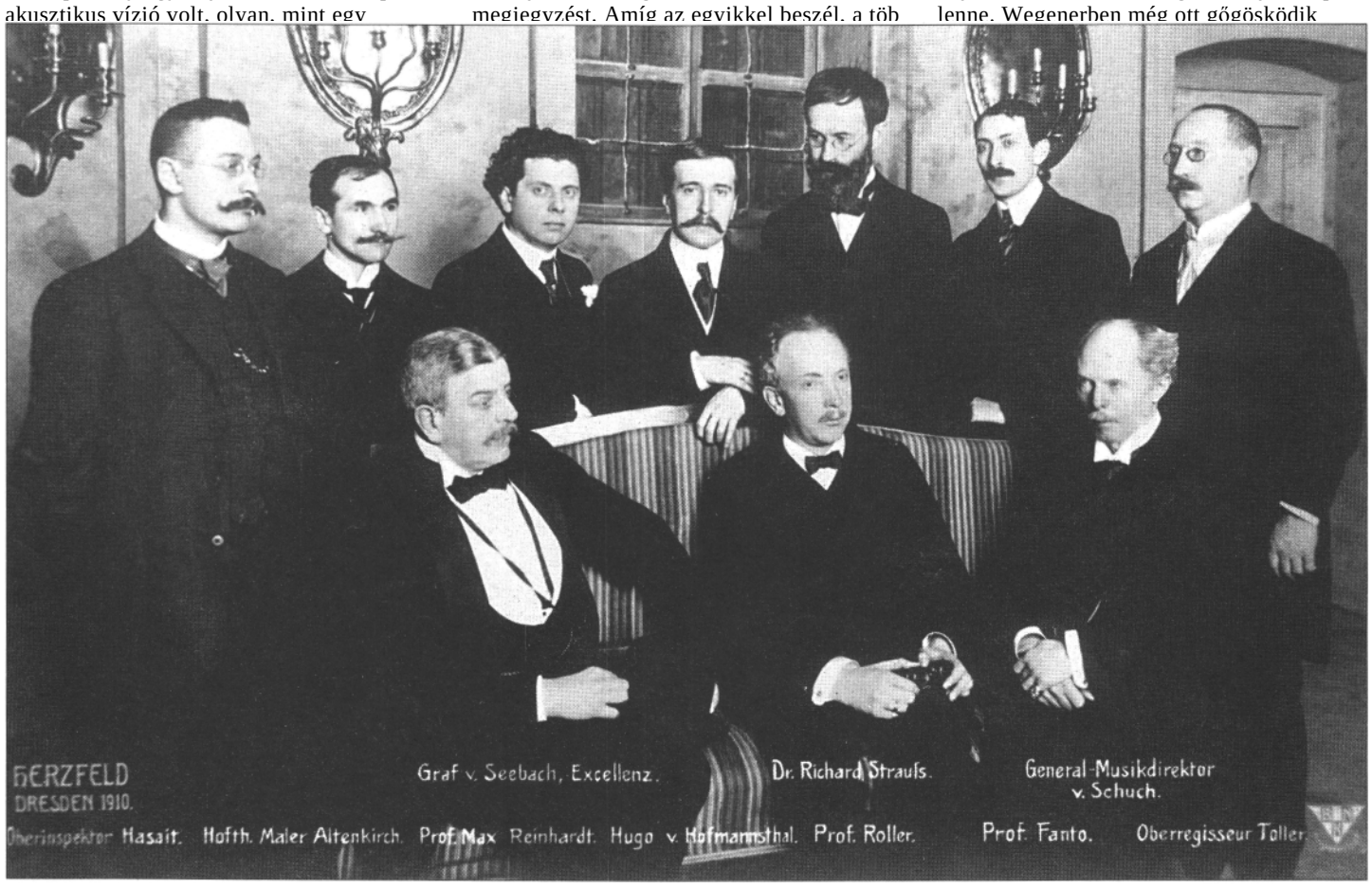

Richard Strauss A ***rózsalovag című operájának drezdai bemutatója*** *1911-ben.* ***Hasait főfelügyelő,*** *Altenkirch* ***tervező,*** *Nikolaus von Seebach, Max Reinhardt, Hugo von Hofmannsthal, Richard Strauss, Alfred Roller, prof. Fanto, Ernst von Schuch* ***főzeneigazgató,*** *Georg Toiler* ***főrendező***

partitúra. Reinhardt kétségkívül látta maga előtt, mint egy már lezajlott tökéletes előadást, azt, amit tervbe vett megrendezni. Olyanokat is leírt benne, mint a színészi instrukció, hogy „er schwitzt"[9], és utána „er schwitzt noch mehr"[10]. Ez az utasítás olyan, hogy még csak művészet sem kell hozzá. A művészet *a hogyan* és nem *a mit*.

Es a csodálatos az, hogy ebből a Bibliából senki egy szó utasítást nem kap! Ül a nézőtéren, míg az ügyelő, a segédrendező megmondja, ki honnan jön, hova megy, és mit csinál. Reinhardt senkihez sem szól. Aztán napokig nem látjuk. A segédrendező vezeti a próbákat, és csakis a technikai részét gyakoroljuk, „jobb elöl be, leül, ablakhoz megy", ez minden, más utasítás nincsen, a saját intuíciónk és kedvünk szerint formáljuk az alakot. Es ez volt Reinhardt célja! Napok után megjelenik újra, leül, és az egész próba alatt szótlan. Nézi, kémleli, figyeli, ahogy egyedül csak Reinhardt tudott figyelni, hogy *mit hoz a színész!* Es most jön a legérdekesebb: a kidolgozott rendezőpéldányt teljesen mellőzi, ha egy új koncepciót, ötletet, interpretációt kap. A rendezőpéldány most már olyanná válik, mint egy mankó vagy egy vészkijárat, mert ő nem ragaszkodik semmihez, amit leírt, elképzelt vagy elgondolt. A színész egyéniségével, fantáziájának kitermelt gyümölcsével szemben ő mindig nyitva állt, és az teljesen kiradírozhatta az őáltala leírt figura terveit.

A felvonások végén, a szünet alatt senki sem hagyja el a színpadot, míg Reinhardt fel nem jön. Odamegy egyik-másik szereplőhöz, és majdnem suttogva, csak neki mond valami megjegyzést. Amíg az egyikkel beszél, a több vár, hogy nincsen-e valami megjegyzés az őszámára is. A művész érzékenységét majdnem a túlzásig respektálja. Emlékszem, egyszer egy próbán valami zörejt hallott az emeleti páholyok körül. Azt hitte, idegen lopódzott be. Egy fél órát vártunk, amíg az egész nézőteret átkutatta, és csak amikor meggyőződött, hogy nincs hívatlan a színházban, folytatta a munkát.

Reinhardt mindig nagyon sokat próbált. Sokszor előadás után mentünk vissza a színpadra, és dolgoztunk hajnalig. A nappali próbák után mindannyian bementünk a Deutsches Theater pincéjében lévő nyilvános étterembe. Közös asztalnál ültünk, és fesztelenül beszélgettünk. Nincs rangsor. Mindenki akkor beszél, amikor akar, és azt mondja, amit akar. Itt Reinhardt nem rendező, nem igazgató, csak Reinhardt; mindenkit meghallgat, mindenkinek válaszol, tréfásan, komolyan, csúfondárosan, meghatódottan; ő a legjobb közönség, legintenzívebben élvezi a színészt. Sokat nem kell beszélnie, minden meglátszik az arcán és a szemén, anélkül, hogy az ember véleményt hallana, már tudjuk, hányadán állunk. A színpadon is, az életben is.

Néhány kis epizód a reinhardti időkből:

Paul Wegener nagy sikerrel és sokáig játszotta Hebbel drámájában Holofernes szerepét. A figura egy elbizakodott ókori harcos, akinek ereje és brutalitása még az égi villámnak is parancsolni akar. Most *a Lear királyban* a második szerencsétlen apa, Gloster szerepére készül. A díszleteket még csak részben lefúrt deszkák jelzik, de azért a színészeknek már úgy kell játszani, mintha teljes díszletben és világítással jelmezpróba lenne. Wegenerben még ott gőgösködik Hebbel Holofernese, aki mindenki fölött magasan hordja a fejét. Nemcsak szellemileg, de testileg is kissé nehezen éli bele magát a rosszat sejtő, csillagjárások földi hatásában hívő Gloster gróf szerepébe. Reinhardt számtalan négyszemközti beszélgetéssel próbálta meggyőzni Wegenert, anélkül, hogy művészi hiúságát sértse, hogy ez nem az a figura, aki felülről lefelé nézi a világot, mint Holofernes, hanem alulról néz babonásan felfelé az égre, reszket a lelke, görbe a gerince, és félve sandít a csillagok felé. Semmi sem használt. Wegenernek kemény maradt a lelke, és merev a gerince. Akkor hallottam először Reinhardtot a nézőtérről felszólni: - Wegener úr, elfelejtettem mondani, hogy az ajtók egészen alacsonyak lesznek, ha maga ilyen egyenesen jár, be sem tud majd jönni. Ez sem használt. Végre kissé türelmetlenül, de humorát el nem vesztve azt mondta: -Ügyelő! Szíveskedjék a díszlettervezőnek megmon-

dani, hogy az egész díszletet át kell alakítania, mert Wegener úr nem tudja meg-görnyeszteni a derekát. Ez hatott. Wegener így látta meg végre azt az alakot, akit Reinhardt a darab érdekében akart. A görnyedt tartás szülte meg benne a figura lelkét. Óriási sikere volt a szerepben.

Nekem nem volt ilyen szerencsém a fattyú Edmund szerepében. Pedig Reinhardt már szereposztás előtt próbált kedvet csinál-ni ehhez a szerephez. Azt mondta: „ez nem intrikus, ez egy mosolygó, nevető selyemfiú, aminek még soha nem játszották." Es nekem tetszett a szerep, de nem tudtam megcsinálni, nem tudtam elég komikus hatást kiváltani ebben a nagyon is tragikus légkörben. Pedig Reinhardt még a szöveget is megváltoztatta a kedvemért. Ez az Edmund két nővérnek vall szerelmet, de őneki valójában egyik se kell. Viszont mindkét nővér beleszeret a fattyúba. Melyiket válassza? Az eredeti szöveg: „Which of them shall I take? Both? One. Or neither?" A változtatott szöveg ez volt: „Welche nehme ich mir? Eine? Beide? Keine!" A „keine" már nem is kérdés volt, hanem eredmény. Sőt, két szerelmes levelet is tartottam a két kezemben, és hol az egyiket, hol a másikat nézegettem, és a „keine" szónál mindkét levelet zsebre vágtam. Hatás volt. Nevettek is. Szállóige is lett egy darabig Berlinben az „Eine-Beide-Keine", de engem ez nem mentett meg. Nem voltam egész selyemfiú, nem egész gazember, félembernek pedig csak félsiker jár!

Goethe Clavigójában Beaumarchais szerepét játszottam. Ez egy francia úr, aki bosszút akar állni Clavigón, aki a nővérét el-csábította. En Clavigóval szemben ülök, Clavigo palotájában, Clavigo asztalánál, és Reinhardt a következő utasítást adja nekem: - Szorítsa a bal kezét ökölbe, nyújtsa ki a karját, és így tartsa mozdulatlanul és mereven az egész jelenet alatt az asztalon. Abban a bal karban és kézben annyi erő kell hogy legyen, hogy Clavigo lelke úgy repkedjen Beaumarchais mozdulatlansága körül, mint a kismadár a kígyóbűvölő tekintete körül. Viszont a beszéde az legyen teljesen monoton. Igaza volt. Ez a mozdulatlanság testtartásban és hangban teszi félelmetessé az alakot. A markában tartja nemcsak Clavigót, de a közönséget is. Ugyanakkor Clavigónak, akit a drága Harry Walden játszott, azt az utasítást adta: - Maga nem tud menekülni Beaumarchais hatása alól, bár megpróbál ellenállni. Úgy üljön a széken, mintha oda lenne ragadva, de a nézőnek azt kell éreznie, hogy maga izeg-mozog, csurog magáról az izzadság, és kínjában azt a hatást próbálja kelteni, hogy még melege sincs. Ezt addig húzza, amíg végre szavakat talál, és minden elégtételt megígér.

Egy másik jelenet: az elhagyott szerelmes leány, Beaumarchais nővére (Gertrud Eysoldt, a leglégiesebb német színésznő játszotta) elöl jobbra, az ablaknál áll profilban, de úgy, hogy arca alig látszik. A család másik három tagja háttal áll a közönségnek. Senki se szól. Ez a némaság és a közönségtől való elfordulás annyi gyászt fejezett ki, hogy az már nem volt színház. Képzőművészet volt, festészet. Szürke a díszlet, szürke a szereplők ruhája. Minden szürke. A szürke szín minden szomorú árnyalatában, és ez a némaság, szürkeség beszédesebb volt még Goethe ezerszí nű szókincsénél is. Ezek azok a ritka percek a színház életében, amikor a rendező és a színész nem a költő szavait reprodukálja, hanem megteremti azokat a világokat, melyek ott bujkálnak a költő szavai, mondatai között, de eddig még csak ködök voltak, és a rendező és a színész lelke mondja ki a nagy *legyen* szót. Clavigo: Harry Walden. Remek! A premier óriási siker, a lapok az elismerés legnagyobb hangján írtak úgy Reinhardtról, mint az előadásról. Az előadás után, még a premier éjjelén Walden eltűnt. Nem ment haza. Keresték mindenfelé, míg végre harmadnapra öltöztetőszabója egy lebuj söntésében megtalálta. Egy padon aludt, gyűrött, mocskos szmokingban. A szabó hazavitte, megfürdet-te, ágyba fektette. Másnap újra ott volt a színházban, és eljátszotta a bájos, szellemes, szerelmes csábítót, Clavigót. Nem tudtuk akkor még, hogy „Quartalsáufer", súlyos alkoholista, aki időnként az eszméletlenségig leissza magát. Miatta három napon át a színházban darabváltozás volt. Előadás előtt Reinhardt összehívatott díszletezőtől, világosítóktól, statisztáktól főszereplőkig mindenkit, és megkért minket, viselkedjünk úgy, mintha semmi sem történt volna, tegyünk úgy, mintha tegnap lett volna a premier, és ma van a második előadás. Ilyen volt Reinhardt, akinél különb színházi szakértő, jobb színészismerő, megértőbb ember nem volt a között a sok színigazgató között, akiket ismertem.

A Starnbergi-tó homokos iszapjában fürdés közben egy nagy, ócska, ezüst bajor parasztgyűrűt találtam. Még úgy, piszkosan megmutattam az első rendőrnek, és megkérdeztem. mit tegyek vele. Az megnézi, és visszaadja nekem: - Das ist a Dreck, das können Sic sich behalten.1¸ Nekem tetszett ez az óriási méretű gyűrű. és állandóan hordtam. De Wegener kollégámnak is tetszett. Megígértem, ha látok hasonlót, megveszem neki. Ígéretemet nem tudtam betartani, mert ilyen gyűrűt sehol nem láttam.

Az akkor műsoron lévő Haramiák-előadáson Wegenertől, aki Spiegelberget játszotta, a jelenet szerint egy levelet kell elvennem. Ahogy a levélért nyúlok, Wegener elkapja a kezemet, és a könnyen járó gyűrűt lelopja az ujjamról. A jelenet gyors tempóban folyik tovább, és közben én azon gondolkozom, hogyan lehet a gyűrűt, ugyanilyen csalafinta módon, egy másik jelenetben visszalopnom. A szünetben Wegener a gyűrűt sátáni kacajjal meg is köszöni. Alig várom a következő felvonásnak azt a jelenetét, ahol Spiegelberget megölik. Rátalálok a halottra, rendezői utasítás szerint mellen ragadom, és miután ráismerek, visszaejtem a földre. En azonban a halottnak a karját fogom meg, amely kézen a gyűrű van, és mire visszaejtem a földre, az ujjáról már hiányzik a gyűrű. Visszaloptam. Ezt a játékot aztán nap nap után különböző szituációkban folytattuk, és egyikünk sem tudta, mikor jön a gyűrűlopás vagy visszalopás. Schildkraut, aki úgy érez-te, hogy ez az állandó hercehurca az ő komoly jeleneteit megzavarja, egy nap kissé ingerülten kijelentette, ha nem hagyjuk abba, szól Reinhardtnak. Azt mondta nekem: - Te, Oszkár, ne hülyéskedj, ha ez az, ami Wegenert boldoggá teszi, add neki azt a vacak gyűrűt!

En nem tudtam, milyen oknál fogva, de akkor már babonásan ragaszkodtam a gyűrűhöz. Wegener száz márkát ajánlott a gyűrűért, én meg száz márkát ajánlottam Wegenernek, hogy mondjon le róla. Moissi és Schildkraut oldották meg a gyűrű gordiuszi csomóját. Elvették tőlünk a kétszáz márkát, és meghívták az egész társulatot a pincébe sörözni. Igy aztán nem lehetett megállapítani, ki volt a házigazda, de a gyűrű az enyém maradt. Ezt az akkor kedves kis heccelődést most nem is lenne érdemes megemlíteni, ha ez a gyűrű nem tett volna harminchat évvel később egy nagyon értékes szolgálatot. 1945-ben a német csapatok elöl menekültünk. Inárcskakucsig jutottunk, ahol két nappalt és két éjjelt tölthettünk egy parasztházban ezért az akkor egyetlen vagyonomért: a gyűrűért. Lehet, hogy ennek a gyűrűnek köszönhetjük, hogy lányom, vőm és én életben maradtunk!

Akkoriban Berlinben a magyarok nagyon jók voltak egymáshoz, és a magyarok legfőbb patrónusa és segítője Hatvany Lajos magyar költő volt. Amikor Lengyel Menyhért *Taifunja* Berlinben színre került Meinhard és Bernauer színházában, én már Reinhardt-színész voltam. Hatvanynak minden magyar számára mindig volt ideje, és ha kellett, pénze. Az ő lakásán beszéltük meg, mit is lehetne tenni, hogy annak dacára sikerük legyen a magyar íróknak, hogy a berliniek nem nagyon kedvelik az idegeneket. Lengyel darabjának próbáin, amennyire csak időnk megengedte, mindig ott ültünk, és kértük a kolónia tagjait, ne beszéljenek magyarul, nehogy úgy nézzen ki, hogy ez a darab csak egy magyar siker. Merthogy ennek sikernek kell lenni, azt nagyon akartuk. Hát a magyarok szót fogadtak, ha nem is sokat segített, mert ahogy kinyitották a szájukat, mindenki tudta, hogy ezek bizony nem németek. A kritika meg is írta, hogy a magyarok tüntettek a honfitársuk mellett. Később már az utasítás olyan volt, hogy beszélni nem szabad, csak tapsolni. Az első napok jegypénztári kimutatása gyenge volt. Kitartani, mondtam Lengyelnek, aki naponta többször is felhívott a Deutsches Theaterben. Kitartani, még akkor is, ha magunknak (magunk alatt értve ki mást, mint Hatvanyt!) kellene a jegyeket megvenni. Ha tíz-tizennégy napig kihúzzuk, ha valamelyik királyi herceget vagy tán a trónörököst kíséretével be tudjuk hozni, akkor nyert ügyünk van. Igazam lett. Hatvany pénzével és az én tanácsaimmal addig húztuk, míg a berlinieknek megtetszettek a hangtalanul suhanó japánok és az egész misztikus atmoszféra, a trónörökös is megjelent, és a tizedik előadás körül megindult a *Taifun* sorozatos előadásainak nagy sikere.

Moissi az idők folyamán nagyon jó barátom lett. Sok közös volt bennük. Az ő papája mint halász az Adriai-tengerből húzta ki a halakat, az enyém a heringeket a fahordóból a kis kreizlerüzletében. Mindketten a német nyel-vet böngésztük, eljártunk könyvtárakba, mú-

zeumba, sokat ültünk együtt a Deutsches Theater pinceétteremében, sok mindenről beszélgettünk, gyerekkortól figurafelépítésig. Csak egyvalamiről nem esett szó soha. Arról az egy kritikáról soha nem beszéltünk, ami-ben Moissi és Beregi Romeóját a Berliner Tageblatt egymással szembeállította. Ennek ellenére barátságunk egyre nőtt, ez a magas-rendű ember, ez a nagy művész soha nem éreztette velem, hogy a kritikus szerint ebben a szerepben én vittem el a pálmát. Nemcsak hogy nem haragudott, de szeretett is engem, mint

Isadora Duncan

még ma is meleg lesz a szívemben, ha róla beszélek. Sok darabban, sokszor játszottunk együtt. *Messinai menyasszony, Ahogy tetszik, A velencei kalmár, Tod und Tor, a Faustot* felváltva játszottuk. A próbákon egymást figyeltük, és hol tanácsot kértünk, hol tanácsot adtunk egymásnak.

Most éppen *a Haramiákra* készültünk, Moissi játszotta Franzot és én Karl Moort. A próbák sose voltak időhöz kötve. Sokszor előadás után is próbáltunk hajnalig, az is előfordult, hogy a premier napján, a fárasztó éjjeli próbák ellenére, összehívtak „durchsprechpróbára"" a színpadon, ami aztán sokszor rendes „munkapróba" lett, és elhúzódott a premier megkezdéséig. Most is már rég elmúlt éjfél, amikor *a Haramiák* próbájának vége lett. Moissi azzal fordult hozzám:

– Menjünk enni valahová, a pince zárva van. Van pénzed?

– Villanyosra - mondom.

– Pedig én ennék valamit. - Milyen nap van ma, Xandl? - kérdem.

– Kedd.

– Szereted az almás rizst? - Szeretem.

– Akkor gyere hozzám!

– Jó!

Felültünk a villanyosra. Ami-kor hazaértünk, bementünk a konyhába, és én kivettem a „Kochkistéből" Tante Weisshaupt gyöngéd szeretetének keddi megnyilvánulását: egy párolgó nagy fazék almásrizst. Letettem a konyhaasztalra. Két tányér, két kanál, és odaültünk. Xandl evett és evett, és közben majdnem magyarázkodva elmondta, hogy neki nagyon sokat kell ennie, mert a tüdőbajosnak erősen kell táplálkozni. A fazékból az almásrizs eltűnt, és ahogy a száját megtörölte a szalvétával, egyszerre kibuggyant belőle: - Te, Oszkár, neked nagyon nagy sikered volt a Romeóban, de azért nagyon kérlek, ne hidd, hogy én egy rossz színész vagyok! Megakadt a rizs a torkomon, úgy meglepett, hogy milyen sokáig hordta ezt magában. Ugyanakkor meghatott az az egyszerű szerénység, amivel ezt mondta. - Mondd, Xandl, te most ugratsz engem? En tudom, és a világ is tudja, hogy kicsoda a Moissi, csak éppen te ne tudnád?! Xandl, te vagy A MOISSI!!

Aztán ittunk egyet. Megnyugodott. Elkísértem a villanyos-állomáshoz. Hajnal volt. Megvártuk együtt az első villanyost. Felszállt, és a peronon állva maradt. Még most is látom mosolygó arcát, és a kezét, ahogy integet.

Az első nyári szünetemben Budapestre utaztam, feleségül vettem Aranka Ahogy a templomból kijöttünk, és beszálltunk a fiákerbe, akkor vettük csak észre, hogy kifogták a lovakat, és húzni akarták kocsinkat. Nehezemre esik leírni az embertömeget, a lázat, ami körülvett. Aztán magammal vittem a feleségemet Berlinbe. Most ketten laktunk Tante Weisshauptnál.

De azért minden szabad pár napomat, minden nyári szünetet Magyarországon töltöttem, mint „gázsi Oszkár" jártam a szokott magyar vidéki vendégszereplésekre. Temesváron az ottani német nyelvű színház

kért, játsszak velük, mert a társulatnak rosszul megy. A *vas gyárost* játszottuk. Ok németül beszéltek - én magyarul. Egy nyáron a Népszínházban játszottam sorozatosan *Az ember tragédiája* Ádámját, Hevesi Sándor újabb rendezésében. Máder Rezső volt az anyagi romlás szélén lévő színház igazgatója; de se egy színész rövid vendégjátéka, se a kitűnő Hevesi rendezőművészete nem tudta megmenteni a bukásba rohanó színházat.

Egy este, amikor Reinhardtnál éppen a *Faustot* játszottam, megszületett a lányom.

A berlini *Haramiák* sikere után az a megtiszteltetés ért, hogy a nagy múltú színházi kultúrájú Düsseldorfba is meghívtak eljátszani Karl Moort a Nyári Ünnepi Játékok keretében az Udvari Színház színpadán. A nagynevű Max Grube volt az ünnepi játékok főrendezője, aki az összes német nyelvű színpadról válogatta ki azokat a színészeket, akik „ezt a szerepet az elmúlt színházi évadban a legnagyobb sikerrel játszották". Gonosz fivéremet, Franz Moort Albert Heine játszotta, aki később a bécsi Burgtheater igazgatója lett. Az uralkodó nagyherceg is jelen volt. Előadás előtt bejött az öltözőmbe, és megköszönte, hogy „vendégjátékával megtisztelte a színházamat". Ahogy kimenőben volt az öltözőmből, beleütközött fiatal feleségembe, aki éppen hozzám sietett. - Engedje meg, hogy megragadjam az alkalmat, bemutassam a feleségemet. A nagyherceg mosolyogva fogott kezet Arankámmal, és azt mondta: - Ön pedig engedje meg, hogy megragadjam az alkalmat, és meghívjam magukat holnap délutáni teára.

Az előadásnak óriási sikere volt. Az uralkodó herceg és a közönség fölállva tapsolt. Es mégis drága feleségem ezt később sokszor elmesélte társaságban - amikor előadás után szállodánk felé ballagtunk, feleségem azt mondta nekem: -Óriási volt a siker, az egész nézőtér állva tapsolt, holnap a nagyhercegi pár házigazdáink lesznek, és magának átadnak egy kitüntetést. Most legalább remélem, maga zavartalanul boldog! En azt feleltem: - Drága babám, ha odahaza két diákgyerek összeüti a tenyerét a kakasülőn, az nekem kedvesebb, mint az egész nagyhercegség! Ilyen buta voltam, és nem fejlődtem, ilyen buta maradtam egész életemben.

Számtalan vezető és címszerepet játszottam a berlini és sok más németországi színpadon. Volt olyan kritikus, aki azt írta, hogy „Beregi a német színpad egyik legszebben beszélő színészévé nőtte ki magát". A Goethe Társaság főtitkára azt írta folyóiratukban, hogy „ez a Magyarországról jött színész olyan új lehetőségeket mutatott *a* Faustban, amelyekre mi eddig még nem is gondoltunk"! Es mégis, a német színpadokon való szereplésem engem nem tudott teljesen kielégíteni. Az anyanyelvem minden titkát ismerem, születését, fejlődését, tökéletesedését, abban a nyelvben nőttem fel, abban a nyelvben éltem, és az anyanyelv élt bennem. A német „der-die-das"-t jól megtanultam, csak nem éreztem. Kedveltem, nem mondom, szépnek találtam, de nem volt soha szerelmem, egyetlen szerelmes anyanyelvem.

Reinhardt társulatával az egyik nyarat Münchenben töltöttük, az ottani kiállítás területén épült, akkor merészen forradalmi modern színházban, a Reliefbühnén. A színpad furcsasága az volt, hogy nem volt mélysége, és így a háttérben történő eseményeket vagy előre kellett hozni, vagy fölfelé építeni. A *Haramiák* sok erdőben játszódó jelenete olyan veszedelmes építkezés volt, hogy a haramiákat majdnem minden előadásnál valami baj érte a meredek hegyoldalról való lerohanásban. Nem tudtam megérteni, miért kell a színpad munkája elé akadályt gördíteni. Elég baj, ha véletlenül kis mélységű a színpad, de szándékosan ilyet építeni - minek? Akkor is bolondságnak tartottam, most is. Persze Reinhardtot minden újítás érdekelte, akkor is, ha az csak furcsaság volt. Ezen a színpadon játszottuk *a Szentivánéji álmot* és A *velencei* kalmárt is, és persze a Deutsches Theater más műsordarabjait. Ezt a hármat azért említem cím szerint, mert ezek a darabok nagyon tágas teret kívánnak, de a népszerű Reinhardt szükségből erényt csinált, és úgy rendezte meg a darabokat, mintha ez a fajta színpad volna a legfőbb ideál. A tündérliget nem liget volt, hanem szelíden lejtő domb, ahol világító éjjeli bogarak röpködtek, vagy ültek az ágakon, és szinte egy képet alkottak az éjszakai ég csillagaival. Berlinben csak fákat látott a néző, azoknak se a koronáit, és egy végeláthatatlan erdőt képzelt oda, ahonnan még az eget se láthatják az oda betévedettek. *A Haramiák* erdeje meredek, mélyen lévő lyukká szűkült, de ezen a szűk-re szabott helyen annál nagyobb tömegnek hatott a banda. A *velencei* kalmárban *a* Szent Márk teret egy oszloppal jelezték, és mégis tökéletes volt a hangulat, mert Reinhardt tehetsége mindenütt ki tudta élni magát.

Mialatt Münchenben dolgoztunk, kaptam meg Kaposvárról a nyári fegyvergyakorlatra a behívómat. Reinhardt azt mondta, valamit csinálni kell, mert nem tudja felforgatni az egész műsort. Sürgönyöztem az ezredsegédtisztnek, Keserű Jenő főhadnagynak, és kértem, halasszák el a behívómat a következő nyárra. Válasz: „halasztani nem lehet, gyere!" Reinhardt a bajor király fivérével, aki orvos volt, zeneszerző is volt, beszélt a nehézségről. Engem nagyon kedvelt, már előzőleg, a bajor király nevében átnyújtott nekem egy szép arany érdemrendet. Ezzel a királyi herceggel íratott Reinhardt egy orvosi bizonyítványt, amit elküldtem Kaposvárra. Válasz: „Nincs halasztás, gyere!" Visszasürgönyöztem: „Az orvosi bizonyítvány dacára is jönnöm kell?" Válasz: „Gyere, mert baj lesz. Keserű." Így, ide-oda sürgönyöztünk, amíg nem ment tovább, és én ifjú feleségemmel együtt útra keltem. Kaposváron jelentettem fegyvergyakorlatra való bevonulásomat. Buttykay Ádám ezredes úr megállt előttem, és egy lap papírosról olvasta a bűnlistámat: ezt sürgönyöztük, ezt sürgönyözte, meg ezt sürgönyöztük, meg ezt sürgönyözte.

– Igy volt ez, hadnagy úr?

– Így volt, ezredes úr.

- Hol lakik, hadnagy úr?

– A Vadember Szállóban, de szeretnék Komádiban lakni, a rokonaimnál, és onnan bejárni szolgálattételre.

– Azt nem kérdeztem. Hol lakik, hadnagy úr, most?

– A Vademberben.

– Hát, kérem, két hétig a Vademberben marad. Megértette?!

– Megértettem.

De nem értettem. Az ezredkihallgatás után megkérdeztem Keserűtől, hogy ez mit jelent.

- Mit jelent? Kétheti szobafogságot jelent! - válaszolta kaján mosollyal.

Szomorúan mentem a feleségemhez.

– Tizennégy napig nem mehetek ki a szobámból.

– És én? - kérdezte a feleségem.

– Te? Te kimehetsz.

– Nem azt kérdeztem. Azt kérdeztem, hogy én itt maradhatok-e a szobában magával?

– Persze - feleltem.

– Hát én írok az ezredesnek, és megköszönöm neki ezt a tizennégy napot, ennyi időt magával nyugalomban még úgyse töltöttem soha!

Később az ezredes megtudta, hogy fiatal feleségemmel vagyok itt, és a szobafogságot átváltoztatta állomásfogságra, sőt, szolgálatot is teljesíthettem. De volt ám színtársulat is Kaposváron, és eljöttek hozzám az igazgatóval együtt a színészek megkérni, hogy vendégszerepeljek.

– Megőrültetek? Az állomásfogság azt jelenti, hogy semmilyen nyilvános helyen én nem mutatkozhatom. De tudjátok, mit? Reinhardti felfogásban rendezni fogom és betanítom *a Bánk bánt.*

Úgy is volt. Érősen dolgoztunk, minden színésszel külön foglalkoztam, reinhardti trükköket, misztikus világítási effektusokat gondoltam ki, és az előadásnak nagy sikere volt. Olyan nagy sikere, hogy többször is előadták. Es Buttykay Ádám ezredes úr, hogy ne kelljen tudomást vennie az én paragrafus-áthágásomról, a premier napján elutazott szemlére Pécsre, ahol a 19. honvédezrednek két zászlóalja várta a rettegett ezredparancsnokot.

A velencei kalmárban Shylock az én drága, nagynevű Schildkraut barátom volt, Portia Else Heims (később Reinhardt felesége), Antoniót, a kalmárt akkor én játszottam, Bassanio - Winterstein, Lorenzo - Moissi, Gratiano - Wegener. Egyszóval egy elég ügyes kis társulat! Amikor Schildkraut engem Budapesten a Nemzetiben látott, akkor én Bassaniót játszottam, és ő észrevette, hogy a tendenciám az volt, hogy szexuális perverznek érzékeltessem a figurát. Töviről hegyire elmondott minden nüánszot Reinhardtnak, és mindketten igen jót nevettek ezen a szándékomon. Berlinben Reinhardt azt mondta nekem:

- En magával nem játszatom Bassaniót, de kíváncsi vagyok, hogy most, amikor Antoniót fogja játszani, sikerül-e érzékeltetnie, ellentétben Bassanio szexuális passzívságával, az Antonio szexuális aktivitását.

Meg is játszottam, persze nagyon diszkréten és nem aláhúzva, de mindenesetre Reinhardt hozzájárulásával.

A színháznál az ördög sose alszik, és színészi éberségre mindig szükség van. A müncheni első *Velencei* kalmár-előadás törvényszéki jelenetében, ahol Portia odafordul Shylockhoz azzal, hogy „hadd nézzem át a kötlevelet", Schildkraut belenyúl a belső zsebébe, Portia kinyújtva tartja kezét, hogy a levelet átvegye, Schildkraut izgatottan turkál a zsebeiben..., de kötlevél nincs. Shylock is, a kellékes is elfelejtette. Mindannyian dermedten álltunk, Schildkraut még mindig izgatottan kotorász, végre elkezd kiabálni: „Tubal,

Tubal, Tubal", kirohan a színpadról, be az öltözőbe, közben mindig halljuk távolodó hangját, míg végre visszajön, hozza a kötlevelet, és ragyogó arccal mondja újra a már egyszer elmondott szöveget: „Itt van, tiszteletre méltó Doktor, itt van", és hozzáfűzi: „Tubal magánál felejtette..." A felvonás végén összeölelkezünk: megúsztuk. Még a bent lévő sajtó sem vette észre, vagy nem említette, hogy a színpadon micsoda új jelenet került bele a háromszáz évesnél régebbi darabba.

Nürnbergben vendégszerepelek. Két nappal hamarább érkezem meg a próbákra. Este a színházban A *velencei kalmár*. Megnézem az előadást, és látom, hogy megismétlődik ugyanaz az eset, ami a mi müncheni előadásunknál történt. Bemegyek előadás után, megkérdezem, mi történt. A német kolléga karon fog, és halkan súgja nekem: - El ne áruljon, hisz maga tudja, hogy ez az ötlet nem eredeti, ezt a nüánszot Münchenben láttam Schildkrauttól. Sose láttam Schildkrautot úgy kacagni, mint amikor elmondtam ne-ki ezt a mulatságos plágiumot.

Csathó Kálmán megérkezett Berlinbe. Tóth Imre, a Nemzeti Színház új igazgatójának szerződési ajánlatával jött, aki azzal bízta meg: - Hozd vissza Beregit! Ha egy mód van rá, ne gyere vissza nélküle! Ez jólesett. Fájt egy kicsit a szívem. De volt még egy kétéves szerződésem. Nem mehettem. Különben is itt még rengeteg tanulnivalóm van. Úgy éreztem magam, mint egy egyetemista külföldön: minden jót és szépet magamba szívni és hazavinni.

Csathó tanulmányúton volt mint rendező, érthető, hogy Reinhardt próbáit szerette volna látni. Reinhardt nem tűrt idegent a próbáin, tehát behoztam statisztának. Ot-hat próbán jelen is volt, de az előadáson már nem tudott részt venni - vissza kellett utaznia Pest-re. Hogy ne kompromittáljon engem, beteget jelentett. *A Régi Nemzeti Színház* című könyvében beszél berlini sikereimről, aztán Reinhardtról - velem kapcsolatban azt írja, hogy én az erőskezű rendezőnek fékező kezét ott éreztem a vállamon, és hogy ő azt hiszi, én idegenkedve gondoltam Reinhardt rendezői zsarnok uralmára, melyben olyan színész, mint én, csak rabnak érezhette magát.

Kedves, jó Csathó Kálmán, aki nemcsak rendezőm, de igaz barátom is, hat próba után formálta ezt a véleményt. Három évig dolgoztam Reinhardttal, és a legnagyobb örömeim közé tartozott az a művészi szabadság, amelyet színházainál élveztem.

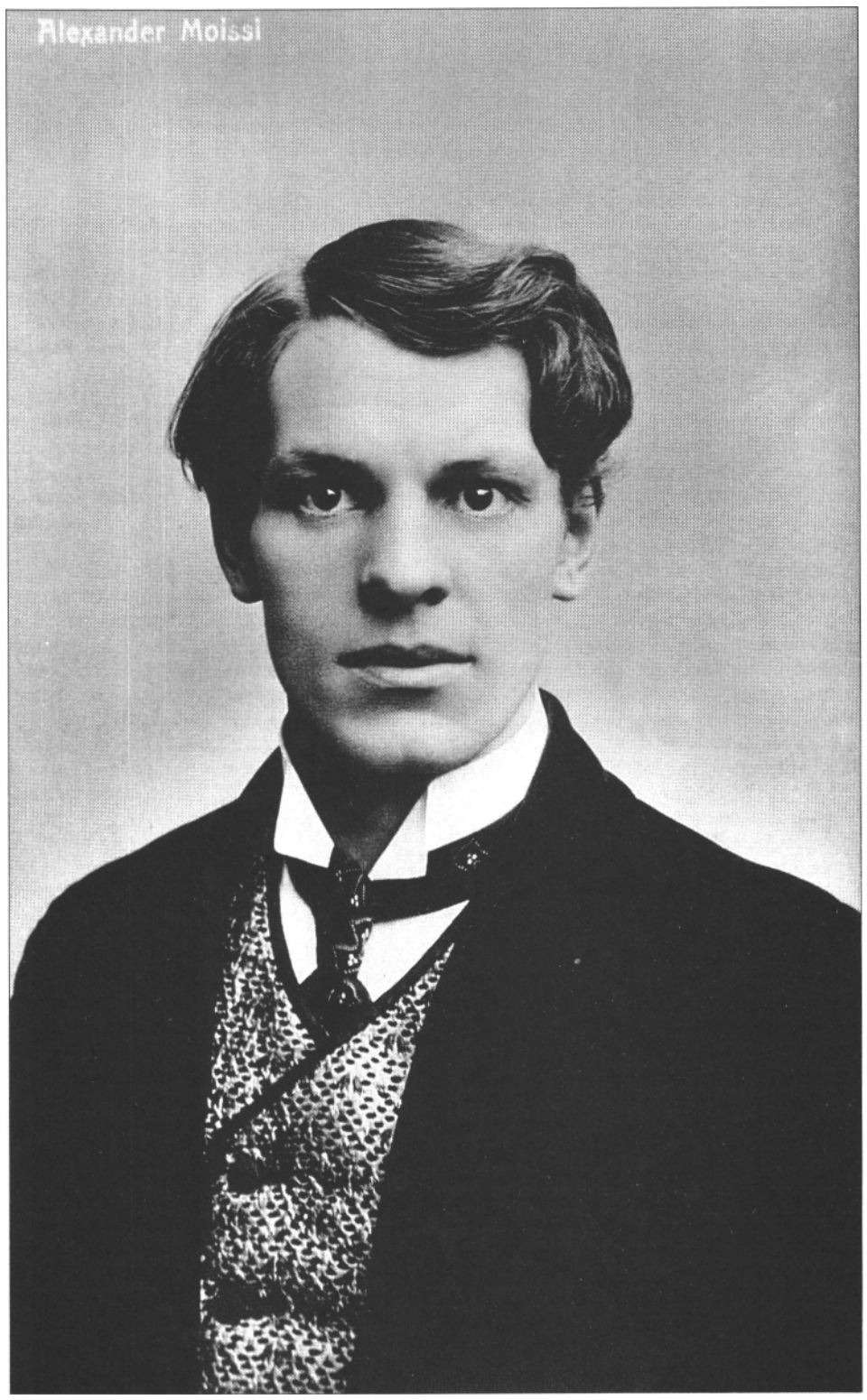

Alexander Moissi (A ***fotók az OSZMI fotóarchívumának tulajdonában vannak)***

Majdnem letelt a három év. Én egyre nyugtalanabbá váltam. Pestről megint jött levél. Tóth Imre kérdi, mikor jövök, mit akarok játszani. „Oszkár, itthon a helyed" - írja.

Reinhardt hívat, az új szerződés megbeszélése miatt.

– Sajnálom, professzor úr, nem maradok.

– Valami baj van?

– Nem maradhatok - visszavágyom Pestre.

– Pest szép is, menjen vissza most nyaralni...

– Úgy látszik, maga ezt nem érti. En

Én nem tudom magam kiélni német nyelven.

Reinhardt kissé deprimált lett. Talán megbántva is érezte magát.

– Jó, menjen! Csak azután meg ne bánja...!

Már az ajtóban voltam - utánam szólt:

– Az én színházaim mindig nyitva állnak a maga számára.

Jegyzetek

Somló Sándor színész, rendező, drámaíró, 1902 és 1908 között a Nemzeti Színház igazgatója.

[2] A. m. „rémisztő".

„Beregi úr, hallottam, hogy ön beszél németül... örvendek."

„Hogy vagy, művész úr?"

„Kezdetben volt a szó!"

[6] Szilvakompót.

Kéz- és lábtörést!

8 A cikket Beregi nem idézte pontosan, kihagyott belőle, s néhány magyarázatot betoldott.

[9] „Izzad."

[10] „Még jobban izzad."

" „Melyik legyen nőm? Egy vagy mind a kettő, / Vagy egy sem?" (Vörösmarty Mihály fordítása)

[12] Ez vacakság, ezt megtarthatja.

" Szövegösszemondó próba.

HÍREK

• A Nemzetközi Színházi Intézet Magyar Központja regionális találkozót szervez a térség fiatal színházcsinálói számára, a budapesti Unió-fesztivállal egy időben. Az új színházi gondolkodásmód, az alakuló művészi formanyelv, a közös (strukturális, finanszírozási stb.) problémák és az ezekre adott megoldási kísérletek kerülnek előtérbe a háromnapos beszélgetéssorozaton.

• „A drámaírás folyamata" címen nemzetközi szimpóziumot rendez a Londoni Egyetem Goldsmith College nevű dráma tanszéke 2000. november 10-től 12-ig. A rangos brit és külföldi meghívottak - valamennyien gyakorló színházi emberek, „drámai viszonyban" a műfajjal - olyan kérdésekre keresik a választ, mint kié a dráma: hűség a szöveghez?; hatalmi szerkezet: a drámaíró vagy a rendező az előadás szerzője?; a brit színházi rendszer: újjászületés vagy retro?; alternatív dramaturgiák, illetve: „what the hell is a dramaturg, anyway?"
Bővebb információ: **www.goldsmith.ac.uk/academcic/drama/dramal.htm** - vagy pedig: **00-44-20-7919-7423.**

• Koreográfusok nemzetközi találkozójának ad otthont Portugália 2000. november 2-től 19-ig - hogy a világ minden tájáról összesereglett kollégák együtt ünnepelhessék a mozgás és a tánc örömét, és számot adjanak a modern koreográfia fejlődéséről.
Bővebb információ: **cdanca.almada@clix.pt**

• Október 28-án kezdődik és november 4-ig tart a VII. Nemzetközi Színházi és Bábfesztivál Ougadougouban (Burkina Faso). A fesztivál témája: „Színház, emberi jogok és béke"; a találkozó programját előadásokkal, pódiumbeszélgetésekkel, vitákkal színesítik, amelyek során lehetőség nyílik az afrikai kollégákkal való személyes kapcsolatteremtésre, közös tervek kidolgozására s mindenki számára fontos kérdések felvetésére és megválaszolására színházon innen és túl.
Bővebben: **Jean-Pierre Guingané, Espace Culturel Gambidi, B.P. 5743 Ouagadougou - tel.: 00-226-3659-42.**

• Audiovizuális táncprodukciók, fesztivál, vásár és verseny szerepel a bécsi Nemzetközi Zenei Központ IMZ dance screen 2000 című programján. Az eseményre 2000. december 13-17. között kerül sor a bécsi filmvárosban - a részletekkel a következő honlap szolgál: www.imz.at

• „Fedezd fel Indiát!" - hirdeti a IV. Globális Ifjúsági Színházi Műhely Fesztivál, amelyre november 14-23. között kerül sor a chandigarh-i Előadóművészeti Intézetben. Fiatal színházművészek, koreográfusok, táncosok részvételével (tizenhat és negyven év között) szekciók foglalkoznak majd egyebek mellett az indiai színház koncepciójával, a klasszikus indiai tánccal (bharata natyam), az indiai népi táncokkal (bhangra és nautanki), a harci táncokkal (gatka). További információval szolgál: **cipa_india@yahoo.com**

• Negyedik alkalommal rendezik meg Izraelben a Theatro Netto Fesztivált december 9-től 12-ig, mégpedig az egyszemélyes előadások létrehozói számára. Különféle stílusú és témakörű produkciók kerülnek színre a legrangosabb bel- és külföldi művészek előadásában. Minderről bővebben: **www.habima.org.il**

• 2001 januárjában tartják Teheránban a Nemzetközi Fadjr Színházi Fesztivált. A dinamikusan változó iráni szellemi élet kiemelkedő eseménye az a rangos nemzetközi találkozó, amelyre magyarországi produkció is meghívást kaphat. Bővebb információval az ITI Magyar Központja örömmel áll az érdeklődők rendelkezésére. (A részvétel feltétele természetesen az iszlám előírásainak betartása.)

• Az európai Fesztiválszövetség honlapot létesített, amelynek segítségével hozzáférhetővé vált a szövetség hatalmas adatbázisa. Nemcsak kapcsolatteremtési lehetőségek állnak az érdeklődők rendelkezésére, de európai fesztiválnaptár is, valamint ezeknek az eseményeknek a története, profilja, struktúrája, sajátosságai. Mind a szövetség tagjai, mind pedig az érdeklődők a következő címen érhetik el a honlapot: **www.euro-festival.net**

• Folyamatosan friss hírekkel, linkek sokaságával és könnyen áttekinthető menüpontokkal áll az ITI Magyar Központjának honlapja az érdeklődők rendelkezésére. Legyen szó határon inneni vagy túli színházakról, hozzájuk kötődő oktatási intézményekről, tudományos kutatásról, kisebbségi műhelyekről, kiadványokról vagy éppen nemzetközi rendezvényekről - elég csak rátalálni a www.i-**tihun.hu** honlapra, hogy az érdeklődő azonnal a leghitelesebb és legpontosabb tájékoztatásban részesüljön. Amennyiben speciális kérdés, információigény merül fel, vagy éppen információ terjesztéséről volna szó, köz-pontunk a **mail@itihun.hu** címen áll az érdeklődők rendelkezésére, és nemcsak szolgáltatja, de várja is a híreket, hiszen honlapunk magyarul és angolul egyaránt megjelenik a világhálón, s létrejötte óta látogatók sokaságának segített

ELŐFIZETŐI FELHÍVÁS

Kellemetlen bejelentést kell tennünk: 2001. január elsejétől a lap példányonkénti ára 192 forint helyett 292 forint lesz. Az áremelés okairól ugyanazt mondhatjuk, mint eddig: papírárak, nyomdaköltségek, infláció.

A szerkesztőség azonban mindent megtesz azért, hogy olvasóit megtartsa, sőt, hogy olvasótáborát növelje:
Január 1-jétől változik az előfizetési díj is: egy évre 3000 forintért fizethetnek majd elő. Ezért olvasóink tizenkét számot, valamint egy különszámot kapnak, vagyis körülbelül tíz szám áráért tizenhárom számhoz juthatnak hozzá.

További kedvezményt kínálunk azoknak, akik december 15-ig fizetnek elő a SZÍNHÁZ-ra, ugyanis ők az idén érvényes előfizetési díjért, azaz 1920 forintért biztosíthatják jövő esztendőre is lapunkat, amely előfizethető bármely hírlapkézbesítő posta-hivatalnál és a Levél- és Hírlapüzletági Igazgatóságnál (LHI) 1900 Budapest, Orczy tér 1. közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással LHI 11991102–02102799–00000000 pénzforgalmi jelzőszámra, illetve a SZÍNHÁZ szerkesztőségében (1126 Budapest, Németvölgyi út 6. III. 2., telefon: 214–3770) személyesen vagy telefonon, vagy átutalással (10402166–21624669– 00000000).

Megjelent a

TÁNC
művészet

legújabb száma!

A tartalomból:

Körtvélyes Géza: *Újabb Van Manen-darabok a Magyar Nemzeti Balett repertoárján*

Kaán Zsuzsa: *Zöld föld – Pina Bausch és a Wuppertáli Táncszínház Budapesten*

Pór Anna: *Arc és álarc – Galambos Tibor* önálló estjéről

Gelencsér Ágnes: *Balettvizsga az Operaházban*

Albert Mária: *Orfeo – A Győri Balett* bemutatója

Zalán Magda: *Évadvégi fonákságok a Kennedy Centerben*

Kriston László: *Az amerikai film és a tánc I. rész: Betáncoltak Hollywoodba*

KÜLÖNSZÁM

A SZÍNHÁZ történetének során először jelentetett meg tematikus különszámot, amelyben a XX. század egyik legjelentősebb színházújítója, „a nagy mágus”, Jerzy Grotowski munkásságáról igyekeztünk sokoldalú képet adni.

A számban eddig magyarul még nem publikált Grotowski-tanulmányok, levelek, dokumentumok mellett a neves amerikai színházteoretikus, Richard Schechner alapműnek számító elemzése éppúgy megtalálható, mint az olyan rendezők írásai (Eugenio Barba, Ruszt József és Halász Péter), akikre nagy hatással volt a lengyel színházalkotó.

A különszám kapható az Írók Könyvesboltjában, az Atlantisz és az Osiris Könyvesboltban, a Fókusz Könyváruházban és a szerkesztőségben (1126 Bp., Németvölgyi út 6.), ahol egyébként régebbi SZÍNHÁZ-számok is kedvező áron megvásárolhatók.

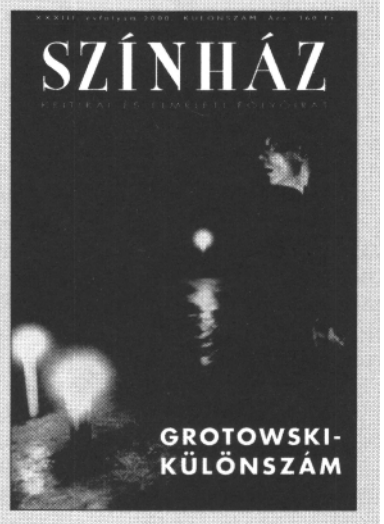

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTÉRIUMA

FELHÍVÁS

European Comission

Megkezdte működését a KultúrPont Iroda, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és az Európai Bizottság közös irodája, az Európai Unió *Kultúra 2000* akcióprogramja koordinációs hálózatának magyarországi tagja.

A *Kultúra 2000* közösségi program a kultúra minden területét felöleli (előadóművészet, vizuális és képzőművészet, irodalom, zene, kulturális örökség, kultúrtörténet stb.), támogatja az új kifejezési formákat, az úttörő kezdeményezéseket, a rövid távú és a több éven átnyúló projekteket.

A gyors és hatékony tájékoztatás érdekében kérjük a kulturális élet szereplőit, hogy regisztráltassák magukat a *KultúrPont Iroda* partneradatbázisában.

További információ, regisztrációs lap az alábbi címen kérhető:

Kultúr pont
KULTÚRPONT IRODA

1072 Budapest, Nagydiófa u. 10–12.
telefon: 322–0088 fax: 462–0613
www.kulturpont.hu
info@kulturpont.hu
A *KultúrPont Iroda* minden szolgáltatása ingyenes.

ÉLET ÉS IRODALOM
IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

Szeretnénk Önt is olvasóink táborában üdvözölni, egy viszonylag szűk, ám rangos szellemi kör tagjai között.

Szerzőink, akikkel a lap olvasása révén megismerkedhet, a kortárs irodalom, publicisztika és grafika élvonalbeli képviselői.

Pénteken keresse az újságárusoknál, vagy fizessen elő az ÉS-re!

Előfizetési díj egy évre: 7894 Ft, fél évre: 4200 Ft, negyedévre: 2240 Ft

Megrendelem az ÉS-t.....pld.-ban.....időtartamra
Kérem, küldjenek részemre előfizetési csekket.

Név:.....
Cím:.....

A megrendelő szelvényt kitöltve küldje vissza címünkre
1089 Budapest, Rezső tér 15. Tel.: 303–9211, Fax: 303–9241

SUMMARY

From year to year our October issue publishes the votes of the theatre critics who select the finest achievements of the past season. The awards given out this year by eighteen critics fall into twelve categories. To mention only a few: Kornél Hamvai's *Executioners' Month* became best new Hungarian play of 1999/2000.

F. X. Kroetz's *Desire*, directed by Tamás Ascher was chosen as best performance while *Sweeney Todd* got the award for the best musical show. Andrea Fullajtár was actress and Zsolt Kovács actor of the season, and author Kornél Hamvai obtained a special award for his adaptation of *The Skriker*.

István Nánay talked to literary manager Győző Duró in order to unravel the process leading to the dismissal of László Vándorfi, ex-managing director of Veszprém's Petőfi Theatre. To sum up the viewpoint of Mr. Duró, let us quote the title of the interview: An Execution in Three Acts.

Péter Molnár Gál epitomizes the brilliant career of Ferenc Kállai, one of our leading actors, on the occasion of the artist's 75th birthday.

Tamás Koltai, who saw in Bayreuth Wagner's tetralogy, summarizes his impressions on the *Ring* as directed by Jürgen Flimm.

Hungarian theatre lost a fine and very special actor in László Kerekes who did not live to get forty; Andrea Stuber bids farewell to him.

In our column on dance, Csaba Kutszegi, evoking a dialogue on dance by French poet Paul Valéry, analyzes the main currents of dance in the XIXth and XXth century.

Oszkár Beregi was a distinguished actor of the XXth century's first decade. We publish some excerpts of his diary where he reports on his time spent as a leading actor with Max Reinhardt.

This month's playtexts - *Rob and Top Have a Last Good Laugh* by Vera Filó and *A Drama in the Room* by Annamária Bordos - are preceded by an introduction of Zsuzsa Radnóti who introduces the reader to the remarkable art of Ms. Filó.

A SZÍNHÁZ hivatalos honlapja a
www.lap.szinhaz.hu
címen található.
Honlapunkon megtalálható a SZÍNHÁZ aktuális számának tartalma, és nemsokára elérhetővé válik a lap archívuma is!
Folytassa az olvasást az Interneten!

HÁTSÓ BORÍTÓ

Khell Zsolt plakátja A vágy Thália színházi produkciójához. *Az* ***előadás elnyerte a Színikritikusok*** *Díját.*

2000. OKTÓBER

NEMZETKÖZI SHOWTECHNIKAI KIÁLLÍTÁS ÉS FESZTIVÁL

koncertek, kiállítások, színházi előadások
filmsorozatok, divatbemutató, elméleti előadások

http://www.techshow.hu

e-mail: info@techshow.hu